

OKSE

ALLA TITTADE MEN INGEN SÅG

En granskande rapport om tillgången till skydd, stöd och rättvisa för barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering

CHILD10 ELLEN CENTRET NOVA HUSET

OMBUDSMANNEN MOT KOMMERSIELL SEXUELL EXPLOATERING AV BARN

Tryckår: 2022 **Produktion:** Gabriella Kärnekull Wolfe, Johanna Wilkens

Grafisk form: Ronja Willners, Glory Days **Illustrationer:** Cassandra Hedberg

Ansvarig utgivare: Jacob Flärdh, Child10 **Tryck:** Printer

www.okse.nu / info@okse.nu

FÖRORD

"Ingen ställde några frågor om det här så jag bara fortsatte att utsättas. Jag hade vuxna runt omkring mig, vuxna från rättsväsendet, socialtjänsten och psykiatrin. Alla tittade men ingen såg vad det var som hände."

Uppskattningsvis har över 20 000 barn och unga mellan 15 och 19 år blivit utsatta för kommersiell sexuell exploatering. Det innebär att det finns motsvarande en elev i varje klass på årskurs 9 och gymnasiet som har blivit utsatta för den här typen av brott.

I det inledande citatet beskriver en flicka sin upplevelse av vuxenvärlden under perioden då hon utsattes för kommersiell sexuell exploatering. Hon kände att ingen tog signalerna på allvar eller ställde de rätta frågorna och exploateringen fortsatte. Det här är en röst, men den visar på ett mönster i samhället som vi granskar närmare i den här rapporten.

Det handlar om hur vård, stöd och rättssystemet möter och tillgodoser utsatta barns rättigheter. Artikel 34 i barnkonventionen slår fast att barn har rätt att skyddas från alla former av sexuella övergrepp. Lanzarotekonventionen befäster att Sverige ska genomföra insatser för att förebygga sexuell exploatering, identifiera de barn som utsätts och ge dessa skydd och stöd.

Barn har absoluta och icke-förhandlingsbara rättigheter i lagar och konventioner men i praktiken brister det. Barnen finns ofta mitt framför våra ögon men vi gör inte tillräckligt för att hjälpa dem och exploateringen fortsätter - trots att det är vårt ansvar och deras rättighet att vi sätter stopp för övergreppen.

Vi hoppas att den här rapporten och de barns röster som hörs i den inte behöver upprepas i framtiden. För det som dessa barn har gått igenom ska inget barn någonsin igen behöva utsättas för. Det är uppenbart att vi kan göra mer för att inget barn ska behöva känna att de befinner sig i ett rum fullt av vuxna – men ingen ser och ingen gör något.

Gabriella Kärnekull Wolfe
Ombudsman mot kommersiell sexuell exploatering av barn

INNEHÅLL

FÖRORD 3

OM RAPPORTEN 6
Metod 8

INLEDNING 10
Förekomsten av kommersiell sexuell exploatering 12

LAGAR OCH KONVENTIONER 18

1. FÖRHINDRA EXPLOATERING 22
Riskfaktorer och riskgrupper 24
Symptombehandling 28
Förebyggande information och kunskap 30
Manipulation genom grooming 32
Sugardating 35

2. UPPTÄCKT OCH IDENTIFIERING 38
Barn som berättar på eget initiativ 41
Hinder för att berätta 43
En uppmärksam vuxenvärld 46
Våga fråga 49
Polisens identifierande arbete 50
Anmälan utan barnets vetskap 53

3. SKYDD FRÅN FORTSATTA ÖVERGREPP 54
Vuxenvärldens initiala bemötande 56
Barn som förnekar att exploateringen har skett 60
Möjligheter och skyldigheter att anmäla 62
Socialtjänstens utredning 64
Socialtjänstens insatser 66
Hantera riskfaktorer och bakomliggande orsaker 71
När insatsen avslutas 73
Behandling mot självskadebeteende 74

4: ÅTAL OCH DOM 76
Polisanmälan 79
Förhör med barnet 82
Skyndsamhet och rätten till information 86
Tillgång till målsägandebiträde 89
Rättegång 91
Dom 93
Överklagan 94
Ersättning 94

5: REHABILITERING 96
Konsekvenser av exploateringen 98
Behandling 101
Hinder för att få behandling 102

AVSLUTNING 106

SAMMANFATTNING 108
Förhindra exploatering 110
Upptäckt och identifiering 111
Skydd från fortsatta övergrepp 112
Åtal och dom 113
Rehabilitering 115

ORDLISTA 117

REFERENSLISTA 122

OM OMBUDSMANNEN MOT KOMMERSIELL SEXUELL EXPLOATERING 126

OM RAPPORTEN

Syftet med den här rapporten är att undersöka hur vård, stöd och rättssystemet fungerar för barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering samt hur väl Sverige lever upp till sina skyldigheter i förhållande till svensk lag och internationella konventioner. Rapporten är skriven fritt utifrån två studier; en kvalitativ intervjustudie med sex ungdomar utsatta för kommersiell sexuell exploatering som barn, samt en kartläggning av rättsväsendet i lag och praktik. Dessa studier har kompletterats med en genomgång av ett urval av domar mellan 2020 och 2022 samt relevant litteratur.

Innehållet i rapporten är avgränsat till kommersiell sexuell exploatering av barn som är permanent bosatta i Sverige och har sin hemvist i Sverige. Avgränsningen är gjord för att kunna fokusera på hela stödkedjan och Sveriges långsiktiga ansvar för stöd, skydd och rehabilitering för de som utsätts. För barn som utsätts i internationell människohandel har Sverige långtgående skyldigheter som på många sätt liknar de skyldigheter de har för barn med hemvist i Sverige, men i de fall som ett återvändande är aktuellt tillkommer andra processer för att säkra ett tryggt och ordnat mottagande som inte granskas i denna rapport. För mer information om barn i internationell människohandel se *Barn i internationell människohandel och exploatering. Vägledning för socialtjänsten* (Socialstyrelsen, 2018).

Rapporten är disponerad utifrån vad samhället är skyldiga att tillhandahålla barn i stöd- och rättsprocessen. Detta har resulterat i fem steg där vi beskriver hur situationen ser ut inom respektive område. De fem stegen är:

1. **Förhindra exploatering**
2. **Upptäckt och identifiering**
3. **Skydd från fortsatta övergrepp**
4. **Åtal och dom**
5. **Rehabilitering**

METOD

Fokus för denna rapport är att synliggöra det enskilda barnets röst och syna det skydd som det svenska stöd- och rättssystemet erbjuder för barn som utsatts för kommersiell sexuell exploatering. Rapporten utgår i första hand från två oberoende studier genomförda 2021 på uppdrag av Stiftelsen Child10.

Studierna är:

1. Ett barnvänligare rättssystem för barn utsatta för kommersiell sexuell exploatering. En nulägesanalys med utgångspunkt i barnkonventionen
Madeleine Sundell, barnrättsjurist, juli 2021

I studien kartlades det svenska rättssystemet i lag och praktik när det kommer till barn som har blivit utsatta för kommersiell sexuell exploatering. Juristen Madeleine Sundell genomlyste det svenska rättssystemet utifrån ett barnrättsperspektiv i enlighet med *Barnkonventionen och Riktlinjer från Europarådets ministerkommitté för ett barnvänligt rättsväsende*.

Studiens resultat visade att det svenska systemet inte är tillräckligt anpassat för att tillgodose barnets bästa och att Sverige inte har infört de förändringar som behövs för att göra systemet barnvänligt och ge barn som utsatts för kommersiell sexuell exploatering tillgång till rättvisa och upprättelse utifrån principerna om barnets bästa, omsorg och respekt, deltagande, likabehandling och rättsstatsvärderingar.

2. Sexuell exploatering och en barnvänlig rättvisa: Barns perspektiv och erfarenheter
av Wanjiku Kaime, universitetslektor vid Institutionen för psykologi och socialt arbete (PSO) på Mittuniversitetet, augusti 2021.

I studien intervjuades sex unga personer som varit utsatta för kommersiell sexuell exploatering som barn och samtidigt haft någon form av kontakt med rättssystemet. Ett narrativt tillvägagångssätt användes där de intervjuade själva satte ord på hur de förstod och tolkade situationen de befann sig i, processen och resultatet.

Intervjumetoden gjorde att även stora delar av barnens övriga historia framkom som inte rörde deras erfarenheter av rättsprocessen. Även dessa erfarenheter har använts som underlag i rapporten.

Syftet med studien var att undersöka och synliggöra barnens erfarenheter av sexuellt utnyttjande samt vård-, stöd- och rättssystemet.

I studien användes en allmän intervjustil baserad på öppna frågor och vardagsspråk. Intervjuprocessen utgick från huvudprinciperna i barnkonventionen, nyckelfaktorer för en barnvänlig rättvisa och Kaime-Atterhögs *Vulnerability Framework* (1996).

Under själva intervjuprocessen använde forskaren tillvägagångssättet *Creating Dialogues* som utvecklats i samband med hennes tidigare forskning (Kaime-Atterhög, 2012). Berättelserna kombinerades sedan till en enhetlig sammanfattning baserad på sammanhang, avgörande faktorer och vändpunkter i dem (Bryman, 2016).

Resultaten visar att professionen ofta misslyckas med att göra en korrekt risk- och behovsanalys för att fatta beslut om och vidta relevanta åtgärder. I många av de beslut som fattats verkar de yrkesverksamma ha förlorat fokuset på ”barnet” och ”rättvisan” i processen.

I den här rapporten kombinerar vi resultaten från genomlysningen av rättsväsendet med intervjupersonernas egna ord om sina erfarenheter och upplevelser. Gällande presentationen av intervjupersonernas erfarenheter så har vi valt att hålla dem helt anonyma istället för att till exempel ge dem fiktiva namn som läsaren kan följa genom rapporten.

Studierna har kompletterats med en genomgång av befintlig litteratur, riktlinjer, lagar och behandlingsformer samt även tidigare genomförda rapporter. I metodarbetet ingick även en genomgång av ett urval av domar från 2020-2022 gällande *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*.

INLEDNING

Sverige var ett av de första länder i världen att ratificera FN:s konvention om barnets rättigheter redan 1990. Men det skulle sedan ta 20 år till innan den inkorporerades i svensk lagstiftning. Inte förrän den 1 januari 2020 blev barnkonventionen svensk lag. Enligt barnkonventionen är det en grundläggande uppgift för staten att skydda barn mot alla former av sexuella kränkningar. Ett sexuellt övergrepp eller utnyttjande kan till exempel utgöras av att ett barn utnyttjas i barnpornografi, för prostitution, sexuellt slaveri, sexuellt utnyttjande i samband med resor och turism eller handel med barn för sexuella ändamål eller tvångsäktenskap, enligt Barnrättskommittén.

Alla former av sexuella övergrepp mot barn under 18 år är oacceptabla och står helt i motsats till barnets rätt till frihet från exploatering och rätt till liv och utveckling i enlighet med barnkonventionen.

Genom Lanzarotekonventionen, som Sverige undertecknade 2007 och sedan även ratificerade 2013, har Sverige åtagit sig att vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att förebygga alla former av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn. Sverige har också åtagit sig att skydda barn samt säkerställa att de personer som möter utsatta har tillräckliga kunskaper om sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn. Ytterligare en viktig del av Lanzarotekonventionen är att säkerställa att utredningar och straffrättsliga förfaranden inte försvårar det trauma som barnet upplevt och att rättskipningen följs upp med hjälpinsatser, om lämpligt.

Kommersiell sexuell exploatering (KSE) av barn är när barn utsätts för sexuella handlingar i utbyte mot någon form av ersättning. Ersättningen ges i pengar eller gåvor till barnet eller andra personer. I begreppet ryms såväl människohandel för sexuella ändamål, där ett barn säljs av en person till andra personer, som den typen av exploatering som sker utan mellanhand. I begreppet ryms även delar av det som i lagstiftningen benämns som "barnpornografi" och utnyttjande av barn för sexuell posering. De delar som ryms inom KSE är den typen av barnpornografibrott där de dokumenterade övergreppen mot barn syftar till att förövaren ska använda materialet för kommersiella syften, antingen genom att sälja materialet eller använda det som valuta för att få annat material skickat till sig. Det kan också handla om att barnet får ersättning för att medverka i materialet.

Vid världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering i Stockholm 1996 antogs definitionen av kommersiell sexuell exploatering av barn som en grundläggande kränkning av barnets rättigheter där barnet ses som ett sexuellt objekt. I Sverige definieras den kommersiella sexuella exploateringen av ett barn som en form av våld och ett sexuellt övergrepp mot barn oavsett vilken form det tar och hur barnet själv upplever sin egen roll. Detta är likställt med definitionen av människohandel av barn, som skiljer sig mot människohandel av vuxna, i den bemärkelse att ett barns samtycke till exploateringen hen utsätts för inte har någon inverkan på straffansvaret.

I Sverige skiljer sig dock rättskyddet av barn på så sätt att den som utnyttjar ett barn under 15 år alltid ska dömas till våldtäkt mot barn medan ett barn i åldern 15-17 år har ett lägre skydd i lagstiftningen. I den här rapporten fokuserar vi på när barn köps för att utnyttjas sexuellt i Sverige.

FÖREKOMSTEN AV KOMMERSIELL SEXUELL EXPLOATERING

De studier som redovisas nedan ger en övergripande bild av kunskapsläget gällande hur många barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering i Sverige. Det är dock svårt att göra exakta uppskattningar då nationella undersökningar kräver ett högt antal respondenter för att ge tillförlitliga data. Det är även så att de grupper som är överrepresenterade bland dem som utsätts för kommersiell sexuell exploatering är samma personer som oftast inte fångas upp av breda nationella undersökningar. Det gäller till exempel personer med utländskt medborgarskap som inte kan prata svenska, personer med psykisk ohälsa eller missbruksproblematik samt barn och unga med högre skolfrånvaro, ofta som ett resultat av t.ex. sin utsatthet för kommersiell sexuell exploatering eller av de riskfaktorer som finns. Men trots det så finns det ett antal studier som tillsammans ger viss vägledning om hur stor förekomsten av kommersiell sexuell exploatering av barn är i Sverige.

Nationella studier

Hösten 2021 genomförde Sifo på uppdrag av Child10 en riksrepresentativ undersökning kring förekomsten av kommersiell sexuell exploatering bland barn och unga. I Sifon fick 1032 barn i åldrarna 15–19 år svara på frågor om bland annat erfarenheter av kommersiell sexuell exploatering och vilka attityder som finns kring detta i närmiljön. Ungdomarna som deltog utgör ett representativt snitt av befolkningen vad gäller spridning i landet, socioekonomisk bakgrund och kön. Rekrytering av respondenter gjordes genom slumpmässiga urval utifrån befolkningsregistret där barn under 18 år fick information om studien från sina vårdnadshavare.

Undersökningen visar att fyra procent, motsvarande 22 000 barn och unga på nationell nivå, kan ha blivit utsatta för kommersiell sexuell exploatering. Resultaten visar på en signifikant skillnad mellan flickor och pojkar då sex procent av tjejerna och två procent av killarna svarade att de hade erfarenheter av att bli köpta för sexuella ändamål. Det motsvarar 16 000 flickor och 5 900 pojkar på nationell nivå.[1]

---

[1]Den sammanlagda siffran har räknats fram av Sifo genom att slå samman antalet unika Ja-svar på de frågor som rör sexuell exploatering online respektive sexuell exploatering vid fysiska träffar. Den totala siffran på 4 % har en felmarginal på 1,2 %, vilket motsvarar mellan 15 600 - 29 400 barn och unga. Att 6 procent av tjejerna har utsatts har en felmarginal på 2 % och att 2 % av pojkarna har utsatts har en felmarginal på 1,2. Siffran för antalet personer i åldrarna 15–19 år utgår från SCB:s statistik för rikets befolkning 2020. För mer information om undersökningen se *www.child10.org*

Child10:s undersökning skiljer sig mot andra studier genom att ge fler exempel på olika ersättningsformer, inkludera begreppet sexuella handlingar och tala om ”utbyte mot ersättning”. Dessa formuleringar användes i stället för begreppet ”sålt sex” eller ”sexuella tjänster” vilket unga kan ha svårare att identifiera sig med. I Child10:s undersökning inkluderas också frågor om sexiga/avklädda bilder eller filmer mot ersättning. Frågorna formulerades på följande sätt:

Har du någon gång fått ersättning för att visa sexiga/avklädda bilder eller filmer? [2]

	Tjejer	Killar
Ja	6 %	2 %
Nej	94 %	98 %
Total	100 %	100 %

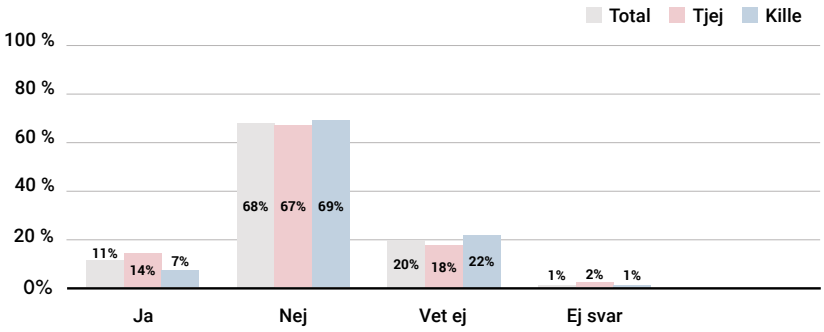
Har du själv träffat någon och haft sex/utfört sexuella handlingar i utbyte mot något, såsom pengar, kläder, middagar, tobak, alkohol eller andra saker/tjänster?

	Tjejer	Killar
Ja, flera gånger	1 %	0 %
Ja, enstaka gång	2 %	0 %
Nej	93 %	94 %
Vet ej / ej svar	4 %	6 %
Total	100 %	100 %

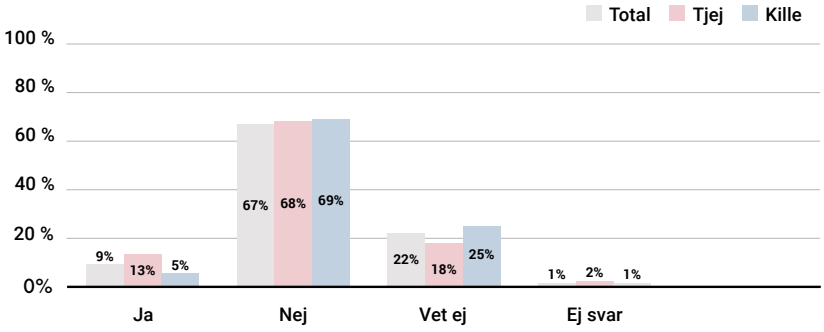
[2]Frågan ställdes i 6 olika varianter; via Snapchat, TikTok, Onlyfans, Instagram, via kompisar/bekanta eller annat sätt. Här redovisas det unika antal som svarat Ja på någon av alternativen.

I undersökningen ställdes också frågor kring om barnet i fråga hade någon kompis som fått ersättning i utbyte mot sexuella handlingar.

Vet du om någon av dina kompisar eller bekanta har…? Haft sex/utfört sexuella handlingar i utbyte mot något såsom pengar, kläder, middagar eller andra saker/ tjänster?

Vet du om någon av dina kompisar eller bekanta har…? Sålt sexuella bilder eller filmer i utbyte mot något såsom pengar, kläder, middagar eller andra saker/tjänster?

Av övriga studier som gjorts på barn och unga är Stiftelsen Allmänna Barnhusets den mest omfattande och som genomförts vid flest tillfällen. Denna studie har dock riktat sig till unga som går i årskurs tre på gymnasiet och fångar därmed inte upp de unga som inte går på gymnasiet, har hoppat av eller har en hög frånvaro alternativt är placerade på institution. Bortfallet i denna studie är inte slumpmässigt vilket påverkar generaliserbarheten. Hur frågorna formuleras, vilken typ av ersättning som anges och vilken form av sexuella handlingar som definieras är andra saker som kan påverka resultaten.

Studien är unik på så sätt att den har ställt samma fråga över en längre tid vid flera tillfällen och kan därför ge en viss vägledning i hur situationen har förändrats över tid. I den senaste studien av Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2021) svarade 37 elever att de hade erfarenhet av kommersiell sexuell exploatering (motsvarande 1,1 % av undersökningsunderlaget). Att underlaget var så litet gör det svårt att dra slutsatser om skillnader inom gruppen.

När det kommer till förövarna så visade Stiftelsen Allmänna Barnhusets studie att åtta av tio förövare (84 %) var män. Här såg det dock lite annorlunda ut beroende på om barnet som hade utsatts var en pojke eller en flicka. I de fall där offret var en flicka var 96 procent av förövarna män och i de fall där en pojke hade utsatts var 60 procent av förövarna män och 20 procent kvinnor.

I rapporten *Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling – en uppföljning av lagens tillämpning* från Brå (2022) genomfördes en ärendestudie på 69 anmälda fall av *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*. I 61 av de 69 fallen fanns det en identifierad gärningsman och i samtliga ärenden var den misstänkte förövaren en man. Materialet omfattade 57 unika gärningspersoner varav några återkom i flera ärenden. Brås genomgång innehöll även statistik om ålder och visade att den yngste var 17 år och den äldste 76 år, medianåldern var 34 år.

I Stiftelsen Allmänna Barnhusets undersökning uppgav elever med erfarenhet av kommersiell sexuell exploatering i lägre utsträckning än andra att de var heterosexuella (51 % vs 83 %). Att HBTQI-personer är extra utsatta bekräftas också i Folkhälsomyndighetens nationella befolkningsundersökning. Resultatet bekräftas också av andra studier. En studie från Ungdomsstyrelsen (2009) visade att det var sex

gånger så vanligt för barn och unga inom HBT-spektrat att ha utsatts för kommersiell sexuell exploatering jämfört med heterosexuella barn och unga. I RFSL Ungdoms rapport *Sex för X* (2014) uppgav 16 procent av 292 tillfrågade barn mellan 14 och 17 år, som dock inte är ett representativt urval, att de hade haft någon form av sex mot ersättning.

Andra studier

I en studie av personer som bor på institution uppgav 14 procent av de 260 flickorna att de haft sex i utbyte mot pengar eller andra förmåner. Motsvarande siffra för pojkarna var 2 procent (Statens Institutionsstyrelse, 2021). I en tidigare studie från Statens Institutionsstyrelse från 2010 framkom att genomsnittsåldern för de som då uppgav att de hade haft sex i utbyte mot ersättning var 15,5 år.

Andra relevanta studier på området är Jämställdhetsmyndighetens omfattnings-kartläggning (2021) och rapporten *Ingen hörde ropen på hjälp* från Inte Din Hora, Ellencentret och Child10 (2021). I Jämställdhetsmyndighetens omfattnings-kartläggning svarade 170 personer med erfarenhet av exploatering men här definieras inte hur många som hade erfarenheter av att ha varit utsatta som barn. Rapporten *Ingen hörde ropen på hjälp* innehöll i sin tur svar från 228 personer som blivit utsatta för kommersiell sexuell exploatering, varav 62 sökt stöd från vård och myndigheter som minderåriga.

Båda kartläggningarna innehåller viktig information om utsattas erfarenheter men innehåller inte statistik om den nationella omfattningen av antalet utsatta barn på ett representativt sätt.

LAGAR OCH KONVENTIONER

Barnkonventionen

Barnkonventionens fyra grundpelare är artikel 2, 3, 6 och 12. När man läser alla övriga artiklar ska man läsa dem med grundprinciperna ”som glasögon”. Ett av de mest grundläggande resultaten av barnkonventionen är synen på barn som rättighetsbärare och som aktiva, deltagande samhällsmedlemmar.

Artikel 2 *handlar om alla barns lika värde och rättigheter. Ingen får diskrimineras. Barnkonventionen gäller för alla barn som befinner sig i ett land som har ratificerat den.*

Artikel 6 *understryker varje barns rätt till liv, överlevnad och utveckling. Artikeln handlar inte bara om barnets fysiska hälsa utan också om den andliga, moraliska, psykiska och sociala utvecklingen.*

Artikel 3 *anger att det i alla åtgärder som rör barn i första hand ska beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Begreppet ”barnets bästa” är konventionens grundpelare och har analyserats mer än något annat begrepp i barnkonventionen. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall och hänsyn ska tas till barnets egen åsikt och erfarenhet.*

Artikel 12 *lyfter fram barnets rätt att bilda och uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad. Artikeln slår också fast att barnet, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet, ska beredas möjlighet att höras.*

Barnkonventionens artiklar gällande kommersiell exploatering av barn;

34. *Barn ska skyddas från alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp.*
35. *Varje stat ska förhindra bortförande och försäljning av, eller handel med, barn.*
39. *Barn som har utsatts för vanvård, utnyttjande, övergrepp, tortyr eller väpnade konflikter har rätt till rehabilitering och social återanpassning.*

Utöver dessa artiklar tillkommer tilläggsprotokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi.

Lanzarotekonventionen

Lanzarotekonventionen undertecknades av Sverige 2007 och ratificerades 2013. Syftet med konventionen är att förebygga och bekämpa sexuell exploatering och genom antagandet av konventionen har Sverige åtagit sig att vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att förebygga alla former av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn, skydda barn samt säkerställa att de personer som möter de utsatta har tillräckliga kunskaper om sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn.

Här har man också åtagit sig att säkerställa att utredningar och straffrättsliga förfaranden inte försvårar det trauma som barnet upplevt och att rättsskipningen följs upp med hjälpinsatser, om lämpligt. Uttryckligen står det att ”Varje part ska säkerställa att utredningar och straffrättsliga förfaranden prioriteras och genomförs utan obefogad försening”.

Sexualbrott mot barn under 15

Sexualbrottslagstiftningen finns samlad i 6 kapitlet i Brottsbalken. Sexualbrottslagstiftningen skiljer på om ett sexualbrott riktats mot ett yngre eller äldre barn. När det gäller barn under 15 år bedöms sexuella handlingar som sexualbrott oavsett vad barnets inställning till handlingen har varit. Flera av straffbestämmelserna i 6 kapitlet, inte minst våldtäktsbestämmelsen, bygger på människors förmåga till viljeuttryck. En utgångspunkt är att ett barn under 15 år, på grund av sin utvecklingsnivå och sin beroendeställning, aldrig kan samtycka till sexuella handlingar. För att dömas till ansvar är det tillräckligt att gärningspersonen varit oaktsam beträffande att barnet är under 15 år (6 kap. 13 § BrB).

Sexualbrott mot barn över 15

Ett barn som fyllt 15 år har generellt sett samma skydd som en vuxen. Det finns dock några undantag, bland annat gällande kommersiell sexuell exploatering. När det gäller köp av sexuella handlingar online eller offline finns två brott som kan aktualiseras för barn över 15 år: *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* och *utnyttjande av barn för sexuell posering*.

Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling

Straffbestämmelsen om *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* finns i 6 kapitlet 9 § Brottsbalken. Brottet tar i första hand sikte på köp av sexuella handlingar av barn över femton år eftersom barn under 15 år skyddas mot att utsättas för alla

sexuella kränkningar. *Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* aktualiseras när ett barn utsätts för kommersiell sexuell exploatering under en fysisk träff. Ersättningen som ges till barnet behöver inte vara pengar, utan kan även vara kläder, alkohol, narkotika eller andra saker. För brottet föreskrivs fängelsestraff i högst fyra år.

Utnyttjande av barn för sexuell posering

För *utnyttjande av barn för sexuell posering* döms gärningsmannen till böter eller fängelse i högst två år (6 kap. 8 §). Är brottet grovt föreskrivs ett fängelsestraff på minst sex månader och högst sex år. Brottet avser situationer där ett barn skildras sexuellt i en bild eller film. Lagrummet gäller såväl barn under 15 år som barn över 15 år, men för barn under 15 år är skyddet mot att utnyttjas för sexuell posering absolut medan skyddet för barn mellan 15 och 17 år förutsätter att poseringen varit ägnad att skada barnets hälsa eller utveckling. När utnyttjandet sker i en kontext där barnet eller en tredje part får ersättning för poseringen bedöms det normalt sett vara ägnat att skada barnets hälsa eller utveckling.

Barnpornografibrott

Den som skildrar, innehar, sprider, producerar eller på annat sätt befattar sig med pornografiska bilder av barn döms för barnpornografibrott till fängelse i högst två år; vid grovt brott till fängelse i lägst sex månader och högst sex år (16 kap.10 a § Brottsbalken). Straffbestämmelsen om barnpornografibrott omfattar bilder som föreställer både verkliga barn och fiktiva barn. Samtliga gärningsformer som ryms inom barnpornografibrottet innebär en kränkning av barn i allmänhet. Barn ska inte sexualiseras och avbildas i sexuella sammanhang. Många gärningsformer innebär också en kränkning av ett enskilt barns frid och sexuella integritet.

I dagens svenska lagtext och praxis återfinns skrivelser för att barn över 15 år och med viss pubertetsutveckling inte ska bedömas med samma mått som yngre och detta särskilt vid sexuella handlingar mot sig själv eller framför en kamera. Argument för detta innefattar personlig och sexuell integritet samt det sexuella självbestämmandet.

Människohandel

Människohandelsbrottet finns i 4 kap. 1 a § Brottsbalken. Den svenska bestämmelsen bygger på den internationella rätten. Exploateringen behöver inte ha skett för att en person ska kunna dömas för människohandel, en handling i syfte att exploatera barnet är tillräckligt. Barn befinner sig i en så sårbar situation att alla åtgärder som syftar till att barnet ska utnyttjas är människohandel. Det innebär till exempel att det inte ska spela någon roll för straffansvaret om barnet har samtyckt till exploateringen.

1 FÖRHINDRA EXPLOATERING

I barnkonventionens artikel 34 framgår att staten har ett ansvar för att alla barn ska skyddas mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp, inklusive att "utnyttjas för prostitution" eller "utnyttjas i pornografiska föreställningar". Konventionsstaterna åtar sig också att införa alla lämpliga åtgärder för att förhindra detta. Detta ansvar framgår även i Lanzarotekonventionen. Redan innan barn utnyttjas för kommersiell sexuell exploatering har alltså Sverige åtagit sig ett ansvar att se till att det inte sker överhuvudtaget.

RISKFAKTORER OCH RISKGRUPPER

Alla barn kan utsättas för kommersiell sexuell exploatering men det finns en del faktorer som ökar risken. Att identifiera dessa och införa åtgärder för tidigare upptäckt och stöd till målgrupperna är ett sätt att förebygga kommersiell sexuell exploatering. Av tidigare forskning och i intervjupersonernas berättelser framgår olika faktorer som kan öka risken att bli utsatt, några av de vanligaste är:

- **tidigare sexuella övergrepp**
- **ekonomisk utsatthet**
- **bristande stöd från vuxna**
- **utanförskap**
- **psykisk ohälsa**

Tidigare sexuella övergrepp

Såväl nationella som internationella studier visar på en ökad risk för barn att utsättas för kommersiell sexuell exploatering efter tidigare utsatthet för sexuella övergrepp. De studier som har gjorts på barn och unga i Sverige visar att ungefär 75 procent av de som utsatts för kommersiell sexuell exploatering uppger att de också har utsatts för sexuella övergrepp (Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2015, 2021). Av intervjupersonerna som ingår i den här rapporten uppger fyra av sex att de utsatts för tidigare sexuella övergrepp. En del har utsatts av familjemedlemmar medan andra har utsatts av andra vuxna i sin närhet och några har utsatts av andra barn. För en del har övergreppen skett vid enstaka tillfällen medan det för andra har skett upprepade gånger under flera års tid.

Det är inte alla som kan beskriva att det funnits en koppling mellan de tidigare övergreppen och exploateringen. Hur starkt dessa samverkar går inte heller att se i tidigare studier. En av intervjupersonerna berättar följande:

> **Jag kände inte att jag hade några gränser. Min farfar hade suddat ut alla mina gränser så steget kändes inte så stort. Jag groomades först online och det första fysiska mötet kändes inte som en så stor grej.**

Intervjupersonen ovan berättar att övergreppen sänkte tröskeln för den sexuella integriteten och att de möjliggjorde att hon senare "kunde stå ut med" utnyttjandet av förövarna i den kommersiella sexuella exploateringen.

Ekonomisk utsatthet

Det finns flera studier som visar att även den ekonomiska situationen för barnet själv eller i barnets familj kan vara en faktor som ökar risken för att utnyttjas i kommersiell sexuell exploatering. Det behöver inte röra sig om absolut fattigdom, utan det kan räcka att ekonomin är sämre i relation till jämnåriga. En av intervjupersonerna uttrycker det som att familjen hade råd med mat men att det inte fanns några pengar över till fritidsaktiviteter eller kläder och att hon längtade efter att kunna göra samma saker som sina kompisar.

> *"Jag var deprimerad och såg hur mina vänner klarade av att gå i skolan och samtidigt ha ett jobb. Jag klarade inte av det men jag ville ha pengarna som man fick när man hade ett jobb. Så jag träffade en man för att sälja sex – det var inte mycket pengar men för mig var det ett helt månadsbidrag. Jag led av en depression och kunde inte jobba så det blev mitt sätt att få en inkomst och kunna vara som mina kompisar som fick pengar från att jobba."*

Bristande stöd från vuxna

Av intervjupersonernas berättelser framgår det även att det ofta funnits få närvarande vuxna i barnens liv. Istället beskrivs en barndom präglad av otrygg hemmiljö, bråk och föräldrar med missbruk eller psykiska sjukdomar. En av intervjupersonerna berättar:

"Min mamma hade en svår uppväxt med många syskon. Det var väldigt rörigt när hon växte upp. Hon hade ett konstigt sätt att uppfostra barn på och visste väl inte riktigt hur hon skulle hantera oss. Man kan säga att hon psykiskt misshandlade oss. Hon hade också vissa psykiatriska problem vilket blev tydligare desto äldre vi blev och desto fler krav vi ställde på henne."

För barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering kan förövaren fylla en funktion av att vara en närvarande vuxen i barnets liv. Frånvarande vuxna kan också innebära att det inte finns någon i närheten som ser att ett barn utnyttjas för kommersiell sexuell exploatering eller är på väg att börja utsättas.

Utanförskap

Även utanförskap återkommer som orsaksförklaring i intervjupersonernas berättelser. Det kan dels handla om ett socialt utanförskap i skolan eller ens närmsta närhet, dels om utanförskap på en mer strukturell nivå.

Att vara utsatt för mobbning, känna sig ensam eller sakna nära vänner kan skapa en sårbarhet för förövare att utnyttja. För barn som saknar nära sociala relationer till vänner eller andra personer så kan detta vara något de söker och längtar efter. Det här är i sin tur förövare experter på att identifiera och erbjuda för att bygga en relation till barnet.

Ett strukturellt utanförskap kan till exempel vara det utanförskap som kommer av att vara utsatt för rasism, homofobi eller funkofobi. Det kan också handla om strukturell fattigdom där du saknar sådant som andra unga i din omgivning har tillgång till i form av kläder, pengar, teknik eller annat.

> **Jag kände att jag mådde dåligt oavsett så… det spelade ingen roll.**

Psykisk ohälsa

Psykisk ohälsa är dels en konsekvens av dessa övriga riskfaktorer, dels en riskfaktor i sig. Att lida av psykisk ohälsa, såsom låg självkänsla, depression eller ångest, kan innebära större risktagande och att lättare hamna i situationer som andra utnyttjar.

Det kan också vara svårare att upprätthålla gränser för att skydda sig själv och även innebära att den som utsätts upplever att den sexuella exploateringen ger en känsla av tillfällig kontroll och ångestlindring. Förövare är ofta medvetna om detta och kan aktivt söka efter barn och unga som på olika sätt signalerar att de mår dåligt och manipulera personen genom att erbjuda stöd.

I en studie från 2014 med unga flickor och kvinnor i åldern 15-25 år som utsatts för kommersiell sexuell exploatering framgår att de intervjuade under perioder när de mådde psykiskt dåligt hade fler kontakter med förövare. Under dessa perioder av ångest, depression och självmordstankar utsattes de också i högre utsträckning för kommersiell sexuell exploatering (Jonsson, L. Svedin, C-G. & Hydén, M. 2014).

Riskgrupper

Utöver de bakgrundsfaktorer som nämns ovan finns även andra riskgrupper som generellt har en större risk att utsättas. Majoriteten av de som utsätts för kommersiell sexuell exploatering är flickor. Förutom denna grupp löper även barn och ungdomar inom HBTQI-gruppen en ökad risk för att utsättas. Hur stor risken är att utsättas för barn i HBTQI-gruppen varierar i olika studier, vilket redovisats tidigare under förekomst, men utsattheten för kommersiell sexuell exploatering är sannolikt flera gånger högre i denna grupp barn och unga.

Det är inte ovanligt att flera riskfaktorer samspelar. Det är en kombination av tunga händelser som pågår under en längre tid vilket gör barnen sårbara för förövare och skapar förutsättningar för övergreppen. En av intervjupersonerna beskriver till exempel en uppväxt med två föräldrar som led av psykiska sjukdomar, fattigdom, tidig egen psykisk ohälsa och hemmasittande. En annan beskriver tidiga sexuella övergrepp, bråk hemma, utanförskap i skolan och narkotikabruk. Ett barn kan också uppvisa olika symptom vid olika tillfällen vilket kan innebära att kontakter med olika instanser i samhället sker fragmenterat. Det skapar en större risk att grundorsakerna inte utreds och barnet får därför inte ett fördjupat och heltäckande stöd.

En annan utsatt grupp är ensamkommande barn och unga. Avsaknaden av rättigheter till humanitära behov som tak över huvudet och mat gör denna grupp extra sårbar. En enkätundersökning av Röda Korset från 2020 visade att fyra av tio ensamkommande hade tvingats göra saker mot sin vilja för att de behövt pengar eller boende och mer än en femtedel av dessa uppgav att det de tvingades göra var av sexuell karaktär.

Barn med intellektuella eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar löper också större risk att utsättas. Dessa barn har till exempel generellt en högre risk för psykisk ohälsa, svårare med gränssättning och att göra riskbedömning av okända kontakters avsikter. Personer med en funktionsnedsättning kan också i högre utsträckning vara vana att andra fattar beslut över deras huvuden. Dessa barn kan därför ha svårt att lita på sig själva och sina egna gränser samt lättare tro att det som de utsätts för är normalt, vilket även kan göra det mer osannolikt att de berättar för någon om det som de är med om (Socialstyrelsen 2015).

Som vi nämnde inledningsvis kan dock alla barn utsättas för kommersiell sexuell exploatering. Barnet behöver inte tillhöra en riskgrupp eller ha några bakomliggande riskfaktorer vilket är ett viktigt perspektiv att ha med sig för att motverka bilden av att detta är något som bara händer vissa barn. Motsatsvis så är det inte så att de barn som tillhör en riskgrupp eller har bakomliggande riskfaktorer kommer att utsättas, men det innebär en ökad risk i och med att förövare i högre utsträckning letar efter denna sårbarhet i kontakterna med barnet. För att förebygga kommersiell sexuell exploatering är det därför viktigt att barnen i dessa riskgrupper tidigt fångas upp och ges stöd.

SYMPTOMBEHANDLING

En del av de barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering har varit i kontakt med vård- och stödsystemet redan innan exploateringen började. Därför är en viktig del av det förebyggande arbetet att identifiera och erbjuda rätt stöd till barn som är i kontakt med vården av andra orsaker, för att på så sätt förhindra att deras dåvarande problem eskalerar och fortsätter in i exploatering.

I rapporten *Ingen hörde ropen på hjälp* uppger 57 procent att de upplevde att annan problematik de haft, som exempelvis ätstörningar, självskadebeteende eller missbruk, hade varit ett hinder för att få rätt stöd att komma ur exploatering.

Flera av intervjupersonerna till denna rapport hade kontakt med vård- och stödsystemet innan exploateringen började och vittnar om en form av symptombehandling där vården behandlade yttre symptom utan att behandla de bakomliggande orsakerna. I ett fall utvecklade intervjupersonen anorexia under tonåren som ett sätt att försöka ta kontroll över sitt liv. Hennes föräldrar tog med henne till en lokal ätstörningsmottagning där personalen hjälpte henne stabilisera sin vikt. Utåt sett verkade hon må bättre men inuti mådde hon fortfarande dåligt för att ingen hade gått till botten med de bakomligande problemen. De hade behandlat symptomen i form av viktnedgången men inte undersökt varför hon hade utvecklat anorexia, vilket enligt intervjupersonen var obearbetade trauman kopplat till tidigare övergrepp. Flickan berättar att i hennes journal från den tiden så hade personalen antecknat att *”X har en hemlighet som hon samtidigt inte berättar, vi frågar inte vidare om det”*.

En annan av intervjupersonerna berättar att hon skar sig, skolkade från skolan och tog droger som 14-åring, vilket ledde till att elevhälsan remitterade henne till barn- och ungdomspsykiatrin (BUP). På BUP fick hon DBT-behandling för självskadebeteendet. Flickans tidigare utsatthet för sexuella övergrepp och flickans pågående utsatthet i kommersiell sexuell exploatering uppdagades, men behandlades inte.

> *”Jag berättade att jag hade utsatts för övergrepp, och att jag hade sålt mig på internet sedan mellanstadiet. Jag berättade för att jag ville prata om det och få stopp på det, men de verkade inte vilja prata om det. De sa hela tiden att man skulle prata om sånt i fas 2 av behandlingen, men sen när vi kom till den fasen så hoppade vi bara över den. Jag fattar inte riktigt vad som hände. De ville bara prata om självskadebeteende.”*

När vuxna kommer i kontakt med ett barn som mår dåligt är det viktigt att inte bara behandla eventuella yttre symptom eller det uttalade skäl till att barnet sökt vård, utan det är avgörande att stödinstanserna går på djupet och gör en orsaksanalys till varför barnet mår dålig för att säkerställa att barnet får rätt vård och stöd.

FÖREBYGGANDE INFORMATION OCH KUNSKAP

Studier har visat att undervisning om sex och sexualitet kan förebygga sexuella övergrepp (Skolverket, 2022). Utöver att undervisningen kan förebygga att eleverna utsätter andra för detta kan den även bidra till att de barn som utsätts får kunskap och kan sätta ord på vad de är med om vilket på så sätt kan göra det lättare för barnen att berätta.

Samtidigt som sådana samtal kan ge barnen verktyg är det viktigt att vuxenvärlden är medveten om att barn kan utsättas för sexuella övergrepp trots detta. Barnen måste även få verktyg för hur de kan göra för att upptäcka att de utsätts för övergrepp, och vad de kan göra då. Hur kan övergrepp på nätet se ut? Hur kan det kännas? Vem kan barnet vända sig till om hen blir utsatt? En av intervjupersonerna beskriver att hon hade kunskap om riskerna med nätet men ändå utsattes:

> **Jag visste att det fanns män på de här sajterna som var perversa pedofiler, men just för att jag visste det tänkte jag att jag inte kunde utsättas. Det kändes som att jag hade kontroll över situationen.**

Av intervjupersonernas berättelser framgår att de ofta inte förstått att de varit med om kommersiell sexuell exploatering vilket gjort det svårt för dem att berätta om utsattheten. Att barn inte har kunskap om vad kommersiell sexuell exploatering är och hur det kan se ut gör det också lättare för förövare att plantera sin syn på exploatering som något normalt och barnet som initiativtagande och bärande av ansvar. Därför skulle information och kunskap om sexuella övergrepp och kommersiell sexuell exploatering underlätta såväl tidig identifiering av utsatta som minska barnets känsla av skuld.

I Sverige har skolan ansvar att tillhandahålla undervisning om detta. Ämnet har tidigare hetat *sex- och samlevnad* men kommer från höstterminen 2022 att ändra namn till *sexualitet, samtycke och relationer*. Utöver namnändringen införs även ett antal

ändringar i läroplanen i syfte att i större utsträckning lyfta in frågor om samtycke och frivillighet (Utbildningsdepartementet, 2021).

Som vi nämnde i inledningen så har en stor del av de barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering även utsatts för sexuella övergrepp innan exploateringen. Tre av intervjupersonerna berättar om hur de utsattes för sexuella övergrepp av släktingar eller familjevänner vid en tidig ålder och att det dröjde flera år innan de förstod att det var övergrepp de hade varit med om.

Rädda Barnens tips för att prata med barn i skolåldern om sexuella övergrepp på nätet

- Ta initiativ till samtal om nätet med barnen kopplat till relevanta omvärlds-händelser. Har barnen pratat om detta med kompisar? Vad har de hört?
- Be barn om råd om hur du själv ska vara eller göra på nätet. Det kan både öppna för ett samtal och väcka eftertanke hos barnet och samtidigt ge dig som vuxen goda råd.
- Fundera tillsammans kring vad som kan hända med bilder och filmer som barn lägger ut eller delar, att de inte alltid försvinner bara för att du själv tar bort dem, utan att de kan sparas av andra och spridas. Även här är det viktigt att lyfta in begreppet samtycke, att kolla om det är okej att skicka eller sprida en bild eller film på någon annan vidare.
- Prata om att det finns personer som har dåliga avsikter och vill barn och unga illa. Ibland kan dessa personer låtsas vara snälla, omtänksamma och ge mycket uppmärksamhet. Prata därför om att vara försiktig med att dela uppgifter som namn, telefonnummer, adress eller skola i chattar och sociala medier.

Källa: *#nätsmart En vägledning för vuxna i att prata med barn om kroppen, gränser och sexuella övergrepp på nätet, Rädda Barnen, 2021*

MANIPULATION GENOM GROOMING

Ett vanligt sätt som barn och unga börjar utsättas för kommersiell sexuell exploatering är genom grooming (Jämställdhetsmyndigheten, 2021). För att förhindra exploatering är det därför viktigt att öka kunskapen om vad grooming är och vilka metoder förövare använder sig av. Det handlar också om att barn ska förstå vad som är övergrepp, både för att förhindra barn från att växa upp och begå dem samt för att förstå när de själva blir utsatta så att barnet har en möjlighet att berätta för en vuxen. I det arbetet har såväl skolan som vårdnadshavare ett avgörande uppdrag att ge kunskap till barn.

Med grooming avses en manipulationsprocess som en person utför mot ett barn i syfte att kunna begå sexuella övergrepp mot barnet (Collings, 2020). Numera sker detta ofta på internet och många av de barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering börjar utsättas via sociala medier, dejtingsidor, spel och andra digitala forum för barn och unga (Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2021; Jämställdhetsmyndigheten, 2021). I intervjupersonernas berättelser ses samma mönster. En av intervjupersonerna berättar att hon började spela mycket datorspel när hon var tio år och att hon i samband med det började prata regelbundet med en man som hon först trodde var i hennes egen ålder.

> **Han ljög för mig och sa att han var i min ålder eller lite äldre. Vi spelade ett spel som hade en chattfunktion och i början så spelade vi bara, sedan började han chatta med mig.**

Efter ett tag frågade mannen om de kunde fortsätta prata i en privat app och flickan sa ja.

> *”Jag förstod inte faran då och jag hade ju spelat och chattat med honom ett tag. Så jag gav honom mina kontaktuppgifter.”*

Som fallet ovan illustrerar kan det vara svårt för barn att inse riskerna med de kontakter de har online. Som en del av groomingprocessen har förövaren gjort sig

viktig i barnets liv och byggt upp ett förtroende. Strategin involverar ofta att ge barnet tid, beröm och bekräftelse samt att få barnet att känna sig särskilt utvalt. En del av groomingprocessen går också ut på att särskilt identifiera och fokusera på barn som tillhör de riskgrupper som vi redogjort för ovan (Almqvist, Norlén och Tingberg, 2020). En av riskfaktorerna är erfarenhet av tidigare sexuella övergrepp. Nedan beskriver en av intervjupersonerna som tidigare blivit utsatt för en våldtäkt hur männen som senare utnyttjade henne i kommersiell sexuell exploatering blev några hon kunde prata med om våldtäkten.

> **Jag mådde dåligt på grund av våldtäkten och försökte förstå vad det var som hade hänt, och jag kunde prata med de här männen om det. [...] De var de enda som lyssnade.**

När ett förtroende har skapats börjar förövaren introducera samtal om sex och sexualitet, och därefter går det ofta snabbt för förövaren att förflytta gränserna än längre (Almqvist, Norlén och Tingberg, 2020).

> *"Det började med att han ville ha ett foto på mig, och sedan ville han att jag skulle kissa… utan min tröja på… och sedan var alla gränser passerade. Jag kunde gå runt naken hemma i högklackat medan han tittade på. I dag kan jag säga att det var som en baby camshow."*

Vid grooming behöver förövaren sällan använda hot eller våld för att kunna begå övergrepp mot barnet, vilket kan göra det svårare för barnen att se det som just övergrepp. Förövaren kan istället använda sig av mer lockande strategier, såsom att höja ersättningen för övergreppen eller erbjuda barnet presenter, och så på olika sätt bevara sig själv som en viktig person i barnets liv (Almqvist, Norlén och Tingberg, 2020).

> *"Vi spelade TV-spel ihop och de lagade lunch till mig. Själva sex-biten var jobbig men det var ju inte så hela tiden."*

Förövaren kan även ta rollen som en vän till det utsatta barnet och erbjuda

känslomässigt stöd eller finnas där för andra problem som barnet möter vilket vi ser ett exempel på i citatet ovan. Genom att finnas där för tillsynes vardagliga saker som att fråga hur personen mår eller spela TV-spel tillsammans kan förövaren bygga upp ett beroendeförhållande och fylla funktionen som en form av vän.

Om barnet visar motstånd kan förövaren ta till hot och våld men också bara visa missnöje mot barnet genom att ignorera, förolämpa eller kränka hen vilket vi ser två exempel på nedan.

> *"Jag vågade egentligen inte träffa honom men han sa att han skulle sluta prata med mig om jag inte träffade honom innan min födelsedag. Vid det laget var han viktig för mig, jag ville inte förlora honom."*

> *"Han var väldigt envis och jag gick med på det för jag fick dåligt samvete av att säga nej till honom när han insisterade."*

Som en del av groomingprocessen kan förövaren också lägga över ansvaret för det som sker på barnet genom att påstå att det är barnet som tar initiativ till övergreppen eller orsakar övergreppen genom sitt eget beteende (Almqvist, Norlén och Tingberg, 2020). Förövaren kan också få barnet att själv begå brott, eller få barnet att tro att hen har begått brott, genom att till exempel visa dokumenterade sexuella övergrepp mot barn eller försöka få barnet att rekrytera andra barn.

SUGARDATING

En annan väg in i exploatering är sugardating. Sugardating är en ekonomisk uppgörelse mellan en äldre part och en yngre part där den yngre parten förväntas gå på dejter och utföra sexuella handlingar med den äldre parten i utbyte mot någon form av ersättning. Ersättningen kan exempelvis vara pengar, kläder, resor och middagar eller andra saker (Jämställdhetsmyndigheten, 2020).

När Brottsförebyggande rådet (Brå) granskade 69 ärenden gällande *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* fann de att en tredjedel av ärendena hade koppling till sugardatingsidor (Brottsförebyggande rådet, 2022). Det förekom även kontakt via dejtingsidor, sociala medier eller att målsäganden och den misstänkte gärningsmannen haft någon form av kontakt sedan tidigare. En relativt stor andel av de anmälda brotten var försöksbrott där målsäganden till exempel upplevt förslaget om ersättning mot sexuella handlingar som kränkande och brottet inte fullbordats.

Genomgången från Brå visar att det finns stora problem med att barn utnyttjas via sugardatingsidor, men i sammanhanget är det också viktigt att påpeka att polisens uppsökande arbete för att identifiera utsatta barn främst sker på just eskortsidor, sugardatingsidor och sexköpssidor. Det uppsökande arbetet inkluderar inte andra plattformar som till exempel sociala medie-plattformar där barn generellt spenderar mycket tid.

De organisationer och myndigheter som jobbar mot prostitution, människohandel och andra former av kommersiell sexuell exploatering är ense om att sugardating är en form av förtäckt prostitution eller kommersiell sexuell exploatering av barn (Jämställdhetsmyndigheten, 2021). I Polismyndighetens rapport *Människohandel för sexuella och andra ändamål Lägesrapport 21* (2020) beskrivs sugardating som ett ökande problem.

Barn och unga kan uppleva sugardating som ett enkelt sätt att tjäna extrapengar och det är ofta svårt för barn att tidigt identifiera såväl framtida risker som förväntningar

hos den som ger ersättning. Därför måste vuxenvärlden hjälpa barn att förstå hur lockande erbjudande och manipulativ marknadsföring är en del av den industri som syftar till att exploatera barn. Här har såväl skolan, vårdnadshavare och massmedia en viktig roll.

Utöver att vara en metod för att normalisera kommersiell sexuell exploatering gentemot barn och unga bidrar sugardating-terminologin också till att sänka tröskeln för förövare då även de tilltalas av att den sexuella exploateringen definieras som "dejting" snarare än sexuella övergrepp mot ersättning.

Hösten 2020 mätte Child10 efterfrågan på sugardating-sidor genom att skapa den fejkade sajten *Hyr flickvän*. Sajten byggdes för att se ut som en traditionell sugardating-sida där män kunde söka efter en flicka eller kvinna att träffa. Väl inne på sidan möttes de av budskapet att det är ett brott att försöka hyra eller köpa en annan människa. Under de tre dagar som sidan var live anmälde över 800 män intresse för att hyra en flickvän. Av dessa ville var sjätte man hyra ett barn (Child10 & Realstars, 2020).

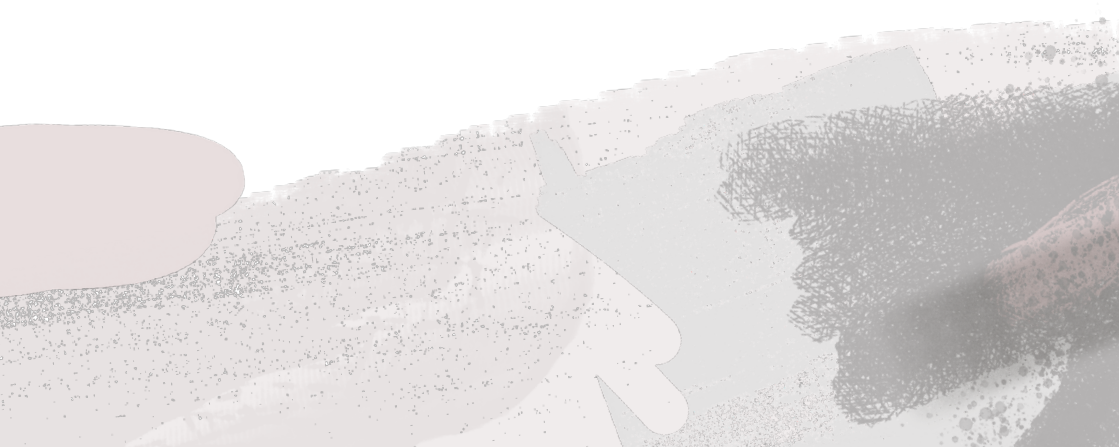

Illustration: Pauline Wikman

2

UPPTÄCKT OCH IDENTIFIERING

När samhället misslyckas med att förhindra kommersiell sexuell exploatering har samhället ett ansvar att skydda de barn som utsätts, åtala förövarna och erbjuda stöd och rehabilitering för de konsekvenser som den kommersiella sexuella exploateringen har inneburit för barnen. För att barnen ska få tillgång till dessa rättigheter krävs det att samhället identifierar barnen och att exploateringen uppdagas.

Såväl socialtjänsten som polisen har en lagstadgad skyldighet att arbeta uppsökande mot barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering eller förövare som utsätter barn. Socialtjänstens uppsökande arbete kan till exempel ske genom fältarbete på sociala medier, i skolor eller andra centrala träffpunkter för barn och unga. Från polisens håll handlar det framförallt om uppsökande arbete på internet, till exempel via sugardating-sidor.

Förutom dessa myndigheter som har ett lagstadgat ansvar att arbeta uppsökande enligt socialtjänstlagen och polislagen så finns det även andra delar av barnets ekosystem som har möjlighet att upptäcka utsattheten. Den närmaste omgivningen som vårdnadshavare, vänner och skolpersonal är exempel på personer nära barnet som har möjlighet att upptäcka exploateringen.

Insatser för att identifiera och upptäcka barn som utsätts handlar om att aktivt leta efter utsatta barn, se tecken på att barn utsätts och fråga om utsatthet för kommersiell sexuell exploatering. Det kan också handla om att ge barn information och förutsättningar för att själva berätta om vad de är med om. I det här kapitlet går vi igenom hur vuxenvärlden kan upptäcka och identifiera barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering och hur barns erfarenheter av detta ser ut.

BARN SOM BERÄTTAR PÅ EGET INITIATIV

Det finns relativt lite statistik på hur vanligt det är att barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering själva söker stöd för vad de varit med om. I en undersökning av Child10, Ellencentret och Inte Din Hora (2020) tillfrågades barn och vuxna som utsatts för kommersiell sexuell exploatering om de berättat om sina erfarenheter för en vård- eller myndighetskontakt. Ungefär hälften av de svarande uppgav att de helt eller delvis hade berättat.

2021 frågade Stiftelsen Allmänna Barnhusets studie gymnasieelever som utsatts för sexuella övergrepp om de hade berättat för någon. I den undersökningen svarade 62 procent av eleverna att de hade gjort det. Det vanligaste var att barnet hade berättat för en en jämnårig vän snarare än en vuxen eller stödkontakt. I studien från 2015 frågade Allmänna Barnahuset specifikt barn som utsatts för KSE om de hade berättat för någon, av dessa var det drygt hälften som hade berättat för någon.

Kompisar som slår larm

Även i de intervjuer som vi fått ta del av uppger de flesta att de har berättat för någon. Det är olika vem man har berättat för. Två intervjupersoner uppger att de berättade för jämnåriga kompisar som i sin tur slog larm till vuxna i deras närhet. Den ena berättade för en kompis som i sin tur pratade med intervjupersonens psykolog. Den andra berättade för sin bästa vän som i sin tur berättade för intervjupersonens storasyster:

> **Hon skrev till min syster utan att berätta för mig. Sen dagen efter när min vän var på besök så konfronterade min syster och mamma mig. Så då fick min familj veta. Eftersom min syster jobbar på socialtjänsten övertygade hon mig att anmäla det som hade hänt till polisen.**

I fallet ovan slog kompisen larm men det kan också vara så att barn som fått vetskap om att andra barn utsätts för exploatering lovar att inte berätta för någon annan (Novahuset, personlig kommunikation, 2022). I dessa fall kan det kännas som ett stort svek att bryta det förtroendet och berätta trots att man lovat att inte göra det. I relation till detta är det viktigt att prata med barn om att det är viktigt att berätta för en vuxen om de får vetskap om att ett annat barn utsätts för brott.

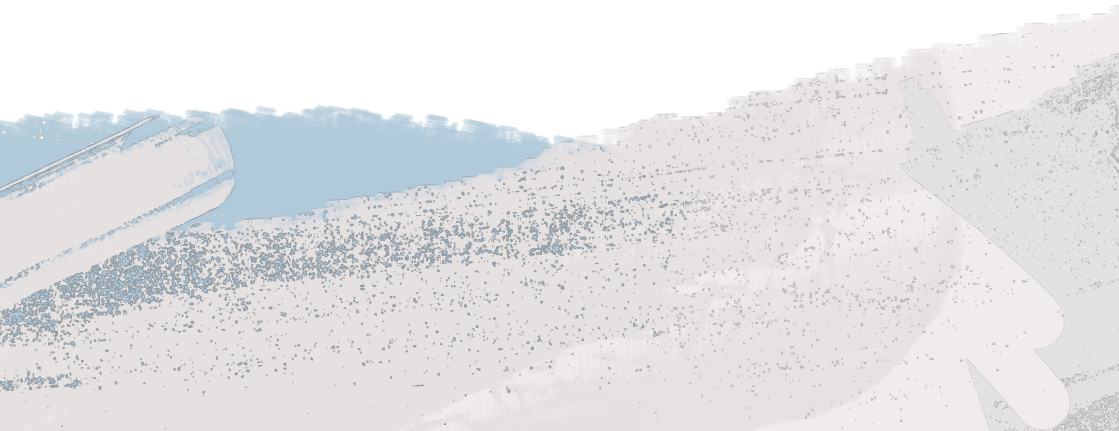
Barn som vänder sig till vuxna

De flesta av intervjupersonerna uppger även att de har berättat för vuxna i sin omgivning, stödgivare eller polis. Den vanligaste anledningen uppges vara att de velat få stopp på exploateringen. En av intervjupersonerna berättar att hon vid 17 års ålder försökte ta livet av sig och hamnade på sjukhus. När hon kom ut från sjukhuset bestämde hon sig för att gå till polisen och anmäla de män som utsatte henne som ett sätt att få stopp på det.

> **Jag tänkte att om jag berättade om alla namn och adresser och polisen påbörjade en utredning, då skulle jag vara tvungen att sluta träffa dem för att vara trovärdig i en rättsprocess. Det var mitt sätt att försöka få stopp på det.**

En annan av intervjupersonerna berättar att hon bodde på ett HVB-hem där både hon och flera av de andra boende utsattes för kommersiell sexuell exploatering. Hon ville ha hjälp och berättade därför om det som hände för personalen.

> *”Jag var hjälpsökande, jag ville bli normal igen. Jag såg hur mina kompisar i skolan levde sina liv och mitt var långt ifrån det. Så jag gick till personalen och berättade för jag ville att det skulle sluta.”*

HINDER FÖR ATT BERÄTTA

Även om en del av barnen som utsätts berättar så är det många som inte gör det eller som berättar först när exploateringen har pågått en längre tid. I studien av Child10, Ellencentret och Inte Din Hora (2020) uppgav en tredjedel att de inte berättat något alls om den kommersiella sexuella exploateringen för en vård- eller myndighetskontakt. I Stiftelsen Allmänna Barnhusets studie (2021) uppgav 38 procent att de inte berättat om sexuella övergrepp. I Stiftelsen Allmänna Barnhusets tidigare studie uppgav hälften som utsatts för kommersiell sexuell exploatering att de inte hade berättat (2015).

Vad det är som gör att barn inte vågar eller vill berätta är individuellt och kan skilja sig mellan olika personer och situationer. Några vanliga orsaker är skuldkänslor, skamkänslor, oro inför omgivningens reaktioner och att man inte förstår att det är övergrepp man varit med om.

Skuld

I en studie av barn som utsätts för sexuella övergrepp på eller via internet, såsom ofta är fallet vid kommersiell sexuell exploatering av barn, beskrivs skuldkänslor som ett hinder för barn att berätta (Jonsson & Svedin, 2017).

Skuldkänslorna kan bottna i olika saker. En aspekt som tas upp i Jonssons och Svedins studie är att många av de barn som utsätts själva har varit aktiva genom att skriva eller skicka material av sexuell karaktär, som kanske till en början var roligt och spännande. Vid kommersiell sexuell exploatering har barnet dessutom ofta tagit emot ersättning för övergreppen. Oavsett detta så får vuxna inte exploatera barn men för barnet kan vetskapen om att de har tagit emot ersättning leda till tankar om att exploateringen är deras eget fel. I vissa fall kan detta vara en aktiv strategi som förövare av kommersiell sexuell exploatering använder för att få barnet att tro att det är de som initierar övergreppen.

Skam

En annan aspekt som Jonsson och Svedin tar upp är att barn som blivit lurade, till exempel genom att förövaren påstått sig vara yngre än vad han är, kan känna sig dumma som inte förstått bättre. Ofta finns också skam kopplat till

de sexuella handlingar som barnet utsatts för som en del av exploateringen. Av intervjupersonernas berättelser framgår att övergreppen ofta har lett till att barnen själva tycker att de är äckliga och att det är något fel på dem. De kan känna att de är en "sak" för andra att använda eller att de inte förtjänar bättre. Intervjupersonerna uttryckte även att de var oroliga för att andra skulle tänka och tycka samma sak om dem ifall de fick reda på vad som har hänt.

> **När min psykolog berättade för mig att hon hade berättat för mina föräldrar om exploateringen så blev jag väldigt upprörd. Jag skämdes jättemycket. Jag slogs och sparkades och vägrade att gå hem. Jag reagerade med ilska men egentligen så skämdes jag.**

Just oron för omgivningens reaktioner är ett stort hinder för att få barn att våga berätta för omgivningen. Många barn har fått höra att de inte får skicka nakenbilder eller träffa okända personer från internet. Jonsson och Svedin beskriver att detta kan ge upphov till en känsla av svek gentemot sina föräldrar och att barnen kan oroa sig över att föräldrarna ska bli arga eller ledsna när de får reda på vad som har hänt.

Vet inte om att det är övergrepp

Ett hinder som lyfts i Brennan och McElvaneys (2020) studie är att barn inte förstår att de är utsatta för övergrepp. Detta gäller för alla åldrar. Små barn kan ha svårt att överhuvudtaget förstå vad det är som händer under ett övergrepp medan det för äldre barn framförallt är förövarens manipulation som gör det svårt för barnen att se det som övergrepp.

Ett sätt att underlätta för barn att berätta om kommersiell sexuell exploatering är genom att tillhandahålla information om vad det är och hur det kan se ut i praktiken. En av intervjupersonerna berättar att hon efter att ha läst en bok om kommersiell sexuell exploatering och känt igen sig i berättelsen hörde av sig till författaren och berättade.

”Jag skrev till henne och sa att jag var 14 år, berättade vad jag var med om och frågade om det var exploatering. Efter det hade vi kontakt regelbundet för hon var den enda vuxna som visste vad det var jag var utsatt för. Jag tror att hon skrev till mig och förklarade att det jag berättade för henne var övergrepp och att det var viktigt att informera mina föräldrar om vad jag var med om. Hon och min mamma pratade med varandra i telefon, jag vet inte riktigt vad de sa men efteråt gick jag och min mamma till polisstationen för att anmäla. Hon tog det väldigt seriöst.”

Utifrån kontakten med författaren förstod hon att det hon varit med om var övergrepp och fick hjälp att berätta om exploateringen för sin mamma. Mamman tog i sin tur kontakt med polisen.

Vad kan vuxenvärlden göra för att hjälpa barn att berätta?
I en studie av Brennan och McElvaney (2020) analyserades 20 kvalitativa studier där barn intervjuats om sexuella övergrepp med frågeställningar gällande vilka faktorer som gjort det lättare för barnen att berätta om övergreppen. Av analysen framkom följande huvudteman:

- Barnen behöver förstå att det är övergrepp de varit med om. För detta behöver de ord för övergreppen såväl som information om vad övergrepp är.
- Anledningarna till att barn berättar är framförallt för att få stopp på övergreppen och för att de mår dåligt av att inte berätta.
- För att barnen ska berätta måste det finnas någon i deras närhet som de litar på.
- Barnen måste kunna förvänta sig att de kommer bli trodda på och hjälpta.
- Vuxna måste fråga barnen om hur de mår och om de har utsatts för övergrepp.

Källa: *What Helps Children Tell? A Qualitative Meta-Analysis of Child Sexual Abuse Disclosure, Brennan & McElvaney, 2020*

EN UPPMÄRKSAM VUXENVÄRLD

Eftersom att många barn inte kan, vågar eller ges rätt förutsättningar att berätta är det viktigt att vuxenvärlden runt omkring är uppmärksamma på tecken som kan tyda på utsatthet och vågar fråga barn som de är oroliga för. Det kan göras av olika delar av barnets ekosystem; föräldrar, skolan, andra vuxna, hälso- och sjukvård eller andra stödverksamheter.

Vuxna i barnets närmaste omgivning

Barn reagerar olika på svåra händelser och vissa skickar tydliga signaler om att någonting inte står rätt till medan andra gör det motsatta och blir tysta och inåtvända. För vuxna närmast barnet handlar det om att vara uppmärksamma på vad som är ett okarakteristiskt beteende för barnet.

Barn som lever i svåra livssituationer kan till exempel testa om det finns möjlighet att berätta för omvärlden om det som de går igenom. Kanske berättar barnet om att den har hört eller sett något på sociala medier för att se vilka reaktioner den får. Barnet kan också göra bedömningen utifrån hur de har blivit bemötta förut när de berättat om jobbiga upplevelser. Om deras föräldrar till exempel blev arga när barnet berättade att hen missat en lektion eller druckit alkohol så kan barnet göra bedömningen att även exploateringen är något som föräldrarna kommer reagera starkt på (Ellencentret, personlig kommunikation, 2022).

När ett barn skär sig själv eller fysiskt skadar sin kropp på annat sätt så är det en stark signal på att barnet inte mår bra. Men för att barnet ska våga berätta om hur de mår och det som barnet går igenom måste vuxenvärlden kunna skapa en trygg miljö för detta. Nedan berättar en av intervjupersonerna om hur hennes familj reagerade när hennes mående uppdagades och hur hon upplevde sitt första möte med BUP.

> *"Det kändes som att jag gjorde något fel för att jag inte mådde bra. Min mamma blev väldigt arg på mig när jag skar mig och sa att jag gjorde dåliga saker mot mig själv. Jag kunde aldrig göra någonting rätt. Den bilden bekräftas bara när jag sen hamnade på BUP – jag var dålig och jag gjorde dåliga saker mot mig själv som jag behövde sluta med. De behandlade mig som om jag var fem år gammal. Jag kände mig inte trygg med dem. De ville prata men jag öppnade inte upp mig för jag litade inte på dem. Efter ett tag gav de upp."*

Att barn upplever det som att vuxenvärlden ger upp efter ett tag är återkommande bland våra intervjuer. Barnen hamnar ofta på samhällets radar och kommer i kontakt med vuxna på olika sätt, men väl där känner de sig inte trygga nog att berätta. När barnet sitter tyst släpper vuxenvärlden taget – men att barnet är tyst betyder inte att det inte finns någonting där, vi har bara misslyckats med att få det att känna sig trygg nog att berätta. Att skapa den tryggheten kräver tålamod och vuxna måste låta det ta tid för barnet att börja berätta. Barn kan också vara duktiga på att dölja övergreppen och lägger ner mycket energi på att inte visa några tecken på att må dåligt.

Av såväl tidigare kvalitativa studier som av de intervjuer som gjorts till denna rapport framgår att det ofta finns flera möjligheter för vuxenvärlden att se att barn utsätts för kommersiell sexuell exploatering och ingripa. I intervjuerna till denna rapport är det till exempel flera som berättar att de har utsatts på skoltid, under raster, innan och efter skolan.

> **Jag träffade männen på raster och sedan även under lektionstid. Männen plockade ofta upp mig på skolparkeringen. Jag träffade även dem efter skolan och på kvällar och nätter då mina föräldrar trodde att jag sov över hos kompisar.**

I dessa situationer kan exploateringen upptäckas om vuxna i skolan ser att barnet ofta är frånvarande under rasterna eller blir hämtad och lämnad på skolan i olika bilar. En viktig del i detta är att den grundläggande kommunikationen med vårdnadshavare kring skolfrånvaro fungerar. Oavsett om barnet ger signaler eller inte så är det viktigt att komma ihåg att det i grunden inte är barnets uppgift att visa att barnet mår dåligt. Vuxenvärlden har alltid ett ansvar att ha tillräckliga och varierande sätt att identifiera barn som utsätts eller riskerar att utsättas.

Myndigheter och stödverksamheter

Något som framgår av intervjuerna till denna rapport såväl som tidigare rapporter och domstolsbeslut är att många av de barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering har varit i kontakt med socialtjänst, BUP eller andra myndigheter och stödverksamheter under tiden som exploateringen har pågått (se t.ex Jonsson &

Svedin, 2012; Brottsförebyggande rådet, 2022; Attunda tingsrätt, B 4132-19). I Jonssons och Svedins studie hade nio av elva intervjupersoner varit i kontakt med socialtjänsten eller BUP under sin uppväxt. Bland de som intervjuats till denna rapport har fem av sex intervjupersoner varit i kontakt med socialtjänst och/eller BUP medan den kommersiella sexuella exploateringen har pågått.

Dessa myndigheter och stödverksamheter har ofta haft möjlighet att upptäcka vad barnet är utsatt för. En av intervjupersonerna berättar till exempel att en av hennes förövare brukade hämta och lämna henne på BUP, och ytterligare två intervjupersoner berättar att deras förövare brukade hämta och lämna dem vid deras HVB-hem. Samma sak lyfts även i vittnesmål från andra källor. I en dom från Attunda tingsrätt från 2020 dömdes till exempel en man för att ha utnyttjat ett flertal flickor i utbyte mot ersättning, varav åtminstone två av flickorna bodde på samma behandlingshem. I Brottsförebyggande rådets rapport från 2021 anges att i en tredjedel av de undersökta fallen hade de utsatta barnen vid något tillfälle varit placerade i ett familjehem, jourhem eller vid en institution.

Vanliga tecken på att barn inte mår bra:

- Barnets beteende förändras på ett negativt sätt.
- Barnet drar sig undan.
- Barnet har svårt att lita på andra.
- Barnet provocerar andra.
- Barnet skadar sig själv eller andra.
- Barnet gör sönder saker.
- Barnet/tonåringen missbrukar alkohol eller droger.

Källa: *Första hjälpen vid oro för ett barn, Rädda Barnen, 2016*

VÅGA FRÅGA

En del av intervjupersonerna upplever att det inte fanns några tecken för vuxenvärlden för att kunna upptäcka exploateringen. Men även i dessa fall uppger intervjupersonerna att vuxenvärlden hade kunnat upptäcka exploateringen genom att ställa frågor om det.

Regler och riktlinjer

Det finns ingen lag på att myndigheter eller stödverksamheter som kommer i kontakt med barn och unga ska ställa frågor om kommersiell sexuell exploatering eller andra typer av sexuella övergrepp. När hälso- och sjukvården kommer i kontakt med ett barn som visar tecken eller symptom på att ha utsatts för eller bevittnat våld i nära relation måste hälso- och sjukvården fråga om detta, men barn som misstänks vara utsatta för kommersiell sexuell exploatering omfattas inte av regelverket.

Även om det inte finns krav på att frågor om kommersiell sexuell exploatering ska ställas, finns det rekommendationer på att det bör göras. I Socialstyrelsens utbildningsmaterial om "sex mot ersättning" bland barn och unga (kommersiell sexuell exploatering av barn) rekommenderas att frågor om detta ställs vid till exempel ett första besök på en ungdomsmottagning, vid hälsosamtal i skolan och vid inskrivning på ett HVB-hem (Socialstyrelsen, 2015).

Trots att Socialstyrelsen rekommenderar att frågor om kommersiell sexuell exploatering ställs så är det ovanligt att det görs. I Child10, Ellencentret och Inte Din Horas rapport *Exploaterad men inte våldsutsatt* (2021) där 20 av Sveriges 21 regioner besvarade frågor om vård- och stöd till utsatta för kommersiell sexuell exploatering uppgav 19 av 20 regioner att de inte alls eller endast delvis ställer rutinfrågor om kommersiellt sexuellt våld.

Barn i kommersiell sexuell exploatering har ofta omfattande sociala och psykiska problem som gjort att de fått kontakt med myndigheter samt hälso- och sjukvård, men där har inte utsattheten uppmärksammats. Genom att rutinmässigt ställa frågor om kommersiell sexuell exploatering kan de barn som utsätts för detta upptäckas. Så här säger en av intervjupersonerna om att våga fråga:

> *"Det var inte uppenbart att jag var utsatt för kommersiell sexuell exploatering men jag tycker att om du jobbar med barn så borde du kunna se även det som inte är uppenbart och ställa rätt frågor för att upptäcka det du inte kan se. Ingen ställde några frågor om det här så jag bara fortsatte att utsättas. Jag hade vuxna runt omkring mig, vuxna från rättsväsendet, socialtjänsten och psykiatrin. Alla tittade men ingen såg vad det var som hände."*

Intervjupersonen berättar att hon ville ha hjälp och var i kontakt med rätt instanser men till följd av att utsattheten för kommersiell sexuell exploatering aldrig upptäcktes fick hon varken skydd mot fortsatt exploatering eller rehabilitering för de konsekvenser som exploateringen ledde till.

POLISENS IDENTIFIERANDE ARBETE

Polisens identifierande arbete kring kommersiell sexuell exploatering av barn görs ofta genom uppsökande arbete på internet. Polismyndigheten har tagit fram en metod för detta som går ut på att polisanställda under alias stämmer träff med barn som har annonser på exempelvis sugardatingsidor. Vid träffen möts barnet i stället av polis och socialtjänst som underrättar föräldrarna och via barnet går det sedan att hitta förövarna (Riksrevisionen, 2021). Metoden är omdiskuterad och de flesta polisregioner använder inte metoden idag (Brottsförebyggande rådet, 2022). Även enligt Riksrevisionens granskning av polis och åklagares arbete mot internetrelaterade sexuella övergrepp bedrivs mycket lite uppsökande arbete i de flesta polisregioner (Riksrevisionen, 2021).

Anledningarna till att polisen inte jobbar uppsökande i större utsträckning uppges vara resursbrist, otydlig vägledning från polisens nationella operativa avdelning, att

få poliser har behörighet att arbeta med metoden, och att det finns svåra etiska bedömningar (Brottsförebyggande rådet, 2022). Samtidigt visar Riksrevisionens granskning att endast 2 % av de förväntade brotten av *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* kommer till polisens kännedom så det är avgörande att det uppsökande arbetet förstärks. Enligt Brottsförebyggande rådet bör polisen utveckla nya arbetssätt för att upptäcka och förhindra brott om de inte har möjlighet att arbeta enligt sin framtagna metod (2022).

Att metoden används i liten utsträckning kan vi även se i intervjupersonernas berättelser där endast en har erfarenhet av detta. Hon trodde att hon pratade med en man från ett internetforum och de bestämde att de skulle ses:

> *"Innan träffen ångrade jag mig och frågade om vi kunde ses en annan dag istället, men han insisterade så jag blev full och gick dit för att det kändes jobbigt att säga nej. Han hämtade upp mig på parkeringen, körde till ett hotell och under bilresan frågade han saker som torskar brukar fråga typ om jag gjort det här och det där och mycket sånt, och i receptionen kollade han så ingen satt i kassan. Han spelade verkligen teater. Sen när han öppnade dörren till hotellrummet visade han polisbrickan. En annan kvinnlig polis satt i rummet också."*

Det finns risker med denna typ av uppsökande arbete. Även om polisen vet att barnet inte kommer att utsättas för något så vet inte barnet det, och ett tillfälle där barnet tror att det kommer exploateras kan vara traumatiserande. Det kan kännas förvirrande och omvälvande för barnet att deras första möte med polisen sker i en kontext där de tror att polisen är en förövare:

> *"Jag var full och förvirrad och fattade inte om det var nåt skitskumt rollspel eller något först. Jag tror den kvinnliga polisen förklarade mer och jag satt bara och grät och hyperventilerade. Den manliga polisen satt kvar i rummet under hela tiden vilket kändes bajs för jag trodde liksom fram tills precis innan att han var en torsk."*

Polisens identifiering innebär också en kontrollförlust för barnet. TIll skillnad från andra sätt som barnet kan identifieras på har barnet ingen möjlighet att själv bestämma om, när eller i vilken takt hen vill berätta om exploateringen. Barnet har inte heller någon kontroll över vilken information om det egna livet som de vuxna i maktpositionen

har. Polisens upptäckt innebär också att barnets vårdnadshavare och andra delar av barnets nätverk underrättas om exploateringen vilket kan leda till stora konsekvenser för barnet. Intervjupersonen beskriver upplevelsen så här:

> *"Mamma blev skitarg. De tog min mobil och jag behövde träffa polisen fler gånger och titta på bilder av torskar och läsa saker som de skrivit. Det sög. Det kändes som att jag fuckade för andra tjejer när jag inte kände igen någon och inte kunde hjälpa tillräckligt bra."*

Det finns med andra ord risker och utmaningar med polisens uppsökande arbete, samtidigt som det är en viktigt del för att identifiera både utsatta och förövare. För att underlätta så mycket som möjligt för barnet bör varje insats göras med barnets bästa i åtanke för att barnet ska känna fortsatt förtroende för utredningsprocessen och vilja medverka i den. För detta är det helt avgörande att barnet får ett bra bemötande av polisen och att polisen utvecklar en bra relation till barnet (Brottsförebyggande rådet, 2022)

Ett sätt att säkerställa barnets trygghet och integritet är att låta insatserna föregås av en barnkonsekvensanalys. Grunden i en barnkonvekvensanalys är att göra en bedömning av hur en kommande åtgärd kan påverka barnet utifrån dess rättigheter. Det innebär att barnperspektivet ska föras in och påverka beslutet i enskilda fall innan åtgärden genomförs. Det är också viktigt att polisen säkerställer ett nära samarbete med socialtjänsten så att de finns med vid insatserna för att ge stöd och trygghet åt barnet.

Barnkonventionens barnsyn om deltagande: "De positiva effekterna av att tillåta barn att delta i rättssystemen är överväldigande. Samtidigt finns en bred enighet om att det kan vara traumatiskt för barn att delta."

ANMÄLAN UTAN BARNETS VETSKAP

Det vanligaste sättet för polisen att få kännedom om brott är genom sitt befintliga utredningsarbete (Brottsförebyggande rådet, 2022). Det kan också hända att kompisar, vårdnadshavare eller andra vuxna upprättar en anmälan utan barnets vetskap. Fall där anmälan sker utan att barnet vet om det kan få konsekvensen att barnet känner att det inte har någon kontroll över situationen och därför reagerar negativt på anmälan. En av intervjupersonerna har erfarenhet av att ha fått kontakt med polisen på detta sätt:

> *"Jag kommer ihåg det som att jag blev tvingad till polisstationen. Pappa berättade inte vad det handlade om, han sa bara att jag behövde åka till polisstationen och att jag behövde göra det nu. Han sa inte att det gällde att jag hade sålt sex. Pappa körde mig till stationen och sa att jag skulle gå in och prata med en polis, sedan gick han tillbaka till bilen och lämnade mig där."*

Intervjupersonen i citatet ovan trodde att hon togs till polisen för att hon hade begått något brott och upplevde situationen som otrygg och skuldbeläggande. Precis som med polisens uppsökande arbete på internet kan denna metod innebära en kontrollförlust för barnet.

3

SKYDD FRÅN FORTSATTA ÖVERGREPP

Sverige har åtagit sig att skydda barn mot alla former av sexuellt utnyttjande genom flera internationella konventioner. I barnkonventionen ingår till exempel en rätt att skyddas mot "utnyttjande för prostitution" och "utnyttjande i pornografiska föreställningar", det som vi i den här rapporten kallar för kommersiell sexuell exploatering (artikel 34, Barnkonventionen).

Barn har rätt till skydd från utsatthet för kommersiell sexuell exploatering men det vi kan se i såväl tidigare studier som i intervjupersonernas berättelser är att de barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering i dagsläget inte får den rättigheten tillgodosedd. Av intervjupersonerna har ingen skyddats från fortsatt utsatthet efter att vuxenvärlden upptäckt exploateringen. Istället har de antingen behövt berätta vid fler än ett tillfälle och för flera vuxna innan de har fått hjälp, eller hitta egna strategier för att själv få stopp på exploateringen.

VUXENVÄRLDENS INITIALA BEMÖTANDE

En förutsättning för att de barn som identifieras ska skyddas från fortsatt utsatthet är att vuxenvärlden förstår att uppgifterna handlar om sexuella övergrepp, tror på dessa uppgifter och tar dem på allvar. Vuxenvärldens initiala förståelse för och bemötande av utsattheten påverkar om och i så fall vilka åtgärder som sedan vidtas.

Vuxna som inte förstår vad barnet berättar

Av tidigare studier framgår inte hur vanligt det är att vuxna reagerar med att inte förstå vad det är barnet berättar om, men i intervjuerna till denna rapport är det två av de utsatta som berättar om upplevelser av detta. De har berättat om exploateringen för en vuxen, men i efterhand förstått att den vuxna inte har uppfattat att det är exploatering som barnet berättar om. En av intervjupersonerna beskriver till exempel hur hon gick till sin mamma och berättade att hon träffade "dåliga män" från internet varpå mamman svarade att flickan skulle ignorera män om de skrev till henne online.

Ett annat exempel är när en av intervjupersonerna vände sig till BUP för att berätta om vad hon utsattes för. Flickan berättade att det fanns en man i hennes närhet som hon tyckte om men som också gjorde henne rädd. Psykologen tolkade inte situationen som att det rörde övergrepp.

> *"Han tolkade det som något borderline-problem, som att jag var kär i en kille som jag var rädd skulle lämna mig typ. Att jag hade problem med separationsångest. Så då fick jag behandling för separationsångest, men egentligen försökte jag ju berätta att jag blev utsatt för övergrepp. Jag tror det var för att jag gick DBT (Dialektisk beteendeterapi) så de antog att det var ett DBT-problem. Det kändes som att ingen lyssnade på det jag sa."*

Ur flickans perspektiv hade hon vid dessa tillfällen berättat om exploateringen men för de vuxna som nåtts av informationen har det inte varit tydligt att det barnet berättade om gällde sexuell exploatering. Konsekvensen har blivit att de vuxna inte agerat alls eller agerat med missriktade åtgärder.

Med hänsyn till att fenomenet inte framgår i någon större utsträckning i tidigare studier är det svårt att dra generaliserbara slutsatser om hur vanligt det är, men det är inte orimligt att anta att vuxna missförstår barn när de kommunicerar övergrepp utan att använda ordet övergrepp. Utsatta barn vet inte alltid om att det de har utsatts för är övergrepp (Brennan och McElvaney, 2020). Som beskrivet under kapitel 2 kan detta leda till att utsatta barn inte berättar. Kanske kan det också leda till att utsatta barn berättar, men utan att vuxenvärlden uppfattar det eftersom barnet använder andra ord.

När barnet inte blir trodd

Det är mycket vanligt att barn är oroliga för att inte bli trodda på när de berättar om övergrepp (Rädda Barnen, 2016; Socialstyrelsen, 2019), men det är oklart hur ofta den oron besannas. I en av intervjupersonernas berättelser framgår vad konsekvenserna blir om vuxenvärlden inte tror på barnet. Som 15-åring bodde hon på ett HVB-hem och utsattes för kommersiell sexuell exploatering. Hon berättade detta för personalen men de trodde inte på henne:

> **Jag informerade personalen om vad jag gjorde men de sa att jag ljög, manipulerade och bara ville ha uppmärksamhet.**

När ett barn berättar för en vuxen om övergrepp måste utgångspunkten vara att tro på att barnet talar sanning tills motsatsen bevisas. Att avfärda ett barn som berättar om övergrepp kan få allvarliga konsekvenser vilket skedde i fallet ovan där bemötandet

ledde till att hennes mående försämrades. Hon återupptog ett självskadebeteende där hon flera gånger försökte ta livet av sig.

Detta ledde till att hon kom i kontakt med BUP och polisen och hon berättade även för dessa om exploateringen. Men när personalen på HVB-hemmet fick reda på detta ingrep de i kontakten och informerade de professionella om att flickan ljög:

> **Det spelade ingen roll vad jag sa, enligt dem var jag inte utsatt för någon exploatering. Alla trodde på dem för de var de professionella.**

Det här är ett exempel på när ett barn är på professionens radar men inte får sina rättigheter tillgodosedda och exploateringen kan fortsätta. I det här fallet fortsatte intervjupersonen att utsättas för kommersiell sexuell exploatering i två år till.

Förminskar utsattheten

Även om omgivningen tror på barnets berättelse finns det en risk att vuxenvärlden inte tar utsattheten på allvar. I Child10, Ellencentret och Inte Din Horas rapport *Ingen hörde ropen på hjälp* var detta en vanlig erfarenhet hos de svarande som skrev fritextsvar. I rapporten uppgav en flicka att hon som 14-åring hade kontakt med BUP, men där fick höra det var hennes ansvar att ta sig ur situationen. En annan flicka uppgav att hon som 16-åring var i kontakt med både socialtjänst och BUP, men att de "inte brydde sig" och sa att flickan får ha sex hur hon vill. Ytterligare en svarande uppger att hon fortfarande är arg över att vuxna runtomkring henne "tillät allt hända" utan att ge henne någon hjälp.

Ett exempel på detta i intervjupersonernas berättelser är när en av intervjupersonerna vid 17 års ålder berättade för polisen vad hon var utsatt för och fick följande bemötande:

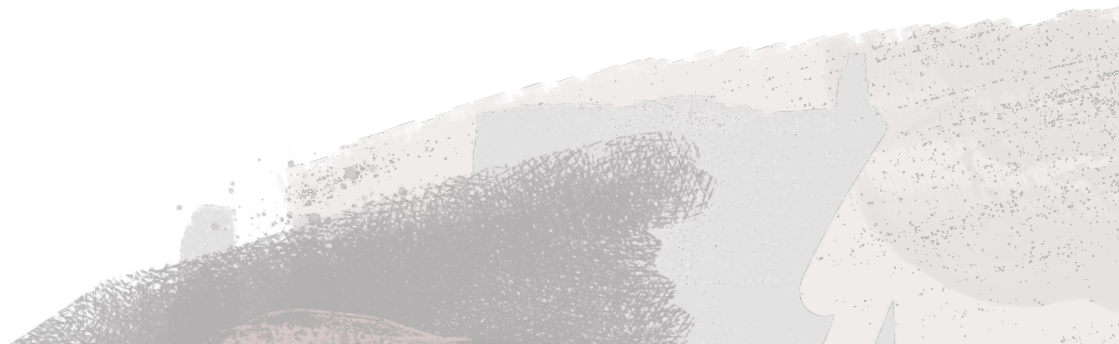
> *"Hon [polisen] var väldigt kall… hon frågade vad jag fick ut av att träffa män och varför jag inte bara slutade. Sedan frågade hon vad jag hade på mig när jag träffade männen. Under samtalet förklarade hon för mig att de inte skulle ta fallet vidare. Jag kände mig nedtryckt. Hon hade bara mitt beteende i fokus och verkade inte bry sig om de män som utsatte och exploaterade mig."*

Intervjupersonen säger att hon hade velat att polisen kontaktade hennes föräldrar, anmälde till socialtjänsten och tog henne till BUP. Inga åtgärder vidtogs dock trots att polisen är skyldig att anmäla till socialtjänsten vid oro för att ett barn far illa. Efter kontakten med polisen fortsatte flickan att utsättas för kommersiell sexuell exploatering. Det här är också ett exempel på när barnet inte känner sig delaktig i processen vilket går tvärt emot principen om barnets bästa som slås fast i barnkonventionen. För att uppfylla barnets rätt till information om vad som pågår är det viktigt att polisen berättar om varför de agerar som de gör, oavsett om detta innebär att de går vidare med fallet eller inte vidtar några ytterligare utredningsåtgärder. En orosanmälan till socialtjänsten är polisen skyldig att upprätta oavsett om de går vidare med förundersökningen eller inte.

För en annan intervjuperson uppdagades utsattheten för kommersiell sexuell exploatering under ett pågående BUP-besök, varpå flickan blev upprörd och vägrade gå hem. BUP upprättade en orosanmälan till socialtjänsten avseende den kommersiella sexuella exploateringen, men när socialtjänsten påbörjade sin utredning hamnade fokuset för utredningen på flickans vägran att gå hem snarare än på den kommersiella sexuella exploateringen. När utredningen kunde fastslå att flickans hemmiljö var trygg avslutades utredningen utan ytterligare åtgärder. Även på BUP la man uppgifterna om att flickan utsattes för kommersiell sexuell exploatering åt sidan. Intervjupersonen reflekterar:

> **Det var som att alla bara glömde bort det.**

Efter detta fortsatte flickan att utsättas för kommersiell sexuell exploatering under ytterligare ett år innan hon fick hjälp.

BARN SOM FÖRNEKAR ATT EXPLOATERINGEN HAR SKETT

Några av barnens utsatthet har upptäckts av stödverksamheter, föräldrar eller andra vuxna runt omkring, men när exploateringen har uppdagats har barnet "tagit tillbaka" berättelsen eller påstått att exploateringen har slutat trots att den inte har det. En av intervjupersonerna berättar att två jämnåriga vänner fick reda på exploateringen varpå de gick till skolans rektor och berättade. Rektorn gjorde i sin tur en orosanmälan till socialtjänsten men när flickan kom dit sa hon att det vännerna berättat inte var sant.

> **Jag sa att jag hade ljugit och att det i själva verket var en vän till mig som det handlade om, så det avskrevs.**

En annan av intervjupersonerna upptäcktes av sin dåvarande familjehemsmamma när hon steg ur en äldre mans bil. Intervjupersonen berättade för familjehemsmamman vad som hade hänt, varpå hon kontaktade socialtjänsten som refererade flickan till BUP. Men väl där sa hon att exploateringen hade slutat:

> *"Jag valde att vara tyst. Jag ville inte berätta. Jag skämdes. Jag sa att allt var bra och att jag inte utsattes längre. Jag ville bara få dem att sluta med samtalen."*

Efter tio besök hos BUP avslutades kontakten. Nedan reflekterar intervjupersonen över detta:

> *"De kanske litade på mig när jag sa att jag inte längre träffade män, men jag hade önskat att de ställde fler frågor, hade de frågat mer så hade jag kanske öppnat upp mig."*

I fallet ovan genomfördes tio samtal men intervjupersonen kände sig aldrig trygg nog för att öppna upp sig. Bristen på tilltro till stödsystemet är utbredd hos många barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering. I rapporten *Ingen hörde ropen på hjälp* från

Child10, Ellencentret och Inte Din Hora svarade var tredje nej på frågan om de vågat berätta om exploateringen för vård eller myndighetskontakter.

Därför är det oerhört viktigt att vuxna professionella vet om att om de möter ett barn som är utsatt för exploatering så finns det en stor risk att barnet inte berättar, även vid direkta frågor. Att man inte berättar för stödsystemet om sin utsatthet kan givetvis bero på flera saker än bara en bristande tilltro till systemet. Det kan till exempel handla om att man inte ser sig själv som utsatt eller att de vuxna barnet möter inte lyckas skapa rätt förutsättningar för barnet att våga berätta.

I ett informationsmaterial från Barnafrid framgår att det är vanligt att barn tar tillbaka sina berättelser. Barn som berättar om övergrepp kan utelämna information och detaljer, förminska eller till och med förneka att övergreppen har hänt (Barnafrid, 2022).

Ofta bottnar sådana "tillbakataganden" i känslor av skam, skuld och rädsla för hur omgivningen kommer reagera. Av intervjupersonernas berättelser framgår att det för en del barn kan vara svårare att komma ifrån dessa skam- och skuldkänslor med personer som står dem nära, såsom föräldrar, och att det hade varit lättare att berätta för till exempel en kurator. Av berättelserna framgår också att även om barnet förnekar exploateringen de första gångerna den uppdagas så försöker de ofta berätta och ta hjälp igen vid senare tillfälle. Ett tryggt bemötande av barnet vid det första tillfället kan göra det lättare för barnet att berätta senare. Läs mer under *Vuxenvärldens initiala bemötande*.

MÖJLIGHETER OCH SKYLDIGHETER ATT ANMÄLA

För att barn ska skyddas från fortsatt exploatering krävs det inte bara att vuxna bemöter barnet på ett tryggt sätt, tror på barnet och tar barnet på allvar. Det krävs också att man tar berättelsen vidare och ser till att åtgärder sätts in för att skydda barnet från exploatering. För yrkesgrupper som arbetar med barn finns detta ansvar också reglerat i lag. Alla yrkesverksamma inom hälso- och sjukvården, polisen, kriminalvården och andra myndigheter vars verksamhet berör barn och unga är skyldiga att upprätta en anmälan till socialtjänsten vid misstanke om att ett barn far illa. Även om vuxna utanför dessa verksamheter inte har en skyldighet att anmäla uppmanas alla vuxna att anmäla till socialtjänsten vid misstanke om att ett barn far illa.

Anmälningsplikten gäller bara en skyldighet att anmäla till socialtjänsten, men yrkesverksamma inom socialtjänsten, hälso- och sjukvård och andra verksamheter som möter barn har rätt att även upprätta en anmälan till polisen vid misstanke om att ett brott har begåtts mot ett barn under 18 år. Det gäller vid misstanke om alla brott som finns i 3, 4 och 6 kapitlet i Brottsbalken, bland annat alla sexualbrott. Detta slås fast i offentlighets- och sekretesslagen.

Enligt Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller barn och unga bör socialtjänsten skyndsamt göra en polisanmälan vid misstanke om brott mot barn enligt 3, 4 och 6 kapitlet. Undantaget är om en polisanmälan skulle strida mot barnets bästa. Huvudregeln är att en polisanmälan bör göras, men det är ovanligt att det görs. Enligt Brottsförebyggande rådets rapport från 2022 utgör socialtjänstens polisanmälningar endast 7 % av det totala antalet polisanmälningar. I rapporten *Ingen hörde ropen på hjälp* tillfrågades utsatta om de blivit bemötta som brottsoffer av stödsystemet, i den mening att de fått information om att de varit med om övergrepp, fått hjälp med att polisanmäla, blivit erbjuden skydd mot ytterligare övergrepp samt att skulden och ansvaret lagts på förövaren. Endast 12 % av de som utsatts som barn svarade ja på frågan (Child10, Ellencentret & Inte Din Hora, 2020).

Läs mer om vad som händer efter en polisanmälan och hur barn kan uppleva detta i kapitel 4 om *Åtal och dom*.

BARNS KÄNSLOR KRING OROSANMÄLAN

Barn kan uppleva anmälningar till socialtjänsten på olika sätt. En del barn vill inte att en anmälan görs till socialtjänsten, ofta på grund av rädsla för vad som kommer hända eller på grund av skam- och skuldkänslor. I en rapport av RFSL Ungdom (2018) tillfrågades unga HBTQ-personer med erfarenhet av kommersiell sexuell exploatering om vad som var viktigt för dem när de sökte stöd. Där uppgav över 80 % att det var viktigt att de fick bestämma om andra skulle kontaktas om exploateringen.

Samtidigt som det ofta finns en oro hos barnet inför att en orosanmälan görs är det också vanligt att barn i efterhand blir besvikna om en orosanmälan inte görs. I Child10, Ellencentret och Inte Din Horas rapport *Ingen hörde ropen på hjälp* (2020) fick målgruppen berätta om hur de önskar att yrkesverksamma hade agerat när de utsattes. Där uppgav flera av de svarande att de önskat att någon vuxen anmält till socialtjänsten eller polis. I de fall barnen hade negativa erfarenheter av anmälan till polis och socialtjänst berodde det i regel på att polis och socialtjänst i sin tur inte hade agerat och satt in insatser. Detsamma framkommer i intervjuerna till den här rapporten.

> *"Jag har läst i min journal att BUP försökte få tag i socialtjänsten flera gånger för att säga att behandlingen på BUP inte var tillräckligt, jag behövde insatser från soc, men trots det tog socialtjänsten över ett halvår på sig att sätta in någon insats. I vilken annan situation hade man väntat så länge med att skydda ett barn från övergrepp? Jag önskar att jag hade sluppit det halvåret."*

Det som gjordes i fallet ovan var att socialtjänsten inte inledde en utredning på de orosanmälningar som inkom från BUP. Även om det finns en lagstadgad skyldighet för professioner som arbetar med barn att upprätta orosanmälan till socialtjänsten vid misstanke om att ett barn far illa, har socialtjänsten i regel inte en skyldighet att bemöta en sådan anmälan med att inleda en utredning. När det gäller barn som kan ha utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående eller bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående så måste socialtjänsten göra detta (SOSFS 2014:4).

Men när det gäller barn som utsätts för våld eller andra övergrepp av andra än närstående, såsom ofta är fallet när det gäller kommersiell sexuell exploatering, kan socialtjänsten besluta att inte inleda en utredning. Det innebär att socialtjänsten inte genomför några

möten med de berörda parterna eller utför några andra utredningsåtgärder, utan gör en förhandsbedömning och avslutar ärendet inom fjorton dagar från att anmälan inkommer (11 kapitlet 1 a § Socialtjänstlagen). För barnet i situationen ovan innebar detta att hon utsattes för övergrepp under ytterligare sex månaders tid.

SOCIALTJÄNSTENS UTREDNING

Socialtjänsten är en del av varje kommuns socialnämnd och ska bland annat verka för att alla barn och unga i kommunen växer upp under trygga och goda förhållanden. De ska även säkerställa att de barn som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det stöd och skydd som de behöver vilket i första hand ska ske i samarbete med hemmet och vid behov under vård utanför det egna hemmet (5 kapitlet 1 § SoL).

Socialtjänstlagen stadgar att när socialtjänsten får reda på att något har inträffat som kan föranleda en insats så ska de inleda en utredning. Syftet med utredningen är att klargöra barnets situation och behov samt bedöma om det behövs någon insats. Inom ramen för utredningen genomför socialtjänsten ofta möten med barnet, familjen och andra aktörer.

Inga tidigare studier har gjorts av upplevelsen av socialtjänstens utredning hos barn som utsatts för kommersiell sexuell exploatering. I intervjuerna till denna rapport beskrivs utredningarna som röriga med många aktörer inblandade. En av intervjupersonerna uttrycker det så här:

> *”Plötsligt var det bara en massa möten. Från en dag till en annan tvingades vi gå på möten efter möten. De bara kom från ingenstans och ingen förklarade något för mig. Det var möten på socialtjänsten och på BUP och på brottsofferjouren… Det kändes som att de gjorde en stor grej av det och jag förstod inte varför för livet i exploatering hade ju blivit normalt för mig. Ingen förklarade varför de gjorde en så stor grej av det.”*

När insatser behövs från flera olika aktörer har socialtjänsten och hälso- och sjukvården en skyldighet att initiera en samordnad individuell plan (SIP). Syftet med SIP är att underlätta och förbättra samverkan mellan olika inblandade myndigheter. En SIP utvecklas under SIP-möten, där alla relevanta aktörer bör delta. På så sätt behöver inte det enskilda barnet och familjen ansvara för att gå på flera samordnande möten med alla inblandade verksamheter utan istället sköts dessa diskussioner på färre större möten. Det kan minska upplevelsen av "möten efter möten" som intervjupersonen i citatet ovan beskriver, men en annan intervjuperson uttrycker att även detta kan upplevas som påfrestande för barnet:

> **... de hade möten på socialtjänsten med typ sexton personer som skulle hålla koll på mig. Alla beslut togs över mitt huvud.**

Oavsett om en samordnad individuell plan används eller inte är det viktigt att alla utredningar och möten görs med barnets behov och perspektiv i centrum. I fallen ovan upplevde barnen att de inte förstod varför mötena hölls och att de inte var delaktiga i besluten. För vuxna kan det ibland verka självklart varför man har initierat en utredning och håller i möten men för barnet behöver det inte vara det. Barnet kan behöva få förklarat för sig flera gånger vad som sker, vilka rättigheter hen har i det och hur barnet gör för att komma till tals i beslutsprocessen.

Möjligheterna för barn att uttrycka sina åsikter och delta i besluten måste också göras på ett sätt som innebär en praktisk möjlighet för barnet att komma till tals. På möten med sexton personer, så som intervjupersonen beskriver i citatet ovan, kan det till exempel vara svårt för barnet att uttrycka sina åsikter även om hen får frågan. Barnen behöver få betänketid och möjlighet att uttrycka sina tankar på det sätt som passar dem; på större möten, till en enskild handläggare eller i skrift. Detta regleras i artikel 12 av barnkonventionen som handlar om barns rätt att komma till tals, där en del av det är att skapa förutsättningar där barn känner sig trygga att berätta.

SOCIALTJÄNSTENS INSATSER

När en utredning hos socialtjänsten avslutas kan det antingen sluta med att utredningen avslutas utan vidare åtgärder eller att barnet och dess familj erbjuds någon insats. En skiljelinje dras mellan öppna insatser, som är mindre ingripande och ges på hemmaplan, och placeringar, som innebär att barnet under en längre eller kortare period bor någon annanstans.

Öppna insatser

De öppna insatser som socialtjänsten erbjuder brukar kategoriseras som personligt stöd, strukturerade öppenvårdsprogram och kontaktperson eller kontaktfamilj, men inom dessa kategorier finns det en stor variation. Den vanligaste öppna insatsen för barn och unga är personligt stöd. Begreppet definieras inte i lagstiftningen och det finns stora variationer i vilka insatser som tillhandahålls men det kan till exempel vara stödsamtal till föräldrar eller hjälp i kontakt med andra myndigheter. En annan vanlig insats är strukturerade öppenvårdsprogram vilket omfattar individuellt målinriktade program som är regelbundna och begränsade i tiden. Det kan till exempel vara behandlingar eller stödgrupper. En sista öppen insats är kontaktfamilj eller kontaktperson. Det är en insats där barnet under några timmar i veckan eller några dagar i månaden umgås med en vuxen person eller bor hos en annan familj (Socialstyrelsen, 2021).

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)
2 § Vård skall beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas.

3 § Vård skall också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende

Socialstyrelsen har inga specifika rekommendationer på insatser till barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering (Socialstyrelsen, 2015) och i intervjuerna till denna rapport ser vi en stor variation i vilka insatser barnen har fått. De öppna insatser som tas upp i intervjuerna är personligt stöd, kontaktperson och daglig verksamhet. När det gäller dessa insatser är intervjupersonernas erfarenheter generellt sett positiva. En av intervjupersonerna beskrev att hon efter upprepade ofrivilliga placeringar fick flytta tillbaka till sin familj och börja gå i en daglig verksamhet. När hon började påminnas om de tidigare övergreppen behövde hon flytta till en psykiatrisk avdelning men istället för att kontakten med den dagliga verksamheten sas upp så åkte personalen till henne:

> *"På grund av mina tidigare erfarenheter av professionella så litade jag inte på dem, men trots att jag försökte knuffa bort dem så stod de kvar. De var de första professionella som trodde på mig och skyddade mig. De var de första vuxna som stod kvar. De kom till den psykiatriska avdelningen varje dag och spelade kort med mig, tog med mig ut på en cigg eller bara pratade. De blev min trygga plats. Jag mådde skit, men med dem så kändes det okej att må skit. Jag visste att de kunde ta hand om mig och skydda mig."*

Det som beskrivs här är vuxna som stannar kvar även om barnet försöker knuffa bort dem. På grund av sina tidigare erfarenheter med professionen så litade flickan inte på dem men när de visade att de fanns kvar vid hennes sida och inte skulle släppa taget kände hon sig efterhand allt tryggare med att de faktiskt ville hjälpa henne. Hon kunde lita på dem och att de var på hennes sida. Kombinationen av att få bo på en psykiatrisk avdelning och att ha personalen från den dagliga verksamheten där, som trodde på henne och tog henne på allvar, gjorde att hon skyddades från fortsatt kommersiell sexuell exploatering och en resa mot rehabilitering kunde påbörjas.

En annan av intervjupersonerna berättar att hon blev beviljad en kontaktperson på ett stort antal timmar i veckan. Det innebar att hon hade en vuxen med sig dygnets alla timmar vilket gjorde att hon skyddades från fortsatta övergrepp:

> *"Jag fick fortfarande bestämma över det mesta i mitt liv och jag fick behålla de normala delarna av min vardag. Jag kunde fortsätta umgås med mina kompisar efter skolan, skolka, röka, äta godis till lunch och sånt, bara det att min kontaktperson följde med när jag gjorde allt det där. Jag skyddades från övergrepp samtidigt som jag fick gå kvar i den skola som jag trivdes i och vara som alla andra tonåringar."*

Här är det istället kombinationen av att skyddas av en vuxen tillsammans med att få behålla de vanliga delarna av livet som tonåring som lyfts fram som avgörande.

Placering utanför hemmet

Insatser till barn och deras föräldrar ska i första hand ges på hemmaplan men ibland är det nödvändigt med placering utanför hemmet. Detta kan ske frivilligt eller med tvång. Under år 2020 placerades 27 300 barn och unga i Sverige varav 73 % var frivilliga placeringar. Den vanligaste placeringsformen var familjehem följt av HVB-hem. En av intervjupersonerna berättar om sina erfarenheter av en frivillig placering på ett HVB-boende:

> *"Till slut fick jag jättebra hjälp. Jag tycker att jag borde ha fått den tidigare men till slut fick jag den i alla fall. Jag fick vård dygnet runt, hade två psykologer som hade möten med mig två gånger i veckan, och personal med en bredd av olika kompetenser. Vården var välstrukturerad, samordnad och kombinerade terapi med roliga vardagsaktiviteter. Jag vågade ta emot hjälpen… De var väldigt professionella och mötte mig på min nivå och i min takt. När jag insåg att de var kompetenta och skulle hjälpa mig så kunde jag lita på dem och släppa all börda och ansvar som jag burit på. Alla som blivit utsatta för kommersiell sexuell exploatering borde få sådan hjälp. Det hade varit fantastiskt om jag hade fått den typen av hjälp tidigare. Jag kanske inte skulle ha utvecklat PTSD, och jag hade kunnat bryta den onda spiralen tidigare."*

Även i detta citat lyfts vikten av en kombination mellan social tillsyn, vardagliga aktiviteter, psykiatrisk vård och professionella som barnet kan lita på och känner sig trygg med. En sådan integrerad vårdform rekommenderades också av Socialstyrelsen i ett regeringsuppdrag som redovisades 2019 om vård för barn och unga placerade på HVB-hem.

När det gäller insatser som görs under tvång regleras dessa i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Enligt 3 § i denna lag kan barn tvingas till vård om de "utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende". I förarbetena till lagstiftningen framgår det att utsatthet för kommersiell sexuell exploatering ingår i begreppet socialt nedbrytande beteende och därför kan föranleda tvångsvård enligt denna lagstiftning.

Barn som placeras enligt 3 § LVU kan placeras på olika typer av hem. Det kan till exempel vara familjehem eller HVB-hem. När barn placeras enligt 3 § LVU finns också en möjlighet att placera barnen på något som kallas "särskilda ungdomshem". Det som är speciellt med särskilda ungdomshem är att personalen på hemmen har särskilda befogenheter. Dessa befogenheter regleras i LVU och innebär till exempel att barnen får hindras att lämna hemmet, vägras besök och elektronisk kommunikation, avskiljas, isoleras, kroppsvisiteras och få sina brev och övriga försändelser övervakade.

Av statistik från Statistiska Centralbyrån och Statens Institutionsstyrelse framgår att en fjärdedel av de barn som placerades på grund av "eget beteende" under 2020 placerades på ett särskilt ungdomshem. Det finns ingen statistik på hur vanligt förekommande det är att barn och unga placeras på grund av kommersiell sexuell exploatering, men av de som placerades på särskilda ungdomshem under 2020 uppgav 14 % av flickorna och 2 % av pojkarna att de hade utsatts för kommersiell sexuell exploatering.

Två av intervjupersonerna har varit med om att socialtjänsten har beslutat om placering på ett särskilt ungdomshem eller hotat med detta på grund av barnens utsatthet för kommersiell sexuell exploatering. Båda upplevde detta som negativt och för ingen av dem ledde beslutet till att de skyddades från fortsatta övergrepp. En av intervjupersonerna beskriver sin upplevelse så här:

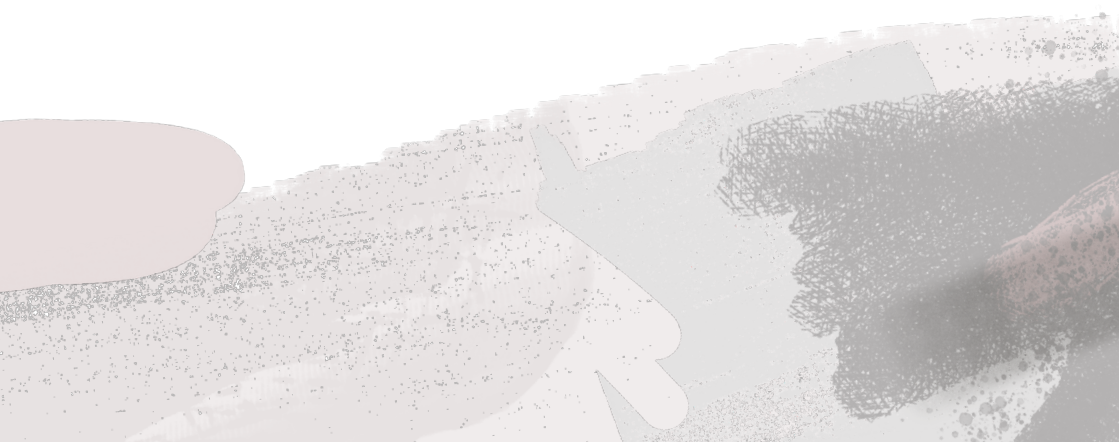
> **Det kändes som att jag var den som hade gjort fel när jag blev inlåst.**

Ett SiS-hem är en särskild typ av boenden för barn som vårdas enligt 3 § LVU. Den här typen av hem har återkommande fått kritik för hur placerade barn behandlas, framförallt när det kommer till fysiska ingripanden från personalen. Enligt Barnrättsbyråns rapport ... *och jag kunde inte andas* (2021) så utsätts barn och ungdomar för en metod som innkluderar fysiskt våld i 80 procent av fallen.

För den andra intervjupersonen meddelade socialtjänsten att de skulle behöva placera henne på ett särskilt ungdomshem om hon inte flyttade tillbaka till sin pappa som hon vid tillfället inte bodde hos eftersom hon inte tyckte om sin styvfamilj.

> **Jag fick välja mellan om jag skulle flytta tillbaka till min pappa så att han och mamma kunde dela på ansvaret, eller om jag ville flytta till någon institution i Norrland, och jag valde såklart att flytta tillbaka till min pappa. Eftersom pappa bodde med sin fru och hennes vuxna son så var tanken att de också skulle kunna hjälpa till att ta hand om mig. Jag hann bara bo där i en månad innan min styvbror våldtog mig.**

Det finns ingen forskning som stödjer tesen att placering på särskilda ungdomshem skulle skydda barn från utsatthet för kommersiell sexuell exploatering eller bidra till utsatta barns rehabilitering. Av de ungdomar som skrevs ut från särskilda ungdomshem under 2019 uppgav 46 % att de blivit dåligt bemötta av personalen under sin vistelse. Var tredje (33 %) uppgav att de inte alls eller endast i liten utsträckning fått hjälp för sina problem och 90 % uppgav att de hade utsatts för särskilda befogenheter av personalen.

HANTERA RISKFAKTORER OCH BAKOMLIGGANDE ORSAKER

Flera av intervjupersonerna berättar att även om insatserna de fått har varit bra, skulle de ha behövt kompletteras med insatser för att hantera de riskfaktorer och orsaker som varit anledningen till att de utsatts för kommersiell sexuell exploatering från första början. För en del barn finns ingen tydlig orsak utan utsattheten har snarare präglats av grooming och en gradvis normalisering, men för en del barn har det funnits tydliga orsaker. Det kan till exempel vara fattigdom, att barnet försöker finansiera sitt missbruk eller att barnet bor hos förövare som ett sätt att komma ifrån sin hemsituation. För att de skyddande insatserna ska fungera krävs det i dessa fall att barnet får hjälp med såväl ett praktiskt skydd mot förövare som behandling av de bakomliggande orsakerna och riskfaktorerna. Det kan till exempel röra sig om behandling för missbruk, ekonomiskt stöd till familjen, placering eller traumabehandling för tidigare övergrepp.

Det är också viktigt att komma ihåg att för många barn innebär den kommersiella sexuella exploateringen att barnet utvecklar nya riskfaktorer och orsaker till att fortsätta träffa förövare. Det innebär att även rehabilitering och traumabehandling för de övergrepp som barnet utsatts för som en del av den kommersiella sexuella exploateringen kan behöva samordnas med de skyddande insatserna för att dessa ska fungera. Läs mer om detta under kapitel 5 om *Rehabilitering*.

En av intervjupersonerna berättar att hon fick en insats från socialtjänsten under ett år och att hon under den tiden inte utsattes för kommersiell sexuell exploatering. Men när insatsen avslutades började hon utsättas igen, eftersom skyddet inte hade samordnats med behandling för konsekvenserna av exploateringen och de bakomliggande riskfaktorerna.

> *”Jag mådde ju på samma sätt som innan. Ingen hade ens sagt att det de gjorde var fel så det var ju fortfarande väldigt normaliserat. De var bara fokus på mig och mitt ’destruktiva beteende’. Jag fick lära mig massa om ångesthantering men det var aldrig det som var problemet så det hjälpte ju ingenting. Det kanske hade hjälpt om någon sa att det inte var mitt fel, att det inte var något fel på mig, då kanske jag inte hade träffat dom mer. Men jag fick bara höra motsatsen.”*

Intervjupersonen berättar att det som hade hjälpt vore att få höra att skulden för det hon hade utsatts för inte låg hos henne. Även i Child10, Ellencentret och Inte Din Horas rapport *Ingen hörde ropen på hjälp* (2020) lyftes detta som en central aspekt när målgruppen i fritextsvar fick svara på vilken hjälp de önskar att de hade fått. Att exploateringen tas på allvar och ansvaret läggs på förövaren tycks inte bara vara viktigt för att insatser ska sättas in, utan också för att insatserna ska fungera.

Varför fortsätter barnen träffa förövarna?
En mängd studier pekar på att våldsutsatta har svårt att lämna den kontext där de utsätts för våld. Få studier har undersökt specifikt barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering, men forskning på annan våldsutsatthet kan ge viss vägledning. I en studie av Storer, Rodriquez och Franklin (2021) undersöktes 1147 vittnesmål om varför kvinnor stannat kvar i en våldsam relation.

Bland dessa vittnesmål uppgavs den vanligaste orsaken vara att förövarens våld lett till en så låg självkänsla hos de utsatta att de hade svårt att se att de var värda något annat. Eftersom en förvrängd självbild och självkänsla är en vanlig konsekvens även vid kommersiell sexuell exploatering (se mer under kapitel 5) skulle barns svårighet att lämna den kontext där de utsätts för kommersiell sexuell exploatering och barns benägenhet att återvända dit kunna ha en liknande orsaksförklaring.

Som framgår i den här rapporten blir barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering ofta skuld- och skambelagda av omgivningen om de berättar att de har utsatts. När ett barn utsätts för en andra, tredje eller fjärde gång är dessa reaktioner ofta ännu fler. Om barnet utsätts flera gånger eller inte slutar utsättas trots insatser från samhället finns en benägenhet hos både barnet och omgivningen att förstå exploateringen som en konsekvens av något i barnets personlighet eller beteende.

Men kommersiell sexuell exploatering är aldrig barnets fel. Det finns alltid en förövare med i bilden och det får inte osynliggöras. Genom att leta orsaksförklaringar till exploateringen i barnets beteende riskerar omgivningen att bekräfta den förvrängda självbild som gör det svårt för barn att lämna kontexten där de exploateras. Mer om hur dessa konsekvenser kan minska med traumabehandling eller samtalsstöd finns att läsa under kapitel 5: *Rehabilitering*.

Källa: *"Leaving Was a Process, Not an Event": The Lived Experience of Dating and Domestic Violence in 140 Characters; Storer, Rodriguez & Franklin, 2021*

NÄR INSATSEN AVSLUTAS

Intervjupersonerna berättar också att även om insatserna de fått har varit bra så är det inte alltid de har avslutats på ett bra sätt. En intervjuperson uppger att hon vid en placering berättade för familjehemsmamman att hon utsattes för kommersiell sexuell exploatering varpå familjehemsmamman kontaktade socialtjänsten. Men från socialtjänstens sida agerade man på informationen med att avsluta familjehemsinsatsen. Detta är intervjupersonen kritisk till:

> **Bara några veckor efter det drog socialtjänsten in min placering för att familjen 'var olämplig', som om det var de som var problemet. Det var det sämsta de kunde göra, ta ifrån mig den enda tryggheten jag hade.**

Precis som i andra exempel framgår vikten av att barnet får vara med och bestämma om vilka insatser som ska sättas in och när de ska avslutas för att inte riskera att insatserna blir kontraproduktiva.

BEHANDLING MOT SJÄLVSKADEBETEENDE

En stor del av barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering har även psykiatriska problem (Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2021; Brottsförebyggande rådet, 2022). Dessa svårigheter kan vara konsekvenser av den kommersiella sexuella exploateringen, sårbarhetsfaktorer som har bidragit till att barnet utsätts för kommersiell sexuell exploatering eller så kan den psykiatriska problematiken vara utan koppling till exploateringen.

På senare år har även kommersiell sexuell exploatering i sig börjat diskuteras som en psykiatrisk problematik. I det här sammanhanget förstås den kommersiella sexuella exploateringen som ett självskadebeteende och skyddet mot fortsatt utsatthet går därför ut på psykiatriska behandlingar mot självskadebeteende. Det tas bland annat upp i Nationella Självskadeprojektets rekommendationer för insatser vid självskadebeteende (2016), ett samarbete mellan regeringen och Sveriges Kommuner och Regioner.

Målgruppens upplevelser av denna diskurs varierar. I *Ingen hörde ropen på hjälp* (2020) uppgav vissa delar av målgruppen i fritextsvar att de önskar att de fått hjälp för sitt så kallade självskadebeteende i den mening att den kommersiella sexuella exploateringen varit ett självskadebeteende. I andra fritextsvar uppgav de svarande istället att synen på övergreppen som ett självskadebeteende bidragit till ett skuldbeläggande och gjort att de fått problemet avfärdat som självförvållat och de själva sågs som drivande i utsattheten och därigenom även ansvariga.

I Jämställdhetsmyndighetens rapport (2021) uppgav flera av de intervjuade verksamheterna att de möter en större andel personer än tidigare som förstår sina erfarenheter som sexuellt självskadebeteende. Huruvida det tyder på att det är vanligare förekommande att kommersiell sexuell exploatering fyller en självskadande funktion idag eller på att denna förklaringsmodell har fått stort genomslag råder det dock delade meningar om. I Jämställdhetsmyndighetens intervjuer med målgruppen framkom också att förståelsen för kommersiell sexuell exploatering som ett självskadebeteende i vissa fall har lett till att barn inte har fått det skydd och stöd de har behövt och därmed fortsatt utsättas för våld eftersom de ansågs vara ansvariga för utsattheten.

I intervjuerna till denna rapport tas sexuellt självskadebeteende upp av en av informanterna och då i en kritisk bemärkelse:

> **Jag gick i DBT och på samtalen analyserade vi vad hos mig som gjorde att jag hamnade i en situation där jag utsattes för övergrepp, eller utsatte mig själv som de kallade det, och sedan tittade vi på vilka färdigheter jag skulle använda för att inte utsättas för övergrepp igen. Det var ingen som någonsin benämnde det som övergrepp eller exploatering. Vi kallade det bara för destruktivt sex och självskadebeteende.**

I fallet ovanför sågs och behandlades den kommersiella sexuella exploateringen som ett självskadebeteende och en del av barnets så kallade destruktiva sexualitet. Effekten av det synsättet är att skulden för övergreppen läggs på den som har utsatts och det är barnet som behöver förändra sitt beteende för att få exploateringen att upphöra. I det fallet är det tydligt för barnet att det som barnet utsatts för inte är en våldsutsatthet. Även om den som är utsatt för kommersiell sexuell exploatering också kan ha ett självskadebeteende är det viktigt att det i sig inte ges som förklaringsrätt till våld som andra utsätter en för. Vård- och stödpersonal får aldrig glömma att barnet är utsatt för sexuellt våld och ett brott. Den maktdynamiken som brottsoffer-förövare och ofta barn-vuxen innebär måste tas i beaktande av personalen som bemöter barnet och bedömer de insatser som görs.

Att dessa barn inte ses som utsatta för våld förstärks också i de nationella styrdokument som används för att identifiera barn som utsätts för våld i och med att kommersiell sexuell exploatering inte ingår i dessa. Det innebär att enskilda myndighetsutövare och vårdinstanser saknar stöd för att identifiera och förstå att de barn de möter som befinner sig i kommersiell sexuell exploatering faktiskt är utsatta för våld.

4 ÅTAL OCH DOM

För att skydda barn mot kommersiell sexuell exploatering krävs det inte bara att barnet ges stöd utan också att samhället markerar mot brottet och lagför förövarna. Förutom att det skyddar barnet från fortsatt utsatthet och förebygger att fler barn utsätts så bidrar det också till att barn får upprättelse för vad de har varit med om.

Europarådets Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende (2010) förespråkar barns rätt att höras, informeras, skyddas och inte utsättas för diskriminering samt principen om barnets bästa. Riktlinjerna tolkar och bygger vidare på FN:s barnkonvention för att förbättra barns tillgång till och deltagande i rättssystemet. De är tillämpliga vid alla tillfällen då barn kan komma i kontakt med rättssystemet och utgår från principerna om barnets bästa, omsorg och respekt, deltagande, likabehandling och rättsstatsvärderingar. En central del av riktlinjerna är att ett barnvänligt rättssystem inte ska ”gå framför” barnen och lämna dem bakom sig.

Europarådets riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende
Europarådets ministerkommitté har tagit fram riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende (2010). Riktlinjerna tolkar och bygger vidare på FN:s barnkonvention och är tillämpliga vid alla tillfällen då barn kan komma i kontakt med rättssystemet. Nedan är utdrag från inledningen till Europarådets riktlinjer.

“Ett barnvänligt rättssystem får inte ‘gå framför’ barnen och lämna dem bakom sig. Det behandlar barn rättvist och med värdighet, respekt och omtanke. Det är tillgängligt, begripligt och pålitligt. Det lyssnar på barnen, tar deras åsikter på allvar och ser till att också tillvarata intressen hos dem som inte kan uttrycka sig själva (såsom spädbarn). Det anpassar tempot efter barnen: det är varken för snabbt eller för långsamt utan hålls i lagom fart. [...] Ett barnvänligt rättssystem skänker lindring och upprättelse. Det vållar inte ytterligare smärta och lidande, och kränker inte barnens rättigheter. [...] Rättvisan ska vara barnens vän. Den får inte gå framför dem, eftersom de kanske inte följer efter. Den får inte gå bakom barnen, eftersom de inte ska tvingas bära ansvaret för att leda. Den ska bara gå bredvid dem och vara deras vän.”

POLISANMÄLAN

Processen mot åtal och eventuell dom börjar med att polisen får in en anmälan om att ett brott har begåtts. För att barnet ska få upprättelse och förövaren stå till svars för utnyttjandet ska processen avslutas med en rättegång och dom, men av statistik och intervjupersonernas berättelser framkommer att processen ofta slutar med att förundersökning inte inleds eller att den läggs ner.

Få brott anmäls

Av de barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering är det få som kommer i kontakt med polisen. En sifoundersökning från Child10 (2021) visar att drygt 22 000 barn och unga mellan 15-19 år har erfarenhet av kommersiell sexuell exploatering på så sätt att de har tagit emot ersättning i utbyte mot sexuella handlingar. Motsvarande siffra bland barn mellan 15 till 17 år är cirka 14 000 personer.

Samtidigt inkom endast 163 anmälningar under 2020 till polisen gällande *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*. Av dessa utreddes 154 fall varav en tredjedel ledde till åtal. Totalt dömdes 11 gärningsmän men ingen av dem fick fängelse. Det är med andra ord få fall som kommer till polisens kännedom och av de anmälningar som görs läggs två av tre ner. Detta indikerar att antal identifierade barn och deras tillgång till rättvisa och upprättelse i rättssystemet är två skilda saker.

Samtliga av dessa anmälda brott avser det tidigare brottet *köp av sexuell handling av barn* som gällde brott som begicks fram till 2019-12-31, där böter fanns i straffskalan. 2005 höjdes maxstraffet från sex månaders fängelse till två års fängelse men domstolarna har varit restriktiva i att döma ut fängelsestraff. Lagen skärptes 2020 då

böter togs bort ur straffskalan och maxstraffet höjdes till 4 års fängelse samtidigt som rubriceringen ändrades till *Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*.

I april 2022 meddelade Högsta Domstolen att utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling är ett *artbrott*. Det innebär att brottet anses innefatta en sådan påtaglig kränkning av den personliga integriteten att förutsättningen bör vara att påföljden bestäms till fängelse.

Anmälningsförhör

När polisen har fått in en anmälan om att ett barn har utsatts för kommersiell sexuell exploatering så kallas barnet till ett första förhör. Redan vid den första kontakten med polisen träder flera viktiga rättigheter i kraft för barnet. Barnkonventionen slår fast att barnet har rätt att bli hörd och vara delaktig i de beslut som fattas samt att hen har rätt att bli informerad om vad som händer. Utredningen ska dessutom ske skyndsamt och barnet har rätt till ett målsägandebiträde. Utredningar och förhör med barn ska planeras och genomföras med hänsyn till barnets bästa och ge barnet bra förutsättningar att berätta om sina upplevelser. Utgångspunkten måste också vara att tro på barnet och ta barnets berättelse på allvar.

I följande citat berättar en av intervjupersonerna om sitt första möte med polisen. Hon gick till polisstationen där hon mötte en polis som hon berättade om exploateringen för. Mötet för att upprätta anmälan tog 30 minuter och i samband med detta informerade polisen om att de inte skulle vidta några ytterligare utredningsåtgärder:

Statistik från år 2020 för brottet utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling

- 163 anmälda brott
- 154 utredda brott
- 57 åtal
- 11 domar
- 0 fängelsedomar

> **Jag kände mig nedtryckt. Varför slutar du inte bara? Det handlade inte om männen som köpte min kropp och utnyttjade mig.**

Hon fortsätter:

> **Inget hände och och fallet lades ner… Ingen kontaktade mig eller bad om ett till förhör eller frågade om jag hade något mer att berätta. Beslutet bara kom på posten. Inget hände.**

Citatet ovan är ett exempel på det som vi lyft tidigare med att kommersiell sexuell exploatering inte ses som en våldsutsatthet. När fallet även läggs ner direkt stärker det bilden av att ansvaret ligger på barnet och inget brott har begåtts.

I rättegångsbalken finns krav på att förundersökning ska inledas så snart som möjligt och att förundersökningen ska omfatta utredning av vem som kan misstänkas för brottet och om det finns tillräckliga skäl för att väcka åtal. Det kan ifrågasättas om dessa krav är möjliga att uppfylla under ett 30 minuter långt anmälningsförhör.

Om polis och åklagare har en befogad grund för beslut om att inga ytterligare utredningsåtgärder bör vidtas, är det viktigt att barnet får förklarat för sig vad detta beror på. Det här går att koppla till barnets rätt till information och visar hur viktigt det är att polis och andra myndighetsaktörer förklarar varför de agerar på ett visst sätt så att barnet förstår.

En annan av intervjupersonerna hade en liknande upplevelse vid sitt första 30 minuter långa möte. Hon beskriver att hon möttes av en polis som "ryckte på axlarna" och sa åt henne att ignorera meddelandena från de män som utsatte henne. Intervjupersonen minns att hon kände sig förvirrad och inte förstod vad som hände i mötet. Hon fick inte heller någon information om sina rättigheter.

FÖRHÖR MED BARNET

När polis eller åklagare har anledning att tro att ett brott har begåtts inleds en förundersökning. Som en del av förundersökningen samlas bevis in och förhör hålls med vittnen, förövaren och barnet själv. Enligt *Förundersökningskungörelsen* bör förhör med barn hållas av en person med särskild kompetens för uppgiften. Det understryks även i *Europarådets riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*.

Utbildning och kompetens

Barn under 15 år behöver inte höras fysiskt i rätten för att barn inte ska behöva berätta om det de har varit med om en gång till. I dessa fall blir förhörsledarens kompetens särskilt viktig i och med att barnets berättelse är en central del av bevisbördan.
En viktig grund är att barnförhörsledarna har genomgått Polismyndighetens barnförhörsledarutbildning eller motsvarande för att kunna planera och genomföra förhöret utan risk för att barnet tar skada. Det är också viktigt att polisen har kompetens inom det område brottet avser.

Utbildningens olika steg är omfattande och ger både allmänna och fördjupade kunskaper samt förståelse för tillämpning av exempelvis förhörsmetodik vid olika förhörssituationer. Det finns inga juridiska hinder för en polisanställd att hålla förhör med ett barn innan genomförd utbildning. Trots att det inte föreligger formellt hinder har regionerna krav på genomförd barnförhörsledarutbildning steg 1, med

En viktig del i barnvänliga förhör är att ställa barnvänliga och icke-ledande eller dömande frågor. Allt från miljö till tempo och frågor behöver anpassas till barnets ålder, mognad samt om barnet har någon form av funktionsnedsättning. En avsaknad på barnperspektiv innebär en risk för att intervjun blir en traumatiserande upplevelse för barnet samtidigt som det försämrar chanserna att få fram bevis mot förövaren om inte barnet känner sig tryggt nog att berätta.

godkänt resultat, innan förhör med barn får genomföras. Detta säkerställer att alla barnförhörledare har samma grundläggande kunskaper.

Förhöret är till för att säkra bevis men också för att barnet ska få komma till tals och berätta vad som hänt. Barn som är under 15 år och inte behöver medverka under rättegång kan istället spelas in med ljud och bild så att inspelningarna sedan kan spelas upp under rättegången.

Förhör med barn ska planeras och genomföras med hänsyn till barnets bästa och ge barnet möjligheter att berätta om sina upplevelser. Förhöret bör också hållas så snart som möjligt och senast inom 14 dagar från det att anmälan skett (Förundersökningskungörelsen). När målsäganden är ett barn är det ofta så att ett avslöjande utlöses av en händelse och det brådskar att hinna höra barnet medan det fortfarande vill, orkar och är motiverad att tala om vad det varit med om. Ytterligare skäl att hålla förhöret snabbt är att undvika att barnets uppgifter påverkas av samtal med andra men också för att barn glömmer fortare och har en annan tidsuppfattning än vuxna.

Upplevelser av förhören

Av de sex intervjupersonerna inleddes en förundersökning i fyra fall och anmälan följdes upp med ytterligare förhör. Upplevelserna av förhören skilde sig åt. I ett av fallen identifierades intervjupersonen genom att polisen upptäckte brottet mot henne i samband med att de utredde hennes förövare för brott mot ett annat barn.

Hon kommer ihåg att det kändes som att det var hennes fel och därför sa hon att mannen våldtagit henne:

> *"De tittade på mig som om jag hade gjort något konstigt och fel och jag kände att det enda jag kunde göra för att rädda mig själv var att ljuga. Det kändes som att om jag berättar sanningen så kommer jag att dö. Det kändes inte som att det fanns något jag kunde säga för att förklara varför jag gjorde såhär mot mig själv. Jag kände att det enda jag kunde säga var att han våldtog mig. Det var deras kroppsspråk och ton som kändes skuldbeläggande och de gjorde inget för att visa att jag kunde lita på dom. De brydde sig inte om vad jag sa och förstod inte varför jag gjorde såhär."*

I och med att barnet kände sig skuldbelagt i stället för att känna att poliserna var på hennes sida så vågade hon inte säga sanningen. Polisen har ett grundansvar att skapa en trygg miljö där det finns förutsättningar att berätta och där utgångspunkten är att barnet talar sanning. I efterhand önskar intervjupersonen att polisen hade gjort mer:

> *"Nu när jag är äldre så tänker jag att det fanns mycket i den situationen som polisen hade kunnat göra, med tanke på min hemsituation och så… Jag hade ju kontakt med socialtjänsten och barn- och ungdomspsykiatrin och om polisen hade involverat och ställt frågor till dem så hade de kunnat sätta stopp för det jag utsattes för. Jag kan tycka att de borde ha förväntat sig att ett barn i den här situationen skulle ljuga. De hade ändå all teknisk bevisning i hans telefon på vad som hade hänt. Mitt deltagande i utredningen kan inte vara det enda som avgör utfallet. De borde ha gjort mer."*

Hon berättar att hon hade önskat att förhöret gjordes på ett Barnahus istället för på den lokala polisstationen. Hon hade också önskat att den polis som förhörde henne hade varit en tjej och att polisen hade bemött henne "som ett utsatt barn snarare än som en brottsling". Precis som i övriga delar av stöd- och rättsprocessen framkommer det här att det är avgörande för barnet att skulden läggs på förövaren och att exploateringen behandlas som en utsatthet snarare än som ett fel barnet gör.

Till Barnahus kommer barn och unga under 18 år som misstänks ha blivit utsatta för misshandel eller sexuella övergrepp. Här får barnet eller den unga träffa berörda professioner på en och samma plats. En av grundpelarna i Barnahus verksamhet är samverkan mellan olika myndigheter, detta leder till att barnet slipper att slussas runt mellan myndigheter och att man kan bygga upp en trygghet hos barnet, som förhoppningsvis kan leda till att barnet berättar om själva övergreppet. Barnahus arbetar efter FN:s barnkonvention.

Barnahus

En av våra intervjupersoner har erfarenheter av att ha blivit förhörd på ett Barnahus. För henne var det en positiv upplevelse där hon kände sig trygg och respekterad under hela processen:

> *"Polisen kom och hälsade på mig på sjukhuset senare under kvällen för att berätta vem hon var. Dagen efter så hade vi förhör med en till polis och ett målsägandebiträde och sen följde polisen med mig till sjukhuset när jag skulle på uppföljning för mina skador. Sedan fick jag komma till Barnahus och då var det ett förhör i ett rum med videokameror. Sedan var det några fler förhör på Barnahus i rummen utan kameror. Alla runtomkring mig var omtänksamma, respektfulla och snälla. Jag tyckte om att vara på Barnahus, jag kände mig trygg där."*

Från ett barnperspektiv finns det många fördelar med en verksamhet som Barnahus. Inrättandet av Barnahus är ett exempel på att straffprocessen barnanpassats. Det är inte bara brottet som är tungt för ett barn att hantera utan även den efterföljande processen och därför är det är av stor vikt att följderna blir så lindriga som möjligt. På Barnahus möjliggörs medhörning vilket innebär att de aktörer som behöver få del av barnets utsaga kan sitta i ett annat rum och följa förhöret. På så vis kan de ställa kompletterande frågor utan att ha flera förhör. När det kommer till barnets trygghet ökar tilliten till de vuxna när man slipper att slussas runt mellan olika myndigheter.

En utvärdering av Barnahus 2019 visade att även om idén med Barnahus är bra är det inte alltid som modellen implementeras i sin helhet och för alla målgrupper. Barn som ofta hamnar utanför barnahusverksamheten är barn mellan 15-18 år, barn som utatts för sexuella övergrepp som inte anmäls till socialtjänsten, barn som bevittnat våld, internetbrott och i vissa fall hedersrelaterat våld. För att barn som tillhör målgruppen ska aktualiseras på Barnahus krävs det att en anmälan upprättas till socialtjänsten eller polis, men i vissa kommuner och gällande vissa grupper av barn görs anmälningar i lägre utsträckning. I intervjuerna till rapporten framgår också att när barnen har kontakt med socialtjänst och BUP innan en polisutredning påbörjas fungerar inte alltid den samverkan som *barnahus-modellen* syftar till att uppnå (Barnafrid, 2019).

SKYNDSAMHET OCH RÄTTEN TILL INFORMATION

Det är viktigt med en skyndsam handläggning i hela rättskedjan och framförallt i ärenden med barn som målsägande. Om ärendet handläggs långsamt innebär det större påfrestningar för barnet och kan riskera barnets skydd från fortsatt exploatering samt försämra barnets möjlighet att få rehabilitering.

I *Förundersökningskungörelsen* finns ett lagstadgat krav på att förundersökningar som rör brott riktade mot barn ska vara avklarade inom tre månader. När det gäller brott som avser kommersiell sexuell exploatering av barn följs inte detta. Enligt Riksrevisionen (2021) tar det i snitt ett år att klara upp ett ärende om internetrelaterade sexuella övergrepp, där flera av brotten som avser kommersiell sexuell exploatering av barn ingår.

Bristande information

I barnkonventionen slås det även fast att barn har rätt till information om den pågående processen. I varje individuellt ärende ska barnet förses med all relevant och nödvändig information från den första kontakten med rättssystemet och i varje steg av processen. Behovet av bättre information är tydligt i flera av våra intervjuer.

I ett fall berättar intervjupersonen att hennes syster tog kontakt med polisen som sedan tog initiativ till ett förhör på Barnahus. Eftersom att det var systern som hade kontaktat polisen trodde intervjupersonen att det första mötet skulle vara mer av ett "orienteringsmöte" där hon fick träffa poliserna och prata på en mer generell nivå. Därför blev det första mötet omvälvande då hon under två timmar fick berätta om alla delar av exploateringen och ge polisen sin mobil.

> *"Det kändes som att jag kastades in i förhöret. Själva förhöret var okej men jag tänkte liksom att de skulle börja med att förklara saker på en mer generell nivå och att de sedan skulle fråga hur jag ville fortsätta med processen framåt, men jag fick inte delta i det beslutet. Jag bara kom dit och sen satte de på kameran och började…"*

I det här fallet har inte barnet deltagit i rättsprocessen på det sätt som lyfts fram som centralt i barnkonventionen. För att skapa en trygghet för barnet genom hela rättsprocessen är det avgörande att barnet är med på och förstår syftet med varje möte och vad som kommer att hända. Det här kan till exempel förklaras innan själva mötet äger rum samt återupprepas i början när mötet startar.

Långsam handläggning

Bland intervjupersonerna är det endast två vars ärenden gått till åtal och för båda dessa tog ärendena flera år att handlägga. Den långsamma handläggningen är ofta förenad med brist på tydlig information till barnet:

> *"Rättsprocessen har pågått sedan hösten 2018. Jag har fått höra att rättegången ska ske våren 2020 och sen när det är vår och jag frågar mitt målsägandebiträde får jag höra att det inte kommer ske innan sommaren. Sen får jag höra att det inte kommer ske under hösten utan under våren 2021, och så fortsätter det så. Det uppskattas hela tiden att det ska ske under en viss period och sen blir det inte så ändå. Jag har fått höra att det beror på corona-pandemin."*

I det här fallet drog rättsprocessen ut så länge på tiden att flickan hann fylla 18 år. Hon upplevde det faktum att hon blivit myndig som något som gjorde att hennes fall prioriterades ner av polisen. *Förundersökningskungörelsen* slår dock fast att det är tidpunkten för anmälan av brottet som avgör om förundersökningen ska ske skyndsamt och vara klar inom tre månader. Att målsäganden hinner bli myndig under processen ska alltså inte påverka skyndsamheten, men det är inte vår intervjupersons upplevelse:

> **De prioriterar mål där barn är målsägande eller åtalade eller där människor är häktade, men mitt fall prioriteras inte trots att det skedde när jag var barn och i närtid. Så fort jag fyllde 18 blev mitt mål som vilket annat mål som helst.**

Den andra intervjupersonen genomgick flera rättsprocesser varav den första tog några månader. Utredningarna som följde efter det tog flera år och hon fick ingen information om varför det dröjde eller vilka utredningsåtgärder som vidtogs:

> **Det kunde gå ett år utan att jag hörde något och sen från ingenstans hörde de plötsligt av sig och kallade till förhör för att de behövde mer information. Det var svårt att gå vidare när jag visste att jag när som helst kunde bli kallad till polisförhör eller rättegång och behöva gå igenom allt en gång till.**

Barnens skydd mot övergrepp riskeras

Som vi nämnde inledningsvis i det här kapitlet är en risk med långsam handläggning att barnets skydd mot fortsatt exploatering riskeras. Det var precis vad som hände i fallet nedan där flickans förövare släpptes ut och tog kontakt med henne:

> *"En av dem blev häktad i två veckor och sedan släpptes han ut igen, men jag fick inte reda på det av polisen utan av honom själv. Han hörde av sig till mig och ville ses och fortsätta spela in filmer. Jag mailade polisen om det men de svarade inte så jag tänkte att jag bara fick stå ut med det och att han inte gjorde något fel. Mannen fortsatte att höra av sig till mig i flera månader under olika användarnamn och e-postadresser."*

Här ser vi även hur förövaren fortsätter att ta kontakt med barnet trots att han blivit häktad i samband med polisens utredning. Det är oerhört viktigt att polisen tillsammans med andra myndigheter säkerställer att barnet är tryggt under pågående utredning och har nära kontakt med barnet för att förhindra att exploateringen fortsätter.

TILLGÅNG TILL MÅLSÄGANDEBITRÄDE

Ett barn som utsatts för vålds- eller sexualbrott har rätt till ett målsägandebiträde. Ett målsägandebiträde är en jurist som har till uppgift att ge barnet stöd och hjälp under förundersökningen och rättegången. Målsägandebiträdet kan också hjälpa till att biträda åtalet och kräva skadestånd av förövaren å barnets vägnar. Hjälpen är kostnadsfri och betalas av staten.

När det gäller sexualbrott ska en anmälan om målsägandebiträde göras av förundersökningsledaren så fort förundersökningen har inletts. Tingsrätten ska sedan skyndsamt bestämma om barnet har rätt till målsägandebiträde och utse biträdet. Som regel får barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering ett målsägandebiträde.

Ett problem med reglerna om målsägandebiträde är att biträdet ska utses först när förundersökningen har inletts. Det innebär att vid ett första anmälningsförhör har barnet inte rätt till målsägandebiträde och förundersökningsledaren har ingen skyldighet att göra en anmälan om målsägandebiträde. Som vi har sett ovan går barnens fall ofta inte längre än till ett anmälningsförhör. Då deltar inget målsägandebiträde i processen och det finns ingen som har till uppgift att säkerställa barnets rättigheter.

Barnens upplevelser av målsägandebiträden

Av de sex intervjupersonerna är det tre som har erfarenheter av att ha ett målsägandebiträde och upplevelserna skiljer sig åt. En av våra intervjupersoner berättar att hon inte kände att hon kunde lita på det målsägarbiträde hon tilldelats då han var en man och som hon beskriver det själv *”mycket väl hade kunnat vara en av dem som köpte sex av mig”*.

För en annan av intervjupersonerna förordnades ett målsägandebiträde efter det första och enda förhör som polisen höll med henne. Hon beskriver sina erfarenheter så här:

> *”Vi var fem målsäganden i utredningen och alla hade samma målsägandebiträde. Vid ett tillfälle kom hon hem till mig när jag var ensam*

hemma. Min pappa ringde innan och sa åt mig att öppna när hon kom så då gjorde jag det, men det enda hon sa var att jag bara borde säga till polisen att jag hade sålt sex till mannen som var misstänkt så skulle jag få ett skadestånd. Det kändes som att hon trodde att jag bara gjorde det här för att få pengar. Det kändes som att hon bara ville att jag skulle göra hennes jobb enklare. Jag litade inte på henne för hon var inte intresserad av mig och vad jag ville."

I de fall då barnet inte är nöjd med sitt målsägandebiträde har barnet rätt att byta biträde. Detta regleras i lagen om målsägandebiträde där det står att målsäganden själv kan föreslå vilket målsägandebiträde personen vill ha. Rätten ska då gå detta tillmötes så länge det är en behörig person och inget särskilt skäl finns mot det. Det här är dock något som barnet måste bli informerat om för att veta om att möjligheten finns. En annan av intervjupersonerna valde att byta målsägandebiträde när hon inte kände sig nöjd:

> **Jag fick först ett målsägandebiträde men när polisen förhörde min psykolog så berättade han att jag inte tyckte om mitt biträde, så då föreslog polisen ett nytt målsägandebiträde och den nya var mycket bättre.**

RÄTTEGÅNG

Om åklagaren anser att det finns tillräcklig bevisning för en fällande dom mot den som misstänks för brottet så ska åtal väckas. Beviskraven för en fällande dom är dock högt ställda och som siffrorna från Brå inledningsvis visade är det få fall som leder till en fällande dom. I de flesta ärenden om sexuella övergrepp av barn så är det framförallt barnets egen berättelse som är den enda bevisningen och kriterierna för vad som är en trovärdig utsaga är mycket högt ställda.

När man ser till barnets utsaga så ställs samma krav för ett barn som en vuxen på att berättelsen ska vara sammanhängande, klar och koncis. Det ska inte heller finnas punkter som är svårförklarliga eller som på något annat sätt gör att man ser tveksamheter hos berättaren. Några av de konsekvenser som trauma efter sexuella övergrepp skapar är dock just svårigheter att minnas övergreppen på ett sammanhängande sätt, något som kan vara än svårare för ett barn som utsätts för övergrepp.

I de fall där åklagaren väljer att väcka åtal så kommer domstolen att kalla till rättegång. Den som blir kallad till domstolen måste närvara men när det gäller barn som utsatts för brott är det inte alltid som domstolen kallar barnet att vittna. Om målsäganden är under 15 år behöver hen inte vara med vid rättegången utan istället kan de tidigare inspelade förhören visas för rätten.

Om det utsatta barnet medverkar har denne stöd av sitt målsägandebiträde eller en särskild företrädare under rättegången. Barnet har även rätt att ta med en stödperson, t.ex. vårdnadshavaren eller någon annan som barnet har förtroende för. Vid behov ska även en tolk vara med så att barnet kan tillgodogöra sig informationen på sitt språk. Om barnet är med vid rättegången kan den tilltalade vara i ett annat rum när barnet förhörs. Den tilltalade lyssnar då på förhöret via högtalare. Rättegångar ska som regel vara offentliga men vid sexualbrott mot barn bestämmer domstolen ofta att bara vissa personer får vara i rättssalen. Man brukar då säga att förhandlingen hålls inom stängda dörrar (Åklagarmyndigheten, 2019).

Vid rättegången går man muntligen igenom det som har betydelse i målet. Åklagaren beskriver hur han eller hon anser att brottet har gått till. Därefter får barnet berätta vad som hänt, antingen i rättssalen eller via inspelade förhör. Sedan förhörs den tilltalade och slutligen eventuella vittnen.

Det är bara en av intervjupersonerna vars fall i dagsläget har gått hela vägen till domstol. I hennes fall åtalades tre förövare vid tre olika tidpunkter men hon behövde bara medverka på två av rättegångarna. Om den första rättegången berättar hon:

> *"Jag fick sitta i ett litet rum bredvid rättegångssalen och lyssna på hela rättegången. Man kunde höja och sänka ljudet men man kunde inte gå ut därifrån förutom på rasterna. Först ville jag sitta där själv men sen kändes det lite jobbigt så då fick en från soc vara med. Men hon kunde inte alla dagar så vissa dagar fick jag sitta själv ändå. Jag tyckte att det var skönt att sitta i ett eget rum för då kunde jag vara ifred."*

Vid sin andra rättegång hade intervjupersonen mer negativa upplevelser inför rättegången då den ställdes in precis innan den skulle börja:

> **När dagen för rättegången kom så ställdes det in tjugofem minuter innan det skulle börja för att hans advokat inte kunde medverka. Istället flyttade de fram rättegången två månader så att den krockade med mina nationella prov. Det var viktigt att datumet passade alla utom mig.**

Även vid denna tidpunkt satt intervjupersonen i ett medhörningsrum under rättegången. Hon satt i rummet själv under alla rättegångsdagar. Om sitt och den misstänktes förhör berättar hon:

> *"Eftersom utredningen hade pågått i tre år kom jag inte ihåg så mycket, men det fanns mycket annan bevisning. När han förhördes så försökte han skylla hela grejen på att jag var psykiskt sjuk, det tyckte jag var jobbigt för jag kunde inte försvara mig själv eftersom jag satt i ett annat rum."*

DOM

Kommersiell sexuell exploatering av barn kan aktualisera olika brottskategorier. Den huvudsakliga brottskategorin är *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*. Innan den 1 januari 2020 var straffskalan för detta brott böter eller fängelse i högst två år. Från och med den 1 januari 2020 är minimistraffet istället fängelse och det högsta straff som kan utdömas är fängelse i fyra år.

Trots att minimistraffet är fängelse innebär det inte att alla gärningsmän som döms för brottet döms till fängelse. Om brottslighetens straffvärde motsvarar fängelse i ett år eller mer innebär det en presumtion för fängelse, men om straffvärdet är kortare väljs normalt sett påföljder såsom villkorlig dom eller skyddstillsyn i kombination med samhällstjänst.

I april 2022 meddelade Högsta Domstolen att *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* ska utgöra ett artbrott. Med det innebär att även om brottslighetens straffvärde är mindre än ett år, ska fängelse presumeras om straffvärdet uppgår till mer än tre månader. I fallet som Högsta Domstolen tar upp, där en vuxen hade utnyttjat en 14-åring genom *köp av sexuell handling*, dömdes dock den misstänkta till skyddstillsyn i kombination med samhällstjänst eftersom straffvärdet för brottsligheten bara bedömdes motsvara fyra månaders fängelse.

För intervjupersonen nedan genomfördes brotten innan den 1 januari 2020. I ett av fallen *åtalades* friades förövaren. Så här beskriver intervjupersonen sina känslor kring domen:

> *"Det kändes som att domen tog ifrån mig rätten att berätta om det jag varit med. Det kändes som att domen blev ett facit på vad som hade hänt medan det jag kände och tänkte var fel. Det kändes nästan som ett större trauma än övergreppet i sig. Jag önskar att jag hade sluppit hela den rättsprocessen. Det var inte värt det."*

De övriga två domar som meddelades i intervjupersonens fall rörde *grovt barnpornografibrott*. Intervjupersonen tycker att förövarna dömdes till låga straff och att fler borde ha dömts i ärendet:

> *"Den ena hade kontakt med mig och var 'huvudpersonen' och sedan bjöd han in andra att delta. Efteråt så publicerade de filmerna på en porrsida och trots att alla på sidan fattade att jag var under 18 så gjorde dom inget. De som ansvarade för sidan dömdes inte till något överhuvudtaget, 'huvudpersonen' dömdes till ett och ett halvt års fängelse och hans kompis dömdes till ett halvårs fängelse. Det tycker jag var för lågt."*

Överklagan

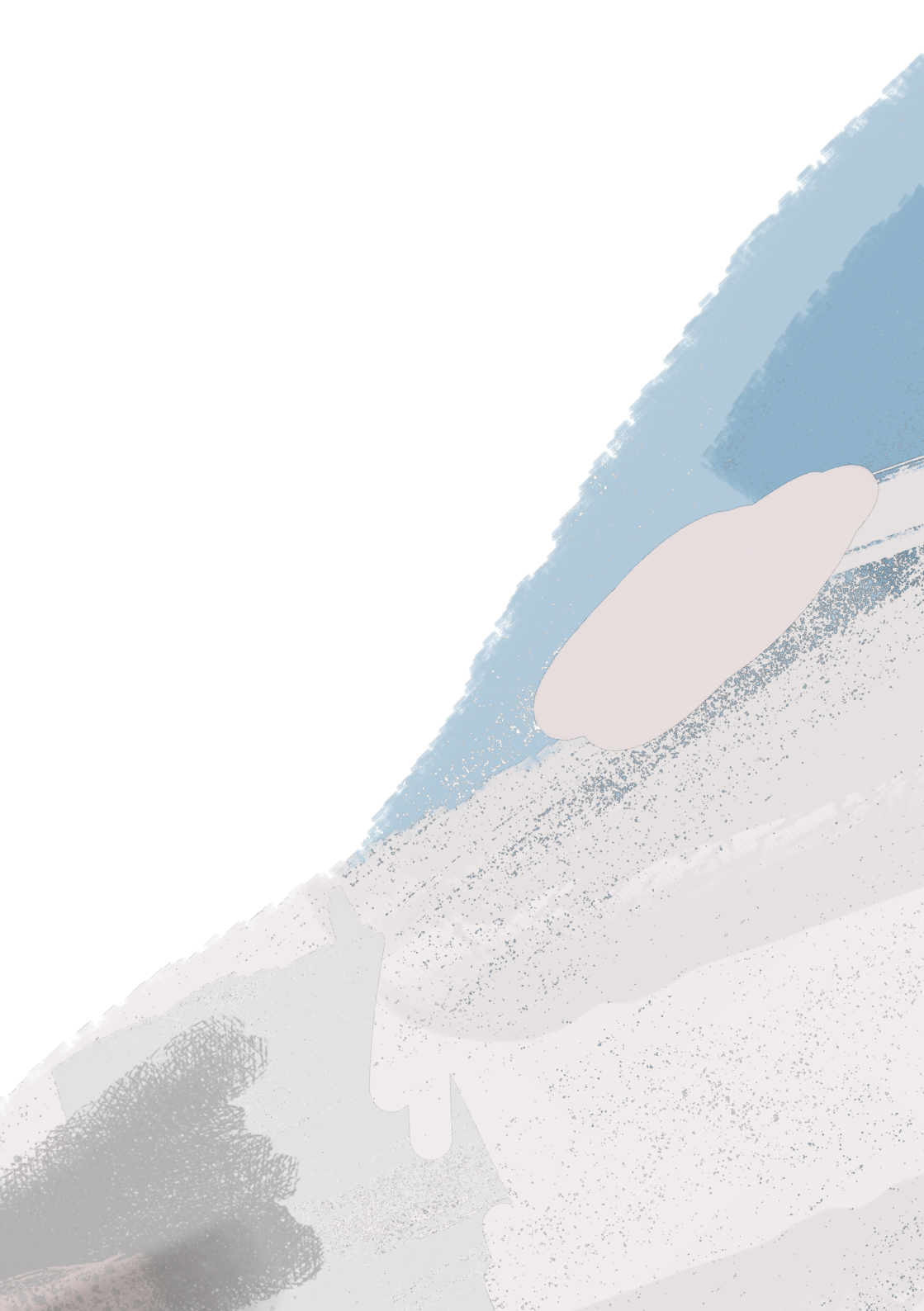
När rättegången har genomförts har åklagaren, målsäganden och den misstänkte möjlighet att överklaga domen till en högre instans. Om alla möjligheter att överklaga beslutet tas så kan det bli en ganska utdragen process. Det var även vad som hände i intervjupersonens fall där det dröjde ytterligare ett år efter den sista rättegången innan domen vann laga kraft och förövaren kunde börja avtjäna sitt fängelsestraff. Processen tog sammanlagt fyra år och förövaren fortsatte att kontakta barnet fram tills att började avtjäna fängelsestraffet.

Ersättning

I samband med att en brottmålsprocess förs kan barn som utsatts för brott ansöka om skadestånd av den eller de tilltalade för alla skador som uppstått i samband med brottet. Om domstolen dömt den tilltalade att betala skadestånd innebär det dock inte att pengarna kommer automatiskt. Gärningspersonen kanske inte kan betala eller inte gör det frivilligt och hjälp med att få ut skadestånd från förövaren ingår inte i målsägandebiträdets uppdrag utan det är en process som barnet måste driva själv. Även detta kan bli en omfattande och svår process som barnet inte har något stöd för att navigera i vilket exemplifieras i en av intervjuerna:

> *"Hur kan jag be om det jag har rätt till när jag inte vet vad jag ska fråga efter? Min familj och jag har sökt kompensation efteråt men ingen har berättat för mig att jag har rätt till brottsofferstöd."*

Intervjupersonen ovan hade inte fått någon information om vilken typ av skadestånd hon hade rätt till eller hur hon skulle gå tillväga för att söka det.

5

REHABILITERING

Barnkonventionen slår fast att alla som har utsatts för någon form av vanvård, utnyttjande eller övergrepp har rätt till psykisk och fysisk rehabilitering och social återanpassning (artikel 39). Här ingår kommersiell sexuell exploatering.

KONSEKVENSER AV EXPLOATERINGEN

Barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering kan precis som barn som utsätts för andra former av sexuella övergrepp påverkas på olika sätt. Därför kan behovet av vård, rehabilitering och eventuell traumabehandling se olika ut.

Personer som blir utsatta för sexuella övergrepp reagerar på olika sätt men det finns reaktioner och känslor som är vanligt återkommande. Det kan till exempel handla om depression, ångest, suicidtankar, självskadebeteende och traumarelaterade konsekvenser som posttraumatiskt stressyndrom och dissociation. Bearbetningsprocessen kan ta mycket energi och innebära svårigheter att orka med jobb, skola, relationer och fritidsaktiviteter vilket kan leda till sociala, ekonomiska och personliga konsekvenser (Storasyster, 2022).

> *”Det har lämnat ett märke i mig. Jag jobbar eller studerar inte. Jag har utvecklat PTSD och kämpar fortfarande med ätstörningar och compulsive disorders, jag äcklas av mig själv och tvättar mig själv ofta. Men nu bor jag ensam och jag har min hund … Så jag försöker leva ett vanligt liv men jag har en lång väg kvar.”*

Det kan också leda till andra psykosociala konsekvenser som låg självkänsla, svårigheter att knyta kontakter eller få vänner. De långvariga problem som utgör traumat kan vara av olika art och ingå i olika diagnoser. En av intervjupersonerna beskriver de psykiska konsekvenserna av den kommersiella sexuella exploateringen på följande sätt:

> *”Jag kunde inte koncentrera mig på någonting för så fort jag satt stilla och försökte slappna av kom det plötsligt lukter och känselintryck från när jag utsattes, jag kom alltid sent till allting för ibland var det som att jag ’försvann’ och när jag kom tillbaka till mig själv igen så visade det sig att jag hade gått vilse, tagit fel tunnelbana eller åkt till slutstationen. Jag fick återkommande depressioner som gjorde att jag behövde säga upp mig från mitt jobb för jag*

orkade inte gå dit om morgnarna. När det var som värst kunde jag bli psykotisk i upp till ett par dagar, jag trodde att mina förövare stod utanför min dörr och skulle döda mig, eller att mina vänner och min familj försökte lura mig."

Sexualitet

Att bli utsatt för kommersiell sexuell exploatering kan även leda till konsekvenser för den egna sexualiteten. Om och hur sexualiteten påverkas kan se olika ut men några exempel på svårigheter är rädsla eller avsmak inför sex, minskad lust till sex eller svårigheter att ha en kärlekspartner (Föreningen Storasyster, 2017). Nedan berättar en av våra intervjupersoner om hur hennes sexualitet har påverkats av övergreppen.

> **Jag känner att min sexualitet är så påtvingad. Jag blev av med oskulden när jag blev våldtagen. Så jag fick aldrig riktigt chansen att göra mitt eget val. Sex för mig i en relation har alltid varit väldigt svårt och sex med främlingar har varit lätt för att inga känslor är inblandade.**

PTSD

Den vanligaste traumarelaterade diagnosen kopplat till kommersiell sexuell exploatering är posttraumatiskt stressyndrom (PTSD). För att få en PTSD-diagnos krävs i första hand att man har drabbats av en potentiellt traumatisk händelse vilket i diagnoskriterierna beskrivs som att man ska ha "exponerats för faktisk död eller livsfara, allvarlig skada eller sexuellt våld". Utöver detta omfattar diagnosen fyra symptomkluster: 1) påträngande symtom associerade med den traumatiska händelsen 2) undvikanden 3) negativa kognitiva förändringar och negativt förändrad sinnesstämning samt 4) markanta förändringar av stimulusreaktioner.

Det finns även två andra snarlika sjukdomstillstånd förutom PTSD som har liknande symptom: *akut stressreaktion* och *komplex PTSD*.

Akut stressreaktion kallas de PTSD-symptom som uppkommer och avklingar inom en månad efter att ett trauma har inträffat. Skillnaden mot PTSD är alltså att denna störning är övergående och försvinner inom minst tre dagar eller högst en månad från att traumat inträffat, medan PTSD kvarstår under en längre tid.

Komplex PTSD är ett begrepp för att beskriva den förändrade symptombild som kan uppkomma om en person utsätts för upprepade trauman under en längre tid. De symptom som kan tillkomma vid sådan upprepad utsatthet är allvarliga och bestående svårigheter med känsloreglering, genomgripande negativ självbild och svårigheter att skapa och upprätthålla interpersonella relationer. Komplex PTSD innebär en större funktionsnedsättning än "vanlig" PTSD och är svårare att behandla.

Dissociation

Vid såväl PTSD men i synnerhet komplex PTSD är det också vanligt med olika typer av dissociativa syndrom. En av våra intervjupersoner kommer exempelvis inte ihåg någonting från åren mellan 15 och 16 år då hon utsattes för kommersiell sexuell exploatering. Hon avskärmade sig själv från sina upplevelser som ett sätt att hantera det hon gick igenom. Detta är en typ av *dissociation*. En annan av intervjupersonerna beskriver sina dissociativa upplevelser så här:

> **Jag känner inga känslor kopplat till det jag har varit med om. När jag tänker tillbaka på det som har hänt så känner jag mig bara avdomnad. Jag vet att alla de här hemska sakerna hände mig, men jag känner ingenting kring det.**

Dissociation innebär att en persons tankar, känslor, minnen, identitet och upplevelse av sig själv och omvärlden är frånkopplade i olika grad. Det kan ses som motsatsen till *association* som betyder sammankoppling, anknytning eller samband.

En del upplever det som att omvärlden är overklig eller känns drömlik, medan det för andra kan kännas som att man själv är overklig eller att man ser sig själv utifrån. Vissa beskriver det som att när de tittar på sig själva i spegeln så känns det som att de tittar på någon annan. Man kan också uppleva olika somatiska symptom, såsom känslobortfall i delar av kroppen eller förlorade kroppsliga förmågor.

Dissociation kan även manifestera sig i minnesförlust eller en förlorad uppfattning av tid och rum. En del beskriver det som att de är på en plats och plötsligt är de på en annan plats utan att komma ihåg hur de tog sig dit eller vad som har hänt under tiden däremellan. Det är också vanligt att ha glömt viktiga delar av det eller de trauman man

har varit med om. Den svåraste typen av dissociation kallas i *DSM-5* för *dissociativ identitetsstörning* (DID), och innebär att en person har flera identiteter som kan agera oberoende av varandra (DSM-5).

BEHANDLING

För de barn som får en traumadiagnos finns det olika typer av traumabehandlingar som kan sättas in. Två av de vanligaste metoderna är *traumafokuserad kognitiv beteendeterapi* (TF-KBT) och *eye movement desensitization and reprocessing* (EMDR). Båda metoderna har stöd i forskning.

Traumafokuserad Kognitiv beteendeterapi (TF-KBT)

TF-KBT är en behandlingsform som bygger på kognitiv beteenteterapi. Behandlingen är strukturerad utifrån tre faser: stabilisering, traumabearbetning och integrering och går bland annat ut på att barnet får lära sig avslappningstekniker och affektreglering och återbesöker traumatiska minnen genom att prata eller skriva om dem. Behandlingen består av 8-20 sessioner men vid komplex traumatisering behöver behandlingstiden ofta utökas.

Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR)

EMDR bygger på teorier om hjärnans system för informationsprocesser och minnesnätverk. Behandlingen innehåller åtta faser som till sitt innehåll liknar de tre faser som TF-KBT är strukturerad utifrån. Behandlingen går ut på att terapeuten och barnet tar upp ett traumaminne med negativa associationer och kommer på en önskad positiv association som skulle kunna kopplas till minnet istället. Parallellt med att barnet tänker på detta genomförs ögonrörelser, ljud eller taktil beröring som skapar en bilateral stimulering i hjärnan. På så sätt avtar den emotionella laddningen av minnet och nya associationsbanor kan skapas. (Almqvist, Norlén och Tingberg (2019)

HINDER FÖR ATT FÅ BEHANDLING

Barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering stöter på många hinder för att få tillgång till vård och stöd. Som vi nämnde inledningsvis så är en av grundorsakerna till detta att kommersiell sexuell exploatering inte definieras som en våldsutsatthet. Ett exempel på detta är att KSE inte ingår i nationella riktlinjer och styrdokument som vården använder för att identifiera våldsutsatthet (Child10, Ellencentret och Inte din hora 2021).

Rapporten *Exploaterad men inte våldsutsatt* (2021) visar även att endast en av 20 regioner ställer rutinfrågor om KSE för att identifiera våldsutsatta. Samlat gör det här att det är svårt för vården att fånga upp utsatta för kommersiell sexuell exploatering. Bristen på spetsverksamheter är även den tydlig då endast sju regioner uppger att de helt eller delvis har en spetsverksamhet med specifik kunskap för att behandla målgruppen.

En faktor som bidrar till hindren i att få tillgång till rehabilitering är också att alla utsatta inte berättar om exploateringen för vård- och stödsystemet. I rapporten *Ingen hörde ropen på hjälp* (2020) uppger var tredje (33 %) att de inte har vågat berättat för vården om sin utsatthet. Av de som vågat berätta och fått hjälp som minderåriga upplevde tre av fyra (76 %) hjälpen som dålig eller jättedålig.

Differentialdiagnoser

Om ett barn som blivit utsatt för kommersiell sexuell exploatering trots dessa hinder identifieras av vården så innebär inte det per automatik att barnet får tillgång till rehabilitering. Detta gäller särskilt när det kommer till traumabehandling som i regel kräver en PTSD-diagnos. Att få en PTSD-diagnos kan vara svårt för barn som utsatts för KSE. Det beror bland annat på att symptomen på PTSD liknar symptomen på många andra tillstånd. En av intervjupersonerna beskriver till exempel att hon efter de traumatiska upplevelser hon varit med om blev utåtagerande, ”stökig” och fick många ilskeutbrott, men att föräldrarna uppfattade detta som vanligt tonårsbeteende och därför inte sökte hjälp för det.

Att PTSD kan vara svårt att skilja från andra psykiatriska diagnoser uppges även i *Svenska Föreningen för Barn- och Ungdomspsykiatrins riktlinjer för trauma och stressrelaterade symptom* (2019). I riktlinjerna uppges depression, ångestsyndrom, ADHD, emotionell instabilitet samt trots- och uppförandestörning som några av de diagnoser som kan vara svåra att skilja från PTSD.

Svårt att förstå screening-instrument

Om vården beslutar att det ska göras en PTSD-bedömning uppkommer en annan utmaning i att de instrument som används i dessa bedömningar kan vara svåra för barn att förstå och relatera till. Ett exempel är att i många av de frågeformulär som finns för att kartlägga traumahändelser är frågor om sexuella övergrepp formulerade som om det rör sexuella handlingar som barnet har tvingats till. Men barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering, såväl som andra sexuella övergrepp, upplever det inte alltid som något de har blivit tvingade till. En av intervjupersonerna berättar till exempel:

> **Jag hade lite svårt att benämna mina erfarenheter som övergrepp i början, det kändes som att allt var mitt fel och då kan det ju inte vara övergrepp eftersom övergrepp aldrig är offrets fel.**

Det första kriteriet för att få en PTSD-diagnos är att man ska ha drabbats av ett trauma. Men eftersom det finns en risk att barn som har utsatts för sexuella övergrepp svarar nej på just frågor som handlar om övergrepp och trauman så blir heller inte dessa barn diagnostiserade med en PTSD-diagnos.

Samsjuklighet

Om det framkommer att de sexuella övergrepp barnet har varit med om bedöms som ett trauma finns en svårighet i att barn som varit med om trauma ofta har fler diagnoser än en. Det innebär att behandlingar för dessa svårigheter kan prioriteras före en traumabehandling. I *Svenska Föreningen för Barn- och Ungdomspsykiatrins riktlinjer för trauma och stressrelaterade symptom* rekommenderas till exempel att behandling mot emotionell instabilitet, suicidalitet och självdestruktivitet ska föregå

traumabehandling. Allvarlig social instabilitet, såsom pågående polisutredningar, pågående utsatthet och så kallade framför egna riskbeteenden ska också avslutas eller åtgärdas innan en traumabehandling påbörjas (Svenska Föreningen för Barn- och Ungdomspsykiatrin, 2019).

Dessutom kräver en lyckad traumabehandling att den behandlande terapeuten inte bara har kunskap om trauma utan också kunskap om kommersiell sexuell exploatering. Utöver detta är det också så att ett flertal regioner tillämpar riktlinjer som har ett maxtak för antalet sessioner för traumabehandling. Dessa är inte anpassade för personer med en komplex traumatisering.

Oklart var utsatta ska vända sig

Av våra intervjupersoner är det ingen som fått tillgång till traumabehandling genom att vända sig till primärvården eller BUP trots att det ofta är dit målgruppen hänvisas. Staten är skyldig att erbjuda utsatta barn rehabilitering för konsekvensen av deras trauman men berättelserna vi har tagit del av visar att detta sällan sker. Två har ordnat med traumabehandling privat och en fick det via sitt HVB-hem. Personen nedan fick traumabehandling via sitt HVB-hem. Efter att kontakten med hemmet avslutades hjälpte HVB-hemmet personen att få kontakt med en psykolog på vuxenpsykiatrin som kunde fortsätta behandlingen.

> *”Dock avslutade hon behandlingen med mig för ett tag sedan, och jag har bara fått gå på stödjande samtal sedan dess för hon tyckte att jag var för ostabil. Och nu ska hon sluta och jag kommer få en kurator istället, som inte får utföra behandling. I dagsläget klarar jag inte av att varken arbeta eller studera, vardagen och mina diagnoser är svåra nog att hantera. Jag har PTSD och kämpar med ätstörning och tvångssyndrom. Jag försöker att leva ett normalt liv men jag har en lång väg kvar.”*

Som citatet ovan visar så kan det även vara så att i de fall där behandling ges så brister det i kontinuitet. Behandling efter trauma kan ta olika lång tid för olika personer och det är viktigt att vården har en långsiktig och stabil plan för hur behandlingen ska genomföras utan avbrott tills dess att det inte längre behövs. Så även om exploateringen har upphört och behandlingen har påbörjats kan det vara en lång väg kvar till att må bra.

”Jag har gått i behandling i tre och ett halvt år. Jag mår hundra gånger bättre nu. När jag var yngre visste jag inte ens att man kunde må så här bra, det känns som att jag lever i en helt annan dimension av verkligheten jämfört med då. Det är lite som att vara konstant hög fast egentligen har alla andra gått runt och mått så här hela tiden.”

AVSLUTNING

Med den här rapporten har vi velat ta ett helhetsgrepp kring hur vård-, stöd- och rättssystemet fungerar i praktiken för barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering i förhållande till barns rättigheter. Vi har fått begränsa oss på flera sätt och har till exempel inte med röster från de som jobbar direkt i vård-, stöd- och rättssystemet, utan de röster som lyfts fram är de utsatta barnens. För oss var det ett självklart val eftersom det är deras rättigheter och deras erfarenheter det handlar om.

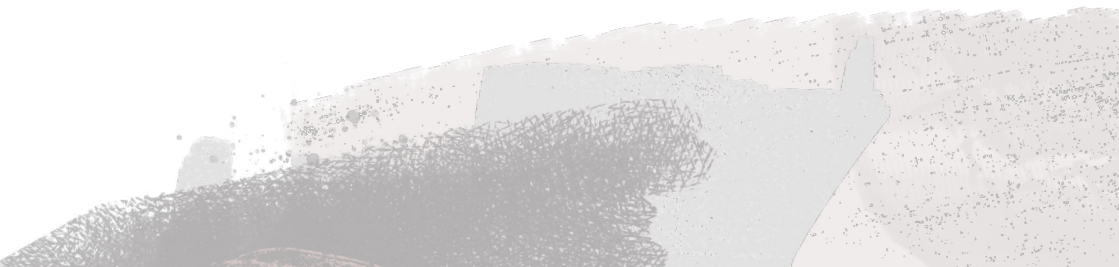
I arbetet med den här rapporten blir det ännu en gång tydligt att vi har lång väg kvar för att utsatta barn ska få sina rättigheter tillgodosedda. Det som är mest uppseendeväckande är att många barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering någon gång är i kontakt med professionen, vare sig det är vård-, stöd- eller rättssystemet. Dessa instanser hade kunnat sätta stopp för exploateringen men istället fortsatte barnen att utsättas i många år.

I grund och botten är det ett systemfel som genomsyrar hela samhällets stöd som gör att alldeles för få reagerar och agerar. Det mest uppenbara är att kommersiell sexuell exploatering inte ses som en våldsutsatthet, varken strukturellt i rutiner och riktlinjer eller kulturellt hos dem som oftast möter barnen. Det gör att barnen skuldbeläggs för sin egen utsatthet och inga åtgärder sätts in. Vi ser det tydligt i vård- och stödsystemet och vi ser det tydligt i rättssystemet.

Men kommersiell sexuell exploatering är inget barn väljer, det är något de utsätts för.

Det är också det synsättet som måste prägla de lagar, riktlinjer och insatser som syftar till att förhindra kommersiell sexuell exploatering av barn.

Ett barn ska aldrig bära skulden, bara sina rättigheter.

SAMMAN-FATTNING

Syftet med den här rapporten är att undersöka hur vård-, stöd- och rättssystemet fungerar för barn som utsatts för kommersiell sexuell exploatering samt hur väl Sverige lever upp till sina skyldigheter i förhållanden till svensk lag och internationella konventioner.

Kommersiell sexuell exploatering av barn är när barn utsätts för sexuella handlingar i utbyte mot någon form av ersättning. Fyra procent mellan 15 till 19 år, motsvarande 22 000 barn och unga, uppger att de har blivit utsatta för kommersiell sexuell exploatering. Det innebär att det finns motsvarande en elev i varje klass på årskurs 9 och gymnasiet som har utsatts för detta.

I barnkonventionens artikel 34 framgår att staten har ett ansvar att alla barn ska skyddas mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp, inklusive att "utnyttjas för prostitution" eller "utnyttjas i pornografiska föreställningar".

Detta ansvar framgår även i Lanzarotekonventionens andra kapitel där det står att "varje part ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att förebygga alla former av sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn och för att skydda barn".

FÖRHINDRA EXPLOATERING

Riskfaktorer som ökar risken för att utsättas för KSE är: tidigare sexuella övergrepp, ekonomisk utsatthet, bristande stöd från vuxna, utanförskap och psykisk ohälsa. Riskgrupper som har ökad risk att utsättas är flickor, HBTQ-barn och ungdomar, ensamkommande barn och unga samt barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Att identifiera riskfaktorer och riskgrupper samt införa åtgärder för tidigare upptäckt och stöd till målgrupperna är ett sätt att förebygga kommersiell sexuell exploatering. Undervisning om sex och sexualitet kan förebygga sexuella övergrepp. Utöver att undervisningen kan förebygga att eleverna utsätter andra för detta kan den även bidra till att de barn som utsätts får kunskap om och kan sätta ord på vad de är med om vilket på så sätt kan göra det lättare för barnen att berätta.

Ett vanligt sätt som barn och unga börjar utsättas för kommersiell sexuell exploatering är genom grooming. Med grooming avses en manipulationsprocess som en person utför mot ett barn i syfte att kunna begå sexuella övergrepp mot barnet.

Det är viktigt att öka kunskapen om vad grooming är och vilka metoder förövare använder sig av. Barn ska förstå vad som är övergrepp, både för att förhindra barn från att växa upp och begå dem och för att förstå när de själva blir utsatta så att barnet har en möjlighet att berätta för en vuxen. I det arbetet har såväl skolan som vårdnadshavare ett avgörande uppdrag att ge kunskap till barn.

En annan väg in i exploatering är sugardating som är en ekonomisk uppgörelse mellan en äldre part och en yngre part där den yngre parten förväntas gå på dejter och utföra sexuella handlingar med den äldre parten i utbyte mot någon form av ersättning.

Det är ofta svårt för barn att tidigt identifiera såväl framtida risker som förväntningar hos den som ger ersättning. Sugardating normaliserar kommersiell sexuell exploatering gentemot barn och unga samt bidrar till att sänka tröskeln för förövare då även de tilltalas av att den sexuella exploateringen definieras som “dating” snarare än sexuella övergrepp mot ersättning.

För att förhindra att KSE sker är det viktigt att vården inte symptombehandlar utan att undersöka roten till problemet. Detta kan tex handla om barn som kommer i kontakt med vården kopplat till problem med ätstörningar och där vården symptombehandlar viktnedgången utan att undersöka orsaken till den.

UPPTÄCKT OCH IDENTIFIERING

Såväl socialtjänsten som polisen har en lagstadgad skyldighet att arbeta uppsökande mot barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering eller förövare som utsätter barn.

Insatser för att identifiera och upptäcka barn som utsätts kan dels handla om att aktivt leta efter utsatta barn, se tecken på att barn utsätts samt fråga om utsatthet för kommersiell sexuell exploatering. Det kan också handla om att ge barn information och förutsättningar för att själva berätta om vad de är med om.

Förutom dessa myndigheter som har ett lagstadgat ansvar att arbeta uppsökande enligt socialtjänstlagen och polislagen så finns det även andra delar av barnets ekosystem som har möjlighet att upptäcka utsattheten. Den närmaste omgivningen som vårdnadshavare, vänner och skolpersonal är exempel på personer nära barnet som har möjlighet att upptäcka exploateringen.

Av underlaget framgår att det troligtvis är en majoritet av de barn som utsätts som berättar för någon om sina erfarenheter. Det kan vara en kompis, en vuxen i barnens närhet eller en stöd- eller myndighetskontakt. Även om många berättar så är det också många som inte gör det eller som berättar först när exploateringen har pågått en längre tid. Hinder för att berätta är till exempel skuld- och skamkänslor, oro för omgivningens reaktioner och en omedvetenhet om att det man har utsatts för är övergrepp.

Underlaget visar också att det för de utsatta barnen ofta finns tecken på utsatthet som kan uppmärksammas av vuxna runt omkring. Många av de barn som utsätts har varit i kontakt med socialtjänst, BUP eller andra myndigheter och stödverksamheter under tiden som exploateringen har pågått. Myndigheterna brister dock ofta i att förstå barnets utsatthet eller sätta in rätt åtgärder.

Endast en av 20 regioner ställer rutinfrågor om KSE för att identifiera våldsutsatta. Det finns ett hinder i identifieringen av utsatta kopplat till att KSE inte ses som en våldsutsatthet.

Polisens identifierande arbete kring kommersiell sexuell exploatering av barn görs ofta genom uppsökande arbete på internet. Detta görs idag i mycket liten utsträckning och inkluderar inte sociala medier vilket är plattformar där barn riskerar att utsättas.

SKYDD FRÅN FORTSATTA ÖVERGREPP

Genom att ratificera barnkonventionen har Sverige åtagit sig att skydda barn mot alla former av sexuellt utnyttjande.

Skyddet för barn från att utsättas för fortsatt exploatering är utöver identifiering beroende av hur vuxenvärlden reagerar och agerar när de får vetskap om ett barns utsatthet. Av underlaget framgår stora brister i samhällets förståelse av och initiala bemötande av information om att ett barn utsätts för kommersiell sexuell exploatering. Barnen vittnar om att vuxna inte förstår när de berättar eller försöker berätta om exploateringen, att vuxna inte tror på barnen och att vuxna inte tar utsattheten på allvar.

Information om att ett barn utsätts för kommersiell sexuell exploatering bör aktualisera praktiska åtgärder och insatser från samhället i syfte att skydda barnet från fortsatta övergrepp. Dessa åtgärder kan vara av olika karaktär men främst aktualiseras åtgärder från socialtjänstens sida.

Alla yrkesverksamma inom hälso- och sjukvården, polisen, kriminalvården och andra myndigheter vars verksamhet berör barn och unga är skyldiga att upprätta en anmälan till socialtjänsten vid misstanke om att ett barn far illa. Yrkesverksamma inom socialtjänsten, hälso- och sjukvård och andra verksamheter som möter barn har rätt att även upprätta en anmälan till polisen vid misstanke om att ett brott har begåtts mot ett barn under 18 år.

När socialtjänsten får reda på att något har inträffat som kan föranleda en insats så

ska de inleda en utredning. Syftet med utredningen är att klargöra barnets situation och behov samt bedöma om det behövs någon insats.

Socialstyrelsen har inga specifika rekommendationer på insatser till barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering och i praktiken varierar det i stor utsträckning vilka insatser som ges.

En utmaning i skyddet är att KSE inte ses som en våldsutsatthet utan behandlas som ett självskedebeteende där ansvaret för att få stopp på övergreppen läggs på barnet själv.

ÅTAL OCH DOM

För att skydda barn mot kommersiell sexuell exploatering krävs det inte bara att barnet ges stöd, utan också att samhället markerar mot och åtalar de som utsätter barnet. Förutom att det skyddar barnet från fortsatt utsatthet och förebygger att fler barn utsätts, ska det också bidra till att barn får upprättelse för vad de har varit med om. Processen inleds med en polisanmälan och fortsätter med förundersökning, förhör, beslut om att väcka åtal eller lägga ner förundersökningen, rättegång och dom.

Europarådets Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende (2010) förespråkar barns rätt att höras, informeras, skyddas och inte utsättas för diskriminering samt principen om barnets bästa. Riktlinjerna tolkar och bygger vidare på FN:s barnkonvention för att förbättra barns tillgång till och deltagande i rättssystemet.

De är tillämpliga vid alla tillfällen då barn kan komma i kontakt med rättssystemet och utgår från principerna om barnets bästa, omsorg och respekt, deltagande, likabehandling och rättsstatsvärderingar. En central del av riktlinjerna är att ett barnvänligt rättssystem inte ska ”gå framför” barnen och lämna dem bakom sig.

Av de barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering är det få som kommer i kontakt med polisen. 2020 gjordes 163 anmälningar gällande utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling. Av dessa ledde elva till fällande dom och ingen till fängelse.

Barn som kommer i kontakt med rättsväsendet har rätt till delaktighet och att bli hörda samt få information om processen på ett barnvänligt sätt. Utredningen ska även ske skyndsamt och med barnets bästa i fokus.

Om beslut tas om att inleda en förundersökning följs detta upp av insamling av bevis och förhör med vittnen, misstänkta förövare och barnet själv. Enligt *Förundersökningskungörelsen* bör förhör med barn hållas av en person med särskild kompetens för uppgiften. Det understryks även i *Europarådets riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*.

Upplevelserna av förundersökningen varierar. En genomgående brist är att utredningarna ofta tar lång tid; många gånger flera år. Den långsamma handläggningen är ofta förenad med brist på kommunikation och information till barnet och kan leda till att barnens skydd från fortsatta övergrepp och rätt till rehabilitering riskeras.

Under förundersökningen har barn rätt till ett målsägandebiträde. Av de barn som får ett målsägandebiträde är upplevelserna av detta olika. En del barn upplever att de känt sig trygga med målsägandebiträdet och fått tillräckligt med information medan andra upplever det motsatta.

Rapporten visar att majoriteten av förundersökningar gällande kommersiell sexuell exploatering av barn läggs ner. Barnens känslor kring detta är ofta besvikelse. Känslan är starkare hos de barn som upplever att polisen inte har gjort sitt yttersta för att utreda brotten.

REHABILITERING

Enligt artikel 29 i barnkonventionen har barn rätt till psykisk och fysisk rehabilitering och social återanpassning. Underlaget visar dock att trots att barn har rätt till behandling och stöd för de problem som kan uppkomma efter utsatthet för kommersiell sexuell exploatering är det få som får tillgång till detta.

Barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering kan precis som barn som utsätts för andra former av sexuella övergrepp påverkas på olika sätt. Därför kan behovet av vård, rehabilitering och eventuell traumabehandling se olika ut.

Personer som blir utsatta för sexuella övergrepp reagerar på olika sätt men det finns reaktioner och känslor som är vanligt återkommande. Det kan till exempel handla om psykisk ohälsa, suicidtankar, självskadebeteende, problem med den egna sexualiteten, svårigheter att knyta kontakter, PTSD, dissociation mm. En del av målgruppen utvecklar svårare symptom som bättre beskrivs med benämningen komplex PTSD.

Barn som utsätts för KSE stöter på flera hinder för att få tillgång till vård och stöd. En av grundorsakerna till detta är att kommersiell sexuell exploatering inte definieras som en våldsutsatthet. Ett exempel på detta är att KSE inte ingår i nationella riktlinjer och styrdokument som vården använder för att identifiera våldsutsatthet. Endast en region ställer rutinfrågor om KSE för att identifiera våldsutsatta.

Även om en utsatthet för kommersiell sexuell exploatering fångas upp finns ytterligare ett hinder i att det i verksamheter som erbjuder stöd och vård finns en syn på kommersiell sexuell exploatering som ett beteendeproblem snarare än som övergrepp. Det gör att utsattheten inte alltid bedöms som trauma och att de traumasymptom som finns bedöms som symptom på andra psykiatriska störningar.

Målgruppen vittnar om att få yrkesverksamma har kunskap om kommersiell sexuell exploatering.

ORDLISTA

Anmälningsplikt:
Anmälningsplikten innebär att vuxna inom vissa yrkesområden måste göra en så kallad orosanmälan till socialtjänsten om de tror att någon under 18 år far illa. Skyldigheten gäller alla som kommer i kontakt med barn i sitt yrke.

Barnahus:
Barnahus är en plats dit barn och unga under 18 år som misstänks ha blivit utsatta för misshandel eller sexuella övergrepp kan komma. Hos Barnahus får barnet träffa alla relevanta aktörer på en och samma plats såsom polis, läkare, socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatrin. Syftet med Barnahus är att skapa en trygg och barnvänlig miljö för det barn som misstänks vara utsatt för vålds- och sexualbrott och förhindra att barnet slussas runt mellan olika myndigheter.

BUP:
BUP står för *barn- och ungdomspsykiatrin* och är en specialistverksamhet inom den offentligt drivna sjukvården som riktar sig till barn och unga. BUP har som uppdrag att tillhandahålla psykiatrisk vård till barn och unga genom utredning, bedömning, diagnostisering, behandling och vård med målet att få dem att uppnå en förbättrad psykisk hälsa.

Daglig verksamhet:
Daglig verksamhet innebär aktiviteter som ska ge en meningsfull sysselsättning. Verksamheten är ofta riktade till personer med funktionsnedsättningar eller neuropsykiatriska diagnoser, men även äldre eller ungdomar kan vara en del av målgruppen. Verksamheten kan innehålla både aktiviteter med habiliterande inriktning samt mer produktionsinriktade insatser i syfte att förbättra möjligheterna till förvärvsarbete.

Dissociation:
Dissociation är ett psykologiskt tillstånd där en person i någon grad avskärmar sig från sina tankar, känslor, minnen eller identitet.

Grooming:
Grooming är när en person bygger en relation, tillit och emotionellt band till ett barn i syfte att utnyttja barnet sexuellt.

HVB-hem:
HVB-hem står för *Hem för vård eller boende* och är verksamheter som bedriver behandling eller inriktar sig på omvårdnad, stöd eller fostran. Målgruppen för ett HVB-hem kan vara barn, unga, vuxna eller familjer som har något behov som faller under socialtjänstens ansvarsområden. De vänder sig även till ensamkommande barn.

Kommersiell sexuell exploatering:
Med kommersiell sexuell exploatering syftar vi i den här rapporten på sexuella handlingar i utbyte mot någon form av ersättning. Ersättningen kan antingen tillhandahållas den person som genomför de sexuella handlingarna, eller en tredje part och kan bestå av exempelvis pengar, droger eller andra ting som personen som utsätts är i behov av.

Kontaktperson:
En kontaktperson är en vuxen person utanför familjen som får i uppdrag av socialtjänsten att finnas som ett extra stöd för ett barn. Ofta handlar det om att den vuxne och barnet gör saker tillsammans, till exempel tar en fika eller går och tränar.

Målsägandebiträde:
Ett målsägandebiträde är en jurist som ska representera brottsoffrets intressen i domstol. Målsägandebiträde kan du få om du exempelvis har blivit utsatt för sexualbrott, misshandel, olaga frihetsberövande, rån eller något annat brott som är riktat mot dig som person.

Orosanmälan:
En orosanmälan är en anmälan som görs till socialtjänsten vid misstanke eller kännedom om att en person far illa.

Placering:
I Sverige är utgångspunkten att barn ska bo med sina föräldrar, men vid de fall då barnets behov inte tillgodoses, barnet far illa eller föräldrarna inte kan hantera de svårigheter barnet går igenom kan socialtjänsten fatta beslut om att placera barnet någon annanstans som i ett familjehem, stödhem eller HVB-hem.

PTSD:
PTSD står för *posttraumatiskt stressyndrom* och är ett tillstånd som kan uppstå hos en person som har utsatts för eller bevittnat mycket svåra, livshotande och traumatiska händelser. De som drabbas kan återuppleva traumat genom minnesbilder trots att de försöker undvika minnen, situationer eller personer som påminner dem.

Rutinfrågor:
Frågor gällande exempelvis våldsutsatthet som ska ställas på rutin i vissa verksamheter såsom vårdverksamheter och tandläkare för att identifiera personer som är utsatta för våld.

Självskadebeteende och sexuellt självskadebeteende:
Självskadebeteende innebär att en person medvetet gör sig själv illa fysiskt – för att på så sätt hantera en outhärdlig situation och/eller sina känslor.

Sexuellt självskadebeteende innebär att denna skada sker genom att en person försätter sig i en situation där andra kan utsätta den för olika former av sexuellt våld. Sex som självskadebeteende skiljer sig från andra självskadebeteenden genom att detta inte kan ske ”av sig själv” utan innebär istället att andra personer skadar en. Sex som självskadebeteende är således ingenting man kan göra på egen hand. Konceptet och begreppet har kritiserats för att det lägger skulden på utsatta snarare än förövare.

SIP:
SIP står för *samordnad individuell plan*. När en person behöver hjälp från olika myndigheter och verksamheter har dessa skyldighet att upprätta en SIP för att samordna det stöd som de olika aktörerna tillhandahåller.

SiS-hem:
SiS står för Statens institutionsstyrelse och är en statlig myndighet som ansvarar för individuellt anpassad tvångsvård. De behandlar ungdomar med allvarliga psykosociala problem och vuxna med missbruksproblem. SiS tar också emot ungdomar som har dömts till sluten ungdomsvård.

Sugardating:
Sugardating är en form av kommersiell sexuell exploatering och innebär oftast att

äldre män söker yngre kvinnor och erbjuder gåvor i utbyte mot hennes sällskap. Detta sällskap förväntas mycket ofta innehålla sexuella relationer och handlingar.

Särskild företrädare för barn:
En särskild företrädare träder in och övertar en vårdnadshavares ansvar i beslut för barnet i det rättsliga förfarandet. Särskild företrädare för barn förordnas när det finns anledning att anta att ett brott som föranleder fängelse har begåtts mot någon som är under 18 år, om den misstänkte är barnets vårdnadshavare eller om det kan antas att vårdnadshavaren genom sitt förhållande till den misstänkte inte kommer tillvarata barnets rätt. Personen skall tillvarata barnets rätt under rättsprocessen, till exempel genom att föra barnets talan i skadeståndsanspråk.

Trauma:
Ordet trauma betyder skada och ett psykiskt trauma är ofta ett resultat av en chockartad upplevelse som skapar så mycket stress och överväldigande känslor att de blir svåra att hantera. Upplevelsen kan framkalla både fysiska och psykiska reaktioner.

Traumabehandling:
Traumabehandling är behandling som är utformad för att hjälpa patienten att psykologiskt bearbeta traumatiska händelser och minska de psykologiska störningar som traumat innebär. Behandlingar som används idag är bland annat E*ye Movement Desensitization and Reprocessing Therapy* (EMDR), *Traumafokuserad Kognitiv Beteendeterapi* (TF-KBT), *Kognitiv Beteendeterapi* (KBT) samt *Prolonged Exposure* (PE).

Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling:
Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling är ett brott som innebär att en person förmår ett barn som ännu inte fyllt 18 år (men fyllt 15 år) att mot ersättning delta i en sexuell handling.

Vårdnadshavare:
Den som har vårdnaden om ett barn ska se till att barnet ges ”omvårdnad, trygghet och en god fostran” (6 kapitlet 1 & 2 § Föräldrabalken 1949:381).

Öppna insatser:
En öppen insats är ett stöd från socialtjänsten som ges på hemmaplan och i frivilliga former.

REFERENS-LISTA

Almqvist, K., Norlén, A., Tingberg, B. (2019). *Barn, unga och trauma: Att uppmärksamma, förstå och hjälpa.* Natur & Kultur Akademisk.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5 upplagan). Arlington.

Attunda tingsrätt dom 2020-08-24 i mål nr B 6284-20.

Attunda tingsrätt dom 2020-10-30 i mål nr B 4132-19.

Attunda tingsrätt dom 2021-12-16 i mål nr B 1214-19.

Barnafrid. (2022). *Värt att veta om sexuella övergrepp på barn* [Broschyr].

Beskow, L. (2020). *Mitt liv räknas – Den humanitära situationen för ensamkommande barn och unga i Sverige.* Svenska Röda Korset.

Brennan, E., McElvaney, R. (2020). What Helps Children Tell? A Qualitative Meta-Analysis of Child Sexual Abuse Disclosure. Child Abuse Review, vol 29.

Brottsbalk (1962:700)

Brottsförebyggande rådet. (2020). *Anmälda brott: Anmälda brott årsvis 2020*. https://bra.se/statistik/kriminalstatistik/anmalda-brott.html

Brottsförebyggande rådet. (2020). *Handlagda brott: Handlagda brott efter om utredning har bedrivits eller ej och typ av beslut 2020*. https://bra.se/statistik/kriminalstatistik/handlagda-brott.html

Brottsförebyggande rådet. (2020). *Personer lagförda för brott: Lagföringsbeslut efter huvudbrott och huvudpåföljd 2020*. https://bra.se/statistik/kriminalstatistik/personer-lagforda-for-brott.html

Brottsförebyggande rådet. (2022). *Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling - En uppföljning av lagens tillämpning.*

Bryman, A. (2016). Social Research Methods (5 upplagan). Oxford University Press.

Child10, Ellencentret, Inte Din Hora. (2020). *Ingen hörde ropen på hjälp – Vilken hjälp finns för människor som utsätts i prostitution, människohandel för sexuella ändamål och annan kommersiell sexuell exploatering?*

Child10. (2021). Sifo-undersökning. child10.org/sifo-22000-barn-unga/

Child10, Ellencentret, Inte Din Hora. (2021). *Exploaterad men inte våldsutsatt – En nationell kartläggning av Sveriges Regioners vård för personer som utsatts för kommersiell sexuell exploatering.*

Child10, Realstars. (2020). *Hyr flickvän*. http://hyrflickvän.se

Collings, S. J. (2020). *Defining and delimiting grooming in child sexual exploitation.* Child Abuse Research in South Africa, vol 21.

Darj, F., Jonsson, J., Summanen, E. (2015). *Sex för X – Sex mot ersättning bland unga hbtq-personer*. RFSL Ungdom.

Europarådet. (2010). *Riktlinjer från Europarådets ministerkommitté för ett barnvänligt rättsväsende.*

Folkhälsomyndigheten. (2019). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017 – Resultat från befolkningsundersökningen* SRHR2017.

Förundersökningskungörelsen (1947:948)

Föräldrabalk (1949:381)

Hudiksvalls tingsrätt dom 2021-02-09 i mål nr B 1921-20.

Jonsson, L. S., Svedin, C. G., Hydén, M. (2014). *"Without the Internet, I never would have sold sex": Young women selling sex online.* Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, vol 8.

Jonsson, L., Svedin, C. G. (2017). *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet.* Barnafrid.

Jämställdhetsmyndigheten. (2020). *Sugardating – ett annat ord för prostitution*. https://jamstalldhetsmyndigheten.se/aktuellt/nyheter/sugardejting-ett-annat-ord-for-prostitution/

Jämställdhetsmyndigheten. (2021). *Prostitution och människohandel - Slutredovisning av uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel, samt kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel.*

Kaime Atterhög, W. (1996). *Street children and prostitution: The situation in Kenya.* Health Care in Developing Countries, vol 10.

Kaime Atterhög, W. (2012). *From Children of the Garbage Bins to Citizens: A reflexive ethnographic study on the care of "street children"*. [Doktorsavhandling, Uppsala universitet].

Kaime Atterhög, W. (2021). *Perspectives on the Swedish Model to Prevent and Combat Prostitution and Trafficking for Sexual Exploitation.* The House of Plenty Foundation.

Kaime Atterhög. W. (2021). *Sexual Exploitation and Child-Friendly Justice: Perspectives and Experiences of Children.*

Korhonen, L., Jonsson, L., Larsson, A., Kinden, H. (2019). *Slutrapport - Utvärdering av Barnahus.* Barnafrid.

Lag (1988:609) om målsägandebiträde

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter

Landberg, Å., Svedin, C. G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L., Fredlund, C. (2015). *Det gäller en av fem.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Meeuwisse A., Swärd, H., Eliasson-Lappalainen, R., Jacobsson, K. (2015). *Forskningsmetodik för socialvetare.* Natur & Kultur Akademisk.

Nacka tingsrätt dom 2020-04-09 i mål nr B 906-20.

Nationella Självskadeprojektet. (2016). *Rekommendationer för insatser vid självskadebeteende – Nationellt kvalitetsdokument för psykiatrin* (2 upplagan).

Norén, L. (2017). *Sexualitet efter sexuella övergrepp - Den dolda problematiken.* Föreningen Storasyster.

Nyköpings tingsrätt dom 2021-06-23 i mål nr B 2555-20.

Persson, A. (2018). *Respektera hur jag vill ta mig igenom allt - unga hbtq-personers behov av stöd kring sex mot ersättning.* RFSL Ungdom.

Polislag (1984:387)

Polismyndigheten. (2020). *Människohandel för sexuella och andra ändamål - Lägesrapport 21.*

Riksrevisionen. (2021). *Internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn – stora utmaningar för polis och åklagare.*

Rädda Barnen. (2016). *Första hjälpen vid oro för ett barn.*

Rättegångsbalk (1942:740)

Shillaci, M. (2021). *#Nätsmart - En vägledning för vuxna i att prata med barn om kroppen, gränser, och sexuella övergrepp på nätet.* Rädda Barnen. https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/rb_natsmart_2021.pdf/

Skolverket. (2022). *Sexualitet, samtycke och relationer.* https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sexualitet-samtycke-och-relationer

Socialtjänstlag (2001:453)

Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller barn och unga (SOSFS 2014:6)

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer (SOSFS 2014:4)

Socialstyrelsen. (2015). *Sex mot ersättning – Utbildningsmaterial om skydd och stöd till barn och unga.*

Socialstyrelsen. (2019). *Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov - Förutsättningar och former för integrerad och annan specialiserad vård.*

Socialstyrelsen. (2019). *Öppna insatser utan samtycke – Rapport till regeringen uppdrag S2019/0472/FST.*

Socialstyrelsen. (2021). *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020.*

Socialstyrelsen. (2022). *Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – Systematisk förteckning – Svensk version 2022 (ICD-10-SE).*

Statens institutionsstyrelse. (2010). *Slutrapport – uppdrag att förstärka arbetet med vuxna missbrukare och ungdomar som har varit, är eller riskerar att bli utsatta för prostitution eller människohandel för sexuella ändamål.*

Statens institutionsstyrelse. (2021). *Ungdomar intagna på SiS särskilda ungdomshem under 2020.*

Statistiska centralbyrån. (2020). *Barn och unga som någon gång under 2020 fick vård efter typ av insats och ålder.* https://www.scb.se/hitta-statistik/temaomraden/jamstalldhet/jamstalld-halsa/socialtjanstens-insatser-for-barn-och-unga/barn-och-unga-som-nagon-gang-under-aret-fick-vard-efter-typ-av-insats-och-alder/

Stockholms tingsrätt dom 2020-09-23 i mål nr B 969-20.

Stockholms tingsrätt dom 2020-10-13 i mål nr 14841-19.

Stockholms tingsrätt dom 2020-12-09 i mål nr B 11607-20.

Stockholms tingsrätt dom 2021-04-27 i mål nr B 1056-21.

Stockholms tingsrätt dom 2021-12-10 i mål nr B 1858-21.

Stockholms tingsrätt dom 2021-12-21 i mål nr B 8896-20.

Storasyster. (2022). *Konsekvenser av sexuella övergrepp.* https://storasyster.org/sexuella-overgrepp/konsekvenser-av-sexuella-overgrepp/

Storer, H. L., Rodriquez, M., Franklin, R. (2021). *"Leaving Was a Process, Not an Event": The Lived Experience of Dating and Domestic Violence in 140 Characters*. Journal of Interpersonal Violence, vol 36.

Sundell, M. (2021). Ett barnvänligare rättssystem för barn utsatta för kommersiell sexuell exploatering.

Svedin, C. G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L., Fredlund, C. (2015). *Unga sex och Internet – i en föränderlig värld.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Svedin, C. G., Landberg, Å., Jonsson, L. (2021). *Unga, sex och internet efter #metoo.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Svenska föreningen för barn- och ungdomspsykiatri. (2019). *Riktlinje trauma & stress.*

Ungdomsstyrelsen. (2009). *Se mig – unga om sex och internet.*

Uppsala tingsrätt dom 2021-04-20 i mål nr B 3650-20.

Utbildningsdepartementet. (2021). *Skolans undervisning om sexualitet, samtycke och relationer förbättras.* 2021. https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/02/skolans-undervisning-om-sexualitet-samtycke-och-relationer-forbattras/

Utrikesdepartementet. (2013). *Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp.*

Åklagarmyndigheten. (2019). *Brott mot barn - Åklagarens barnhandbok.*

OM OMBUDSMANNEN MOT KOMMERSIELL SEXUELL EXPLOATERING

Ombudsmannen mot kommersiell sexuell exploatering av barn (OKSE) har som uppdrag att säkerställa rättigheterna hos barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering. Det gör OKSE genom att granska Sveriges arbete mot kommersiell sexuell exploatering av barn, rapportera om målgruppens behov och samla samt samordna civilsamhällets satsningar.

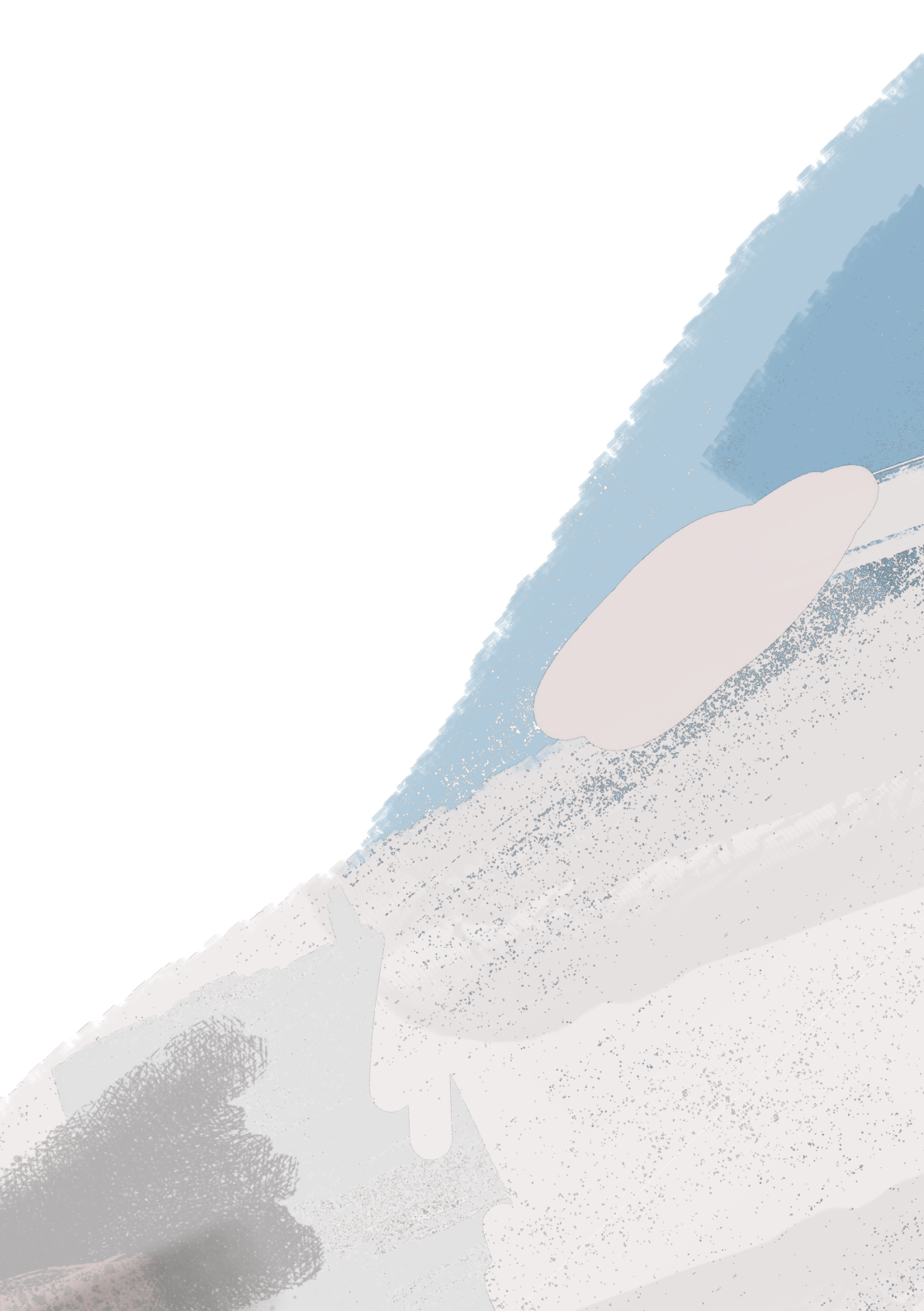
Det granskande arbetet innebär att OKSE bevakar staten, regionernas och kommunernas insatser mot kommersiell sexuell exploatering av barn och ser till så att de åtaganden som har gjorts efterlevs.

För att rapportera om målgruppens behov initierar och producerar ombudsmannen egna undersökningar, artiklar och rapporter och utifrån dessa lyfter de problem och lösningar som vi kan se.

Det samlande och samordnande arbetet syftar till att synkronisera civilsamhället i vilka frågor som är prioriterade. Ombudsmannen fungerar också som en gemensam kommunikationskanal till beslutsfattare. OKSE kommer regelbundet att kalla till samordningsmöten för såväl civilsamhället som för verksamheter inom det offentliga. Rollen som ombudsman innehas av Gabriella Kärnekull Wolfe.

Organisationerna som initierat ombudsmannen mot kommersiell sexuell exploatering av barn är Child10, Ellencentret och Novahuset, tre civilsamhällesorganisationer som alla jobbar mot kommersiell sexuell exploatering av barn.

CHILD10 ELLEN CENTRET NOVA HUSET

OKSE

OMBUDSMANNEN MOT KOMMERSIELL
SEXUELL EXPLOATERING AV BARN

www.okse.nu

CHILD10 ELLEN CENTRET NOVA HUSET

ISBN 978-91-527-4529-8